

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE HACAMAT VE GÜNÜMÜZ
TIBBİ İLE İLİŞKİSİ

MAHMUT SAYKAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Fatih GÜZEL

Çankırı-2025

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE HACAMAT VE GÜNÜMÜZ
TIBBİ İLE İLİŞKİSİ

MAHMUT SAYKAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Fatih GÜZEL

ankırı – 2025

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım ‘‘Hz. Peygamberin Sünnetinde Hacamat ve Günümüz Tıbbı İle İlişkisi’’ adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

... / ... / 202..

Mahmut Saykal

İmza

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mahmut Saykal tarafından hazırlanan “*HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE HACAMAT VE GÜNÜMÜZ TIBBI İLE İLİŞKİSİ*” başlıklı bu çalışma, 10.11.2025 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda oybirliğiyle başarılı bulunarak jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Doç. Dr. Fatih GÜZEL	İmza:
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim GERÇEK	İmza:
Üye	: Doç. Dr. M. Zeki UYANIK	İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun 30/10/ 2025 tarih ve 47-07 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali YİĞİT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Hacamat, kökeni milattan önceki dönemlere uzanan ve birçok medeniyet tarafından benimsenip uygulanan kadim bir tedavi yöntemidir. Bu yöntemin Arap toplumunda da yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. Hadis kaynaklarında, Hz. Peygamber döneminde öne çıkan tedavi yöntemlerinden biri olarak hacamat dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber'in bizzat bu yöntemi tedavi amacıyla uyguladığı ve çevresindekilere tavsiye ettiği yönünde pek çok rivayet bulunmaktadır. Günümüzde de hacamat, geleneksel tıbbın önemli bir unsuru olarak yoğun bir ilgi görmektedir. Ancak bu ilgiye rağmen, Hz. Peygamber dönemindeki hacamat uygulamasının hadis ve sünnet bağlamındaki yeri ve mahiyetine dair ülkemizde yapılmış bilimsel nitelikte kapsamlı ve tatmin edici çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir.

Bu çalışma, Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemin tıbbî birikimi içerisinde yalnızca hacamat uygulamasını ele almaktadır. Çalışmanın, konuya ilgi duyan araştırmacılar ve okuyucular için faydalı bir kaynak teşkil etmesi amaçlanmıştır. Her akademik çalışmada olduğu gibi bu araştırmada da eksikliklerin bulunabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle çalışmama yöneltilecek her türlü yapıcı eleştiri ve öneri, benim için kıymetli bir katkı olacaktır.

Bu süreçte birçok değerli kişinin desteğini gördüm. Öncelikle, tez sürecinin her aşamasında rehberliğini, ilgisini ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Fatih Güzel'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca yapıcı tavsiyeleriyle çalışmama önemli katkılar sağlayan Dr. İbrahim Gerçek'e, çalışmanın başlığı ve genel çerçevesinin belirlenmesinde yönlendirici desteğini gördüğüm Dr. Arif Gezer'e ve bilgi birikimlerinden istifade ettiğim Dr. Ramazan Emektar'a teşekkür ederim. Birlikte çalışma fırsatı bulduğum değerli arkadaşlarım Kadir Ateş, Hasan Kuzgun ve Gökmen Çelik'e de katkılarından dolayı müteşekkirim. Son olarak, eğitim sürecim boyunca manevi desteğini daima hissettiğim sevgili eşime, çocuklarıma ve üzerimdeki emekleri hiçbir şekilde ödenemeyecek olan anneme ve babama şükranlarımı sunarım.

Mahmut SAYKAL

....../.... / 2025

ÖZET

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE HACAMAT VE GÜNÜMÜZ TIBBİ İLE İLİŞKİSİ

Saykal Mahmut

Doç. Dr. Fatih GÜZEL

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Bu çalışmada, köklü ve kadim bir geçmişe sahip bir uygulama olan hacamat, hadis ve sünnet çerçevesinde ele alınmıştır. Hacamat, kan aldırma yöntemiyle vücuttaki toksinlerin atılması ve çeşitli sağlık sorunlarının tedavi edilmesi amacıyla kullanılan bir uygulamadır. Sağlığı korumak ve tedavi olmak amacı ile İslam öncesi toplumlarda da hacamat tedavisi uygulanmış olup, Peygamberimiz (sav)’de bizzat kendisi hacamat yaptırmıştır ve yaptırılması konusunda bizzat ümmetine tavsiye ettiği yönünde hadisler bulunmaktadır.

Araştırmanın ilk bölümünde Hacamat, insanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren çeşitli toplumlarda hem tedavi edici hem de koruyucu bir yöntem olarak uygulanagelmiş köklü bir sağaltım pratiğidir. Mezopotamya’dan Çin tıbbına, Mısır’dan Grek-Roma tıbbına kadar uzanan geniş bir tarihsel çerçevede farklı biçim ve amaçlarla kullanılan bu yöntemin, zaman içerisinde İslam kültür dünyasında da belirgin bir yer edindiği görülmektedir. İslam’ın erken dönemlerinden itibaren hadis literatüründe ve siyer kaynaklarında hacamatın hem Hz. Peygamberin uygulamalarında hem de sahabe pratiğinde yer bulması, bu tedavi yönteminin Müslüman toplumlar nezdindeki kabulünü güçlendirmiştir. Bu çerçevede hacamat, sadece tıbbî bir müdahale olmanın ötesinde, dini referanslarla desteklenen bir gelenek hâline gelmiştir. Bu bölümde, hacamatın tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ile İslamî kaynaklardaki konumu ele alınarak, söz konusu uygulamanın kültürel, tıbbî ve dini temelleri kapsamlı bir biçimde değerlendirilecektir.

İkinci bölümde ise Hacamat, İslam ilim geleneğinde yalnızca tıbbî bir yöntem olarak değil, aynı zamanda Hz. Peygamber’in uygulamaları ve tavsiyeleriyle meşruiyet kazanan bir

sünnet pratiği olarak değerlendirilmektedir. Hadis literatüründe hacamatla ilgili çok sayıda rivayetin bulunması, bu uygulamanın hem Hz. Peygamber döneminde yaygın bir tedavi yöntemi olduğunu hem de Müslüman toplumlarda dinî referanslarla desteklenerek kurumsallaştığını göstermektedir. Sahih kaynaklarda hacamatın belirli zamanlarda yapılması, bedenin farklı bölgelerine uygulanması ve sağlığa yönelik faydaları gibi hususların ayrıntılı biçimde yer alması, bu tedavi metodunun sünnet çerçevesinde nasıl ele alındığını ortaya koymaktadır. Bu bölümde, hadis kaynaklarında hacamata dair rivayetlerin içerik ve isnad bakımından değerlendirilmesi ile Hz. Peygamber'in fiilî uygulamalarının İslam tıp geleneğine etkisi incelenecek; böylece hacamatın sünnetteki konumu ilmî bir perspektifle ortaya konacaktır.

Üçüncü bölümde Hacamat, hadis literatüründe hem tedavi edici yönüne vurgu yapılan hem de belirli şart ve zamanlarda uygulanması tavsiye edilen bir sağaltım yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hz. Peygamber'in çeşitli rahatsızlıklar için hacamat yaptırdığına veya yapılmasını tavsiye ettiğine dair rivayetler, bu yöntemin Müslüman toplumlarda yaygın biçimde kabul görmesinde belirleyici olmuştur. Bununla birlikte hadislerde, hacamatın uygulama biçimi, uygun zamanları ve ehil kişiler tarafından yapılması gerekliliği gibi hususlara dikkat çekilmesi, yöntemin bilinçli ve kontrollü uygulanması gerektiğini de göstermektedir. Bu rivayetler, hacamatın faydalarına işaret ederken aynı zamanda yanlış uygulanması hâlinde ortaya çıkabilecek sakıncalara da dolaylı biçimde temas etmektedir. Bu bölümde, hadislerde yer alan bu dengeli yaklaşım merkeze alınarak hacamatın hem faydaları hem de potansiyel riskleri ilmî bir çerçevede değerlendirilecek; böylece uygulamanın sünnetteki konumuna ilişkin daha bütüncül bir anlayış ortaya konacaktır.

Dördüncü bölümde Hacamat, İslam hukukunda doğrudan sağlıkla ilişkili bir uygulama olmakla birlikte, ibadetlerin geçerliliği ve dinî sorumluluklar üzerindeki etkileri bakımından da fikhî tartışmalara konu olmuştur. Özellikle abdesti bozup bozmadığı, orucu etkileyip etkilemediği ve ihramlı kimselere uygulanıp uygulanamayacağı gibi meseleler, mezhepler arasında farklı yorumların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Hz. Peygamber'in hacamat yaptırdığına dair sahih rivayetler fikhî hükümlerin belirlenmesinde önemli bir dayanak oluştururken, sahabe uygulamaları ve ilk dönem fakihlerinin değerlendirmeleri de bu tartışmaların şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu bölümde, hacamatın fikhî hükmüne ilişkin klasik mezhep görüşleri sistematik olarak ele alınacak; uygulamanın ibadetler ve dinî

yükümlülükler üzerindeki muhtemel sonuçları ilmî bir perspektifle analiz edilecektir. Böylece hacamatın İslam hukukundaki konumu bütüncül bir çerçevede ortaya konmuş olacaktır.

Beşinci bölümde Hacamat, tarihsel süreç boyunca geleneksel bir tedavi yöntemi olarak uygulanmış ve İslam kültüründe Tıbbî Nebevî'nin önemli unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir. Ancak günümüzde modern tıbbın gelişmesi, biyolojik mekanizmaların daha ayrıntılı anlaşılması ve klinik araştırmaların artmasıyla birlikte hacamatın etkinliği, güvenilirliği ve bilimsel temelleri yeniden değerlendirme sürecine girmiştir. Bu bağlamda hacamat, bir yandan Tıbbî Nebevî'de yer alan tavsiyeler ve Hz. Peygamber'in uygulamalarına dayalı dinî referanslarla ele alınırken, diğer yandan modern tıbbın kanıta dayalı yaklaşımı çerçevesinde fizyolojik etkileri, terapötik potansiyeli ve olası riskleri bakımından bilimsel incelemeye tabi tutulmaktadır. Bu bölümde, hacamatın modern tıp literatüründeki yeri ile Tıbbî Nebevî'deki konumu karşılaştırmalı olarak değerlendirilecek; böylece geleneksel dinî perspektif ile çağdaş bilimsel yaklaşım arasındaki kesişim ve ayrışma noktaları analitik bir bakış açısıyla ortaya konacaktır.

Araştırmamızın sonucunda Hz. Peygamber'in sünnetinde önemli bir yer edinen hacamat uygulaması, erken dönem İslam toplumlarında hem tedavi edici hem de koruyucu bir yöntem olarak kabul edilmiş; hadislerde yer alan rivayetler bu pratiğe dinî bir meşruiyet ve süreklilik kazandırmıştır. Sünnette hacamatın belirli zamanlarda tavsiye edilmesi, ehil kişiler tarafından uygulanması ve sağlığa yönelik yararlarının vurgulanması, Müslüman toplumlarda bu yöntemin kuşaklar boyunca sürdürülmesine zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte rivayetlerde, uygulamanın bilinçli yapılması, ölçülülük ve uzmanlık gerekliliği gibi hususlara yapılan vurgu, sünnette yer alan sağlık tavsiyelerinin genel prensipleriyle uyum göstermektedir.

Günümüzde modern tıp, hacamatın fizyolojik etkilerini bilimsel yöntemlerle incelemekte; olası faydaları ve riskleri kanıta dayalı değerlendirme süreçleriyle ortaya koymaktadır. Çağdaş araştırmalar, bazı durumlarda hacamatın dolaşım, bağışıklık ve ağrı mekanizmaları üzerinde etkileri olabileceğini göstermesine rağmen, uygulamanın standartlaştırılması, sterilizasyon kuralları ve klinik geçerliliği gibi konularda dikkatli olunması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu durum, sünnetin belirttiği “ehil kişi” şartı ve kontrollü uygulama anlayışıyla örtüşen bir yaklaşımı yansıtmaktadır.

Sonuç olarak, Tezde elde edilen bulgular, hacamatın Peygamberimizin sünneti olduğunu, Hz. Peygamber’in uygulamaları bağlamında kazandığı dinî değeri ile modern tıbbın ortaya koyduğu bilimsel çerçeve birbirini tamamen dışlayan iki alan değildi; aksine, doğru anlaşıldığında birbirini tamamlayıcı nitelikteki perspektiflerdir. Sünnetin yönlendirdiği temel prensipler, ölçülülük, uzmanlık, yarar-zarar dengesi ve sağlığın korunması, günümüz tıbbının güvenlik ve kanıta dayalı yaklaşımıyla birlikte ele alındığında, hacamatın hem tarihsel hem de çağdaş anlamda daha sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesine imkân sunmaktadır. Bu bütüncül yaklaşım, hacamatın günümüz sağlık anlayışı içerisindeki yerinin daha objektif ve dengeli bir biçimde tespit edilmesine katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sünnet, Tıbb-ı Nebevî, Hacamat, Geleneksel Tıp, Tedavi

ABSTRACT

SUMMARY

CUPPING IN THE SUNNAH OF THE PROPHET AND ITS RELATIONSHIP WITH TODAY'S MEDICINE

Saykal Mahmut

Assoc. Dr. Fatih GÜZEL

Department of Basic Islamic Sciences

Master's Thesis

In this study, cupping, a practice with a deep-rooted and ancient history, is discussed within the framework of hadith and sunnah. Cupping is a practice used to remove toxins from the body and treat various health problems through bloodletting. Cupping treatment was also applied in pre-Islamic societies in order to protect health and get treatment, and our Prophet (pbuh) himself had cupping done and there are hadiths stating that he personally recommended it to his ummah.

In the first part of the research, cupping is a deep-rooted treatment practice that has been applied as both a therapeutic and protective method in various societies since the earliest periods of human history. It is seen that this method, which has been used in different forms and purposes in a wide historical framework ranging from Mesopotamia to Chinese medicine, from Egypt to Greek-Roman medicine, has gained a prominent place in the Islamic cultural world over time. The fact that cupping has found a place in both the practices of our Prophet and the companions in the hadith literature and Sira sources since the early periods of Islam has strengthened the acceptance of this treatment method in Muslim societies. In this context, cupping has become a tradition supported by religious references, rather than just a medical

intervention. In this section, the development of cupping in the historical process and its position in Islamic sources will be discussed, and the cultural, medical and religious foundations of the practice will be comprehensively evaluated.

In the second part, cupping is used not only as a medical method in the Islamic scientific tradition, but also as a practice of Prophet Muhammad. It is considered as a sunnah practice that gained legitimacy with the practices and recommendations of the Prophet. The fact that there are many narrations about cupping in the hadith literature means that this practice dates back to both Hz. It shows that it was a common treatment method in the time of the Prophet and that it was institutionalized in Muslim societies, supported by religious references. Authentic sources include in detail the issues such as performing cupping at certain times, applying it to different parts of the body and its health benefits, revealing how this treatment method is handled within the framework of the sunnah. In this section, the narrations about cupping in hadith sources are evaluated in terms of content and attribution, and Hz. The impact of the Prophet's actual practices on the Islamic medical tradition will be examined; Thus, the position of cupping in the Sunnah will be revealed from a scientific perspective.

In the third chapter, cupping appears in the hadith literature as a treatment method that emphasizes its therapeutic aspect and is recommended to be applied under certain conditions and times. Hz. Rumors that the Prophet had or recommended cupping for various ailments were decisive in the widespread acceptance of this method in Muslim societies. However, in the hadiths, attention is drawn to issues such as the application method of cupping, the appropriate times and the necessity of it being done by competent people, which also shows that the method should be applied consciously and in a controlled manner. While these narrations point out the benefits of cupping, they also indirectly touch upon the drawbacks that may arise if it is applied incorrectly. In this section, both the benefits and potential risks of cupping will be evaluated within a scientific framework, focusing on this balanced approach in the hadiths; Thus, a more holistic understanding of the position of the practice in the Sunnah will be revealed.

In the fourth chapter, although cupping is a practice directly related to health in Islamic law, it has also been the subject of fiqh discussions in terms of the validity of worship and its effects on religious responsibilities. In particular, issues such as whether it invalidates ablution, whether it affects fasting, and whether it can be applied to people in ihram have led to different interpretations among sects. Hz. While the authentic narrations that the Prophet had cupping done constitute an important basis in determining the fiqh rulings, the practices

of the companions and the evaluations of the early period jurists were also effective in shaping these discussions. In this section, classical sectarian views on the fiqh ruling of cupping will be systematically discussed; The possible consequences of the practice on worship and religious obligations will be analyzed from a scientific perspective. Thus, the position of cupping in Islamic law will be revealed in a holistic framework.

In the fifth chapter, cupping has been applied as a traditional treatment method throughout the historical process and has been accepted as one of the important elements of Medical Prophethood in Islamic culture. However, today, with the development of modern medicine, a more detailed understanding of biological mechanisms and the increase in clinical research, the effectiveness, reliability and scientific basis of cupping have entered a process of re-evaluation. In this context, cupping, on the one hand, is based on the recommendations in the Medical Prophet and the Prophet Muhammad. While it is discussed with religious references based on the practices of the Prophet, on the other hand, it is subjected to scientific examination in terms of its physiological effects, therapeutic potential and possible risks within the framework of the evidence-based approach of modern medicine. In this section, the place of cupping in modern medical literature and its position in the Medical Prophet will be evaluated comparatively; Thus, the intersection and divergence points between the traditional religious perspective and the contemporary scientific approach will be revealed from an analytical perspective.

As a result of our research, Hz. The practice of cupping, which has an important place in the Sunnah of the Prophet, was accepted as both a therapeutic and protective method in early Islamic societies; The narrations in the hadiths have given religious legitimacy and continuity to this practice. The fact that cupping is recommended at certain times in the Sunnah, that it is applied by competent people, and that its health benefits are emphasized, has paved the way for the continuation of this method for generations in Muslim societies. However, in the narrations, the emphasis on issues such as conscious application, moderation and the need for expertise is compatible with the general principles of the health recommendations in the sunnah.

Today, modern medicine examines the physiological effects of cupping with scientific methods; It reveals possible benefits and risks through evidence-based evaluation processes. Although contemporary research shows that cupping may have effects on circulation, immunity and pain mechanisms in some cases, they emphasize that caution should be exercised in issues such as standardization of practice, sterilization rules and

clinical validity. This situation reflects an approach that overlaps with the "competent person" requirement and the concept of controlled practice specified by the Sunnah.

As a result, the findings obtained in the thesis show that cupping is the sunnah of our Prophet. The religious value gained in the context of the Prophet's practices and the scientific framework put forward by modern medicine are not two completely mutually exclusive areas; On the contrary, when properly understood, they are complementary perspectives. The basic principles guided by the Sunnah, moderation, expertise, benefit-harm balance and protection of health, when taken together with the safety and evidence-based approach of today's medicine, enable a healthier evaluation of cupping in both historical and contemporary terms. This holistic approach contributes to a more objective and balanced determination of the place of cupping in today's understanding of health.

Key Words: Sunnah, Hadith, Prophetic Medicine, Cupping, Traditional Medicine, Treatment

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
TEZ KABUL VE ONAY	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	xiii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	3
1. TARİHSEL VE DİNİ BAĞLAMDA HACAMAT.....	18
1.1. Hacamat Kavramı ve Tanımı	3
1.2. Hacamatın Tanımı	7
1.3. Tarihsel Gelişimi	7
1.4. İslam Öncesi Dönemde Hacamat	9
1.5. Hz. Peygamber Döneminde ve İslam Toplumunda Hacamat	13
2. BÖLÜM	16
2. HACAMATIN HADİS LİTERATÜRÜNDEKİ YERİ VE SÜNNETTEKİ UYGULAMALARI.....	16
2.1. Hacamatı Tavsiye Eden Hadisler	16
2.2. Hacamatın Zamanını Belirleyen Hadisler	19
2.3. Hacamatın Şifa Olduğunu İfade Eden Hadisler	21
2.4. Haccamlık ve Hacamattan Ücret Alınması ile İlgili Hadisler	23
2.5. Peygamberimizin Hacamat Yaptırdığına Dair Hadisler.....	39
3. BÖLÜM	28
3. HADİSLER IŞIĞINDA HACAMATIN FAYDALARI VE RİSKLERİ.....	45
3.1. Hacamatın Uygulama Usulü ve Zamanı	28
3.2. Usule Aykırı Uygulamalardan Kaynaklanan Problemler.....	30
3.3. Hacamatın Etkilerini Konu Edinen Hadisler.....	31
3.4. Hacamatın Fiziksel ve Manevi Faydaları.....	38
3.5. Hacamat Yaptırırken Dikkat Edilecek Hususlar	39
4. BÖLÜM	41
4. FIKHİ AÇIDAN HACAMATIN HÜKMÜ VE SONUÇLARI.....	58
4.1. Hacamatın (Taharet) Abdeste Etkisi	41
4.2. Hacamatın Oruca Etkisi	42

4.3. Hacamatın İhrama Etkisi	44
4.4. Kefaet (Denklik) Konusunda Hacamat	46
4.5. İcâre Konusunda Hacamat	46
4.6. Haccâmlık ve Hacamat Uygulamasından Ücret Alınması Konusunda Hadisler	47
4.7. Hacamatın Fıkhi Hükümü Ve Uygulamadaki Yeri.....	64
5. BÖLÜM.....	69
5. MODERN TIBBİ PERSPEKTİFTEN HACAMAT VE TIBBİ NEBEVÎ İLE KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRME	52
5.1. Günümüzde Hacamat Uygulamaları	52
5.2. Modern Tıp Açısından Değerlendirme	53
5.3. Bilimsel Araştırmalarda Hacamatın Etkinliği	56
5.5. Karşılaştırmalı ve Eleştirel Değerlendirme	58
5.5.1 Aşırı Dini Anlam Yükleme Riski	58
5.5.2 Bilimsellikte Yetersizlik Problemi	59
5.5.3. Bilinçli Entegrasyon İhtiyacı ve Önemi	59
5.5.4. Gelecek Çalışmalara Tavsiyeler.....	60
KAYNAKÇA	62

GİRİŞ

Yüce Rabbimiz bizlere yaşadığımız şu dünyada sayısız birçok nimetler vermiştir.¹ Allahü Teala insanı ve onu imtihan etmek için hastalıkları da yaratmıştır. Derdi veren dermanını da yaratmıştır. İnsana düşen vazifelerden biri de hastalıklardan kurtulmak için tedavi yöntemlerini bulmaya çalışmaktır.

Her konuda bizlere en güzel örnek olan Allah Resulü (sav) de sağlık konusuna büyük önem vermiş, hastalandığında doktorlara tedavi olmuş ve zamanın tedavi yöntemlerinden faydalanmıştır.²

Bize bahşedilen nimetlerin başında ise sağlığımız gelmektedir. Huzurlu, rahat ve mutlu bir hayat geçirmenin en temel yolu sağlıktan geçmektedir. Yüce Rabbimizin bizlerden istemiş olduğu emir ve yasakların yerine getirilmesi ve sosyal hayatımızın devamı çokça ihmal ettiğimiz sağlıktan geçmektedir.

İslam dini, insanın hem bireysel hem de toplumsal sağlığına büyük önem atfetmiştir. Akıl, beden ve organlarımız Allah'ın bize emanet ettiği unsurlar olarak kabul edilmiş; bu emanetlere özen göstermemiz ve onları korumamız bizlerden istenmiştir. Bu çerçevede, sağlığın korunması teşvik edilmiş; sağlığa zarar veren her türlü unsur ise yasaklanmıştır.³

Nebevi tıpta adı geçen ve geleneksel tıbbın önemli tedavi yöntemlerinden biri olarak kabul edilen hacamat, İslam tarihinde dikkate değer bir yere sahiptir. Vücuttaki kirli kanın dışarı atılması yoluyla uygulanan bu yöntem, Hz. Peygamber'in (sav) sünnetinde yer almış; bizzat kendisinin uyguladığı ve ümmetine tavsiye ettiği bir tedavi şekli olmuştur.

Tarihi geçmiş olduğu kadar eskiye dayanan hacamat, geçmişte olduğu gibi günümüzde de dünyanın farklı bölgelerinde koruyucu hekimlikte ve çeşitli hastalıkların tedavisinde tercih edilen yöntemlerden biri olmayı sürdürmektedir. Hakkında yapılan çok sayıda araştırma, bu yöntemin hem geleneksel hem de modern sağlık yaklaşımlarında yer bulduğunu ortaya koymaktadır.

Sünnetin tıbbi uygulamalara yaklaşımı, her zaman insan sağlığını koruma ve vücudu dengeleme üzerine olmuştur. Hacamat da bu çerçevede, vücuttaki fazla kanın atılması ve kan dolaşımının düzenlenmesiyle sağlık üzerinde olumlu etkiler yaratır. Sünnette yer alan bu

¹ İbrahim 14/34.

² Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, thk. Şu'ayb Arnavut-Muhammed Kâmil karh Belelî (b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, ts.), Tıb,18.

³ Muhammed b. İsmâil Buhârî, *el-Câmi'u'l-musnedi's-şâhihi'l-muhtaşar min umûri Rasûlillah sallallâhu 'aleyhi ve sellem ve Sünenihi ve eyyâmihi*, thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsır (b.y.: Dâru Tavk en-Necât, ts.), Savm,51.

uygulama, İslam toplumlarında sadece fiziksel iyileşme değil, aynı zamanda ruhsal rahatlama sağlayan bir yöntem olarak da kabul edilmiştir.

Hacamat, İslam kültüründe derin köklere sahip olan, günümüzde de bu gelenek devam etmekte olup Müslümanlar arasında yaygın bir şekilde uygulamaktadır.

Sağlıklı ve huzurlu bir hayat yaşamak istiyorsak, Peygamber (sav)'in sünnetine itibar etmeliyiz. Çünkü sünneti uygulamakta sağlık vardır, hayır vardır. Onun için Tıbbi Nebevi bilinmeli ve yaşatılmalıdır.

Bu tez, İslam'da hacamatın yeri, hadislerde ve sünnette nasıl ele alındığı konularını inceleyerek İslami sağlık anlayışına katkı sağlayacaktır.

1. BÖLÜM

TARİHSEL VE DİNİ BAĞLAMDA HACAMAT

Hacamat, insanlık tarihinin erken dönemlerinden itibaren farklı kültür ve coğrafyalarda hem tıbbî hem ritüel amaçlarla kullanılan kadim bir yöntem olup, bu yönüyle belirli bir topluma özgü değil, insanlığın ortak sağlık arayışının ürünü olarak değerlendirilir. Çeşitli geleneklerde arınma ritüelleri ve humoral tıp anlayışıyla ilişkilendirilen hacamat, İslam öncesi Arap toplumunda da yaygın biçimde uygulanmış; Hz. Peygamber (sav) dönemindeki uygulamaların hadis literatüründe kayıt altına alınmasıyla Müslüman toplumlarda dinî bir nitelik kazanmıştır. Hadislerde koruyucu ve tedavi edici bir yöntem olarak teşvik edilmesi ve Hz. Peygamber'in bizzat hacamat yaptırdığına dair rivayetlerin bulunması, bu uygulamanın İslam geleneğindeki yerini güçlendirmiştir. Bu bölümde hacamatın tarihsel kökenleri, İslam öncesi tıbbî pratiklerdeki konumu, Hz. Peygamber dönemindeki uygulamaları ve klasik İslam tıbbındaki yeri ele alınarak, yöntemin dinî referanslarla bütünleşme süreci analitik bir çerçevede değerlendirilecektir.

1. TARİHSEL VE DİNİ BAĞLAMDA HACAMAT

Çalışmamızın temel konusunu oluşturan hadis ve sünnet bağlamında hacamatın yerini daha sağlıklı bir şekilde anlayabilmek adına, bu bölümde öncelikle hacamat kavramı açıklanacak; ardından bu tedavi yönteminin tarihsel süreci, İslam öncesi toplumlardaki uygulamaları, İslam sonrası dönemdeki gelişimi ve genel faydaları ele alınacaktır.

1.1. Hacamat Kavramı ve Tanımı

Halk arasında yüzyıllardır uygulanan geleneksel ve tamamlayıcı tedavi yöntemleri, geçmişten günümüze kabul görerek varlığını sürdürmüştür. Köklü bir geçmişe sahip olan geleneksel tıp; yaşanan bölgenin kültürel yapısı, toplumsal inanışlar, dini değerler ve bireysel tecrübelerle şekillenmiş bilgi ve uygulamaların bütünüdür. Bu yöntemlerin temel hedefi, hastalıkların oluşumunu önlemek, mevcut sağlığı korumak ve rahatsızlıkların tedavisini desteklemektir.⁴

Geleneksel tıp içinde sıkça başvurulanan yöntemlerden biri olan hacamat, belirli bölgelerden vakum yardımıyla kan alma esasına dayanan bir tedavi biçimidir. Uygulama sürecinde önce deriye küçük çizikler atılır, ardından bu alanlara kupalar yerleştirilir.

⁴ Unat Berivan, *Farklı yaş gruplarında hacamat yaptıran kadınlarda Oksidatif Stres ile ilgili mirna'ların Araştırılması* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 48.

Kupaların içindeki hava çekilerek negatif basınç oluşturulur ve bu sayede kirli kan dışarı alınır. Bu yöntemin, vücutta biriken zararlı maddelerin atılmasına, kan dolaşımının hızlanmasına ve çeşitli hastalıkların iyileşme sürecine katkı sağladığı düşünülmektedir.⁵ Hacamatın geleneksel tıpta bir şifa yöntemi olarak benimsenmesi, eski dönemlerden bu yana etkili olduğu düşünülen "dört hılt" yani ahlât-ı erbaa teorisine dayandırılmaktadır. Bu nedenle, hacamatı daha iyi anlayabilmek için öncelikle bu teoriye kısaca değinmek yerinde olacaktır.

1.1.a) Ahlât-ı Erbaa/Hıltlar/Sıvılar Teorisi

Ahlât-ı erbaa (dört hılt/dört sıvı) anlayışının kökeni Eski Mısır dönemine kadar uzanmaktadır. Mısırlı hekimler, hastalıkların sebebini vücuttaki kan, balgam, kara safra ve sarı safra olmak üzere dört temel sıvının kirlenmesiyle açıklamışlardır. Bu nedenle tedavi yöntemleri arasında kirli sıvıların vücuttan uzaklaştırılması, yani kan alma veya müşhil verme gibi uygulamalar yaygın olarak kullanılmıştır.⁶ Eski Yunan'da Hipokrat (M.Ö. 5. yüzyıl), bu düşünceyi sistemleştirerek ahlât nazariyesini geliştirmiştir. Hipokrat'ın hümorale patoloji anlayışı, XIX. yüzyıla kadar etkisini sürdürmüştür. Doğadaki oluşum ve bozulmalara neden olan dört unsurun, insan bedeninde dört sıvı şeklinde karşılık bulduğu düşünülmüştür. Bu dört sıvı Hipokrat'ın hümorale patoloji teorisinin temelini oluşturmuştur. Bu anlayışa göre sağlık, vücuttaki bu sıvıların dengede bulunmasıyla; hastalık ise bu dengenin bozulmasıyla ortaya çıkmaktadır.⁷ Ahlât-ı erbaa anlayışı İslam dünyasında da benimsenmiş; Müslüman hekimler bu kavramı geliştirerek Ortaçağ tıbbında olgunlaştırmışlardır. Bu anlayışın en önemli temsilcileri arasında Ebû Bekir er-Râzî ve İbn Sînâ yer almaktadır.⁸

İlk ve Ortaçağ tıp anlayışına göre insan bedenindeki dört sıvının kendine özgü nitelikleri bulunmaktaydı: Kan, bedende dolaşan sıcak ve akıcı bir sıvıydı. Balgam, beyinde yer alan soğuk ve akıcı bir maddeydi. Kara safra (sevda), dalak ve midede bulunan soğuk ve kuru bir sıvıydı. Sarı safra, karaciğerde depolanan sıcak ve kuru bir sıvı olarak kabul edilmekteydi. Vücuda alınan besinlerin bu dört maddeye dönüştüğü, mevsimlerin ise bu sıvıların hareketliliğini etkilediği düşünülmüştür. Buna göre; ilkbahar kanı, yaz safrayı, sonbahar sevdâyı ve kış balgamı harekete geçirmektedir. Hastalık ve sağlık, bu dört sıvı arasındaki denge veya dengesizliğe bağlıdır. Aynı şekilde, bireylerin mizaçları da bu sıvıların

⁵ Süleyman Gök, *Hacamat (kupa terapisi)* (Çapa, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2020), s.17-18.

⁶ Ayşegül Demirhan Erdemir, *Tıp Tarihi* (İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2014), s.23.

⁷ Ali Haydar Bayat, *Tıp Tarihi* (Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2016), s.46.

⁸ İbn Sînâ - Abdülkadir Eroğlu (ed.), *Şifalı bitkiler ve tıbb-ı nevebi* (İstanbul: Hız Yayınevi, 1977), s.35.

oranına göre belirlenmekteydi. Bu anlayışa göre insanlar; demevî (kan baskın), safravî (sarı safra baskın) ve melankolik (sevda baskın) tipler olarak sınıflandırılmıştır.

Mevsimsel değişimler ve bedensel yapıya bağlı olarak sıvı dengesinin bozulduğu durumlarda, vücudu dengelemek amacıyla kan alma ihtiyacı doğmaktaydı. Klasik tıbbî anlayışta ayın ilk yarısında (1–15. günler arası) hacamat yaptırmak, zorunlu bir durum olmadıkça tavsiye edilmemiştir. Buna karşılık, ayın on beşinden sonraki günlerde yapılan hacamatın vücudu arındırdığı, toksinlerin atılmasına yardımcı olduğu ve çeşitli hastalıkların tedavisinde yarar sağladığı yönünde bir kanaat oluşmuştur.⁹

Galen'in (M.S.129-130) etkisiyle sistematik bir yapıya kavuşan ahlât-ı erbaa teorisi, sonraki dönemlerde islâm dünyasında geniş kabul görerek tıbbî düşüncenin temel paradigması haline gelmiş, XVI. yüzyılda fizyoloji ve biyokimya gibi ilimlerin gelişmesiyle tesirini tekrar ve kuvvetle göstermiştir. XVI. yüzyılda fizyoloji ve biyokimya gibi bilim dallarının gelişmesiyle birlikte hümoral patoloji anlayışı yeniden etkisini göstermiştir. XX. yüzyılın başlarında hormonların keşfi ve bağışıklık sistemine ilişkin fikirlerin gelişmesiyle bu anlayış, modern tıpta da dolaylı biçimde önem kazanmaya devam etmiştir. Nitekim günümüzde de kan ve safra kirliliğinin bazı hastalıkların ortaya çıkışında rol oynadığı bilinmekte; bu durumu gidermek amacıyla kan aldırma, safra boşaltma ve müshil kullanma gibi yöntemlere başvurulmaktadır.¹⁰

Vücuttaki zararlı maddelerin atılmasını amaçlayan başlıca boşaltım yöntemleri arasında müshil kullanımı, oruç uygulamaları, lavman yapılması, damardan kan alınması (fasd; venesection, phlebotomy) ve sülük tedavisi (leech therapy) gibi yöntemler yer almaktadır.¹¹ Ancak burada özellikle vurgulanması gereken nokta, hacamat ile fasd uygulamasının birbirine karıştırılmaması gerektiğidir. Yaptığımız literatür taramasında, bazı araştırmacıların bu iki yöntemi birbirinin yerine kullandığı ya da karıştırdığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, konunun daha doğru anlaşılabilmesi için öncelikle "fasd" kavramı üzerinde durulacak, ardından hacamat konusuna geçilecektir.

1.1.b) Fasd

Fasd, hacamat ve sülük uygulamaları, insanlık tarihinin bilinen en eski tedavi yöntemleri arasında yer almakta olup, ortak özellikleri kan akıtma esasına dayanmasıdır. Bu yöntemler, antik dönemlerden itibaren hem Doğu hem de Batı tıbbında çeşitli hastalıkların tedavisinde yaygın biçimde uygulanmıştır. Bu tedavi yöntemlerinden fasd, kesilen bir damardan kanın akıtılması işlemidir. Batı literatüründe bu uygulama "phlebotomy" veya

⁹ Erdemir, *Tıp Tarihi*, s.24.

“venesection” adıyla anılmaktadır. Hacamat ise, derinin belirli bölgelerine uygulanan vakum yöntemiyle kanın deri yüzeyine çekilmesi ve ardından yüzeysel çizikler açılarak bu kanın vücuttan uzaklaştırılması işlemidir. Böylece, bedendeki kirli veya durağan kanın atılması ve dolaşımın dengelenmesi amaçlanmaktadır.¹⁰

Fasd kelimesi, Arapça “f-s-d” kökünden türemiş olup, “damarın kesilmesi” anlamına gelmektedir. Bu kelimeye “kan akıncaya kadar damarın kesilmesi” anlamı verilerek, terimin temel amacının kan almak olduğu vurgulanmaktadır. Terimin Batı dillerindeki karşılığı olan “phlebotomy”, aynı anlama gelen bir kavramdır. Bu kelime, köken itibarıyla Grekçe “phleps” (damar) ve “temnein” (kesmek) sözcüklerinden türetilmiştir. Dolayısıyla “phlebotomy” terimi de tıpkı fasd gibi damarın kesilmesi yoluyla kan alma işlemini ifade etmektedir.¹¹

Tam da bu noktada, hacamat ve fasd uygulamalarının birbirine benzediği ve ayrıldığı yönler ortaya çıkmaktadır. Her iki yöntemin de temel amacı, vücuttan kan çıkararak tedavi sağlamaktır. Ancak uygulama biçimleri bakımından aralarında belirgin farklar bulunmaktadır.

Hacamatta, derinin yüzeyine küçük kesikler atılarak vakum yöntemi ile kanın dışarı çekilmesi sağlanır. Buna karşın fasd uygulamasında, derinin altına inilerek doğrudan damar kesilmekte ve kan bu şekilde akıtılmaktadır. Ayrıca hacamatın fasddan farklı olarak kupa ile vakum oluşturma aşamasını içermesi, iki yöntemi teknik açıdan birbirinden ayıran en önemli unsurdur.

Hz. Peygamber’in yaşadığı döneme ait kaynaklarda hacamatla ilgili çok sayıda rivayete rastlanmasına rağmen, fasd uygulaması hakkında çok daha az bilgi bulunmaktadır. Elde edilen rivayetler arasında özellikle Câbir b. Abdullah’ın aktardığı bir olay dikkat çekmektedir. Buna göre, Übey b. Ka’b hastalandığında Peygamber Efendimiz ona bir hekim göndermiş ve bu hekim Übey’in damarını keserek fasd yöntemiyle müdahale etmiştir.¹² Bunun dışında fasd ile ilgili doğrudan başka bir hadis bulunmamaktadır. Rivayetlerde hacamatın yaygın biçimde kullanıldığına dair birçok ifade yer alırken, fasd uygulamasına sadece bu tek örneğin değinilmesi, o dönemde fasdın daha az tercih edildiğini göstermektedir. Bu konuyla ilgili İbn Kayyim’in görüşü ise oldukça anlamlıdır; o, sıcak iklimlerde hacamatın fasd yönteminden daha faydalı olduğunu ve bu nedenle daha sık uygulandığını belirtmiştir.

¹⁰ Elif Gültekin, *19. Yüzyılda Osmanlılarda Kolera Tedaviler* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2016), s.51.

¹¹ Gültekin, *19. Yüzyılda Osmanlılarda Kolera Tedaviler*, s.52.

¹² Ebî Dâvûd, *Tıbb*, 5.

Sıcak bölgelerde damarların daha geniş olması sebebiyle fasd sırasında hedeflenen miktardan fazla kan kaybı yaşanabilir ve bu durum tedavinin etkinliğini azaltabilir.¹³

1.2. Hacamatın Tanımı

Hacamat Arapça kökenli bir kelime olup, anlamı değer miktar azalması demektir.¹⁴ Arapça’da hıcame (الحجمة) şeklinde okunur ve engel olmak, emmek gibi anlamlara gelir. Hacamat yaptırmaya ihticam, bu işi meslek edinen kişiye haccam, kullanılan fanus ve bardak gibi aletlere de mihcem (mihceme) denir.¹⁵ Bu yöntemde, kan almak veya vücudun belirli bir bölgesine kanı yönlendirmek amacıyla küçük bir fanus kullanılır. Fanus, içine kısa süreliğine sokulup çıkarılan bir alev yardımıyla havası boşaltıldıktan sonra vücuda kapatılır. Böylece, fanusun uygulandığı bölgede hava basıncı azaldığı için kan, bu alana doğru yönelir.

Eğer amaç yalnızca kanın o bölgede toplanmasıysa bu işleme “kuru hacamat” denir. Ancak kılcal damarlardan kan almak isteniyorsa, uygulama öncesinde fanusun yerleştirileceği bölge kesici bir aletle yüzeysel olarak çizilir. Fanus kapatıldığında, kan iç basıncın etkisiyle kolaylıkla dışarı çıkar ve fanus tarafından emilmiş olur. Bu yönteme ise “kanlı hacamat” adı verilmektedir. Türkçede “hacamat” denildiğinde genellikle damarlardan fazla miktarda kan alınması anlaşılmaktadır. Bu uygulamanın Arapçadaki karşılığı “fasd” olup, bu işlemi yapan kişiye “fassâd” denir. Halk arasında ise “kuru hacamat” yerine “şişe çekme” tabiri yaygın olarak kullanılmaktadır.¹⁶

1.3. Tarihsel Gelişimi

Tıp tarihinde, kan alma yoluyla tedavi uygulamasının ne zaman ve nerede başladığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Dünyanın en eski tedavi yöntemlerinden biri olan hacamatın da ilk olarak kimler tarafından ve nasıl uygulandığı net olarak bilinmemektedir. Ancak, eski Mezopotamya, Mısır ve diğer Ön Asya uygarlıklarında, birçok hastalığın tedavisinde vücuttan kan alma yöntemine başvurulduğu tarihsel kaynaklarca belgelenmiştir.¹⁷

Eskiden beri Mısır’da kupa kullanılmaktadır. Ve tıbbi olarak ilk önce Ebers Papirüsü’nde anlatıldığı söylenmektedir. Ebers Tıp Papirüsü, M.Ö. 1550 yıllarında yazıldığı

¹³ İbn Kayyim el-Cevziyye, *eğ-Tıbbü’n-nebevî*, (nşr. Âdil el-Ezherî – Mahmûd Ferec el-Ukde), 1410, s. 54.

¹⁴ Gök, *Hacamat (Kupa Terapisi)*, s.36.

¹⁵ Mustafa S. Kaçalın, “Mütercim Asım Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), s.251.

¹⁶ Erdoğan Bahar, *Multiple Skelerozlu Bireylere Uygulanan Kupa Terapisinin Bireylerin Yorgunluk Düzeyi Yaşam Kalitesine Etkisi*, s.24-25.

¹⁷ Ertekin, *Tıbbın Öyküsü*, s.50.

sanılan ve Mısır'da bulunan bir yazmadır. Adını kendini 1873 yılında dünyaya duyuran Eski Mısır uzmanı George Maurice Ebers'ten almıştır.¹⁸

Arkeologlar Çin'de M.Ö. 1000 yıllarına ait kupa tedavisi kanıtlarına rastladılar. Ge Hong'un (M.Ö. 281-341) tarafından kaleme alınan Acil Durumlar için Reçeteler El Kitabı'nda, dönemin tıbbî anlayışını yansıtan bir yöntem olarak, hayvan boynuzlarından imal edilen kupaların püstül drenajında kullanıldığına dair bilgiler aktarılmaktadır. .¹⁹

Bu eski tedavi yöntemi, Eski Mısır'dan Yunan ve Roma medeniyetlerine kadar uzanmıştır. Modern tıbbın öncüsü olarak kabul edilen Hipokrat (M.Ö. 460-377) ve Yunan tıbbının önemli ismi Galen (M.S. 131-210), hacamattan söz etmişlerdir. Hipokrat, iki farklı hacamat türünden bahseder: kuru hacamat ve yaş hacamat. Günümüzde kuru hacamat tedavisi özellikle Uzakdoğu ülkelerinde, yaş hacamat ise Orta Doğu ve Orta Avrupa'da yaygın olarak uygulanmaktadır. Ayrıca, son yıllarda hacamat uygulamasının yalnızca Orta Doğu ve Asya ülkelerinde değil, aynı zamanda Avrupa ve Kuzey Amerika'daki bazı gelişmiş ülkelerde de yaygınlık kazandığı gözlemlenmektedir. Özellikle Almanya, Çin, Suudi Arabistan ve Hindistan gibi ülkelerde bu yöntemin hem halk arasında hem de alternatif tıp merkezlerinde daha sık tercih edildiği dikkat çekmektedir.²⁰

Tarihsel sürece baktığımızda, insanların hastalıklara çare arayışı içinde farklı yöntemler geliştirdiği görülür. Orta Doğu'da çok eski dönemlerden itibaren çeşitli tedavi teknikleri ortaya çıkmış; bunlar arasında kan alma (hacamat), tarih boyunca en etkili ve sık kullanılan yöntemlerden biri olmuştur. Günümüzde kan alma işlemi plastik veya cam kupalarla yapılırken, geçmişte bambu, boynuz, bronz veya metal kupalar tercih edilmekteydi.²¹

Eski çağlardan günümüze kadar, İslam hekimleri de dâhil olmak üzere birçok farklı bölgede hekimler kan alma yöntemini uzun süre en güvenilir tedavi şekli olarak görmüşlerdir. Klasik tıp anlayışında, hemen her hastalığın kanla ilgili olduğu düşünülmesi nedeniyle tedavide öncelikle kan alma yöntemi uygulanmıştır. Özellikle 17. yüzyılda bu uygulama çok yaygındı ve yetkililer, her hekimin kan alma tekniklerini bilmesini zorunlu kılmıştır. Zaman

¹⁸ Bayat, *Tıp Tarihi*, s,105.

¹⁹ Sabuncuoğlu Şerafettin, *Mücerreb-name* (Deneyisel Tedavi Yöntemleri), 1468, 105.

²⁰ Mustafa Özcan, *Hekimlerin Kupa Tedavisi Hakkında Bilgi, Tututum ve Düşünceleri* (Ankara: Sağlık Bilimleri Üniversitesi Keçiören Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi Aile Hekimliği Kliniği, Uzamanlık Tezi, 2018), s,49.

²¹ Ziya'uddin İbn Uḥuvve el-Ḳureṣi Muḥammed b. Muḥammed b. Ahmed b. Ebi Zeyd ibni'l-Uhuvve, *Me'alimu'l-ḳurbeti fi Ṭalabi'l-ḥisbe* (b.y.: Dāru'l-Funūn.), s,253.

içinde bilimsel yöntemlerin ve deneyimlerin gelişmesiyle kan alma, gerçek anlamda kabul gören bir tedavi biçimi haline gelmiştir.²²

Günümüzde kronik hastalıkların yaygınlaşması ve sağlık harcamalarının artması, insanların alternatif tedavi yöntemlerine yönelmesine neden olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü, 2002 yılında Geleneksel Tıp Strateji Planlaması kapsamında, geleneksel tıp uygulamalarının güvenilir standartlar doğrultusunda yasal hale getirilmesini sağlamıştır. Bu gelişmelerle birlikte 2000’li yıllardan itibaren kupa terapisi, hacamat ve sülük tedavisi gibi yöntemlere olan ilgi artmış; özellikle hacamat, Hz. Peygamber’in tavsiyesi ve dinî kabul görmesi sebebiyle daha fazla tercih edilen bir uygulama haline gelmiştir.²³ Türkiye’de de bu alandaki gelişmeler göz ardı edilmemiştir. Sağlık Bakanlığı’na bağlı Geleneksel, Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Uygulamaları Daire Başkanlığı, 2012-2013 yıllarında “Geleneksel, Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Uygulamaları” başlıklı bir taslak hazırlamış; kupa terapisi ve hacamat gibi tedavi yöntemlerinin Türk tıbbi içinde doğru şekilde yer alması ve denetlenmesi için çalışmalarını sürdürmüştür. Bu çerçevede, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını belirlemek, bu uygulamaları gerçekleştirecek kişilerin eğitim ve yetkilendirilmesini sağlamak ve bu hizmetlerin sunulacağı sağlık kuruluşlarının çalışma esaslarını düzenlemek amacıyla 27 Ekim 2014 tarihli ve 29158 sayılı Resmî Gazete’de Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğin kabulüyle birlikte hacamat, bazı kamu kurumları ve özel tıp merkezlerinde uygulanmaya başlanmıştır.

1.4. İslam Öncesi Dönemde Hacamat

Hacamatın kökeni oldukça eskiye dayanır. İslam öncesi döneme ait arkeolojik kazılarda, tıbbi aletler ve materyaller bulunmuştur. Yazılı kaynaklarda ise, özellikle Arap döneminde İbn Sa’d ve Câhiz gibi erken dönem müellifler, Arapların İslâm öncesinde hacamatı tedavi yöntemi olarak kullandıklarını aktarır. Mezopotamya edebiyatında Sümer-Akad Tıp Tabletlerinde (MÖ 2) hacamatın belirli hastalıkların tedavisinde uygulandığına dair eserler yer almaktadır. Eski Mısır’da hacamat, tıbbi uygulamalar arasında yer almış ve Ebers papirüsünde (MÖ 1550) bu yönteme dair bilgiler bulunmuştur. Antik Yunan kaynaklarında, Hippokrates, *Aphorisms* ve *On the Use of Liquids* adlı bölümlerde ventousae (cupping glasses) ile yapılan hacamat uygulamalarını, ateşli hastalıklar ve inflamasyonlarda kullanıldığını açıkça belirtir. Galen, *De Methodo Medendi* ve *De venae sectione* adlı eserlerde venesection (kan alma) ve cupping uygulamalarının mantığını detaylandırır. Bu bilgiler İslam

²² Tümer Turanşah, *Tıbbi Hacamat* (İstanbul: Hayy Kitap Yayıncılık, 2005), s,65.

²³ Berivan, *Farklı yaş gruplarında hacamat yaptıran kadınlarda Oksidatif Sitres ile ilgili mirna’ların Araştırılması*, s,49.

tıbbına da doğrudan etki etmiştir. Bu veriler, hacamatın yaygın olduğunu ve toplum tarafından kabul gördüğünü göstermektedir.²⁴

1.4.1. Mezopotamya Medeniyetinde Hacamat

Farklı coğrafyalarda, hacamat uygulamalarında belirgin farklılıklar gözlemlenmektedir. Mezopotamya, tıp ve sağlık uygulamalarının geliştiği en eski uygarlıklardan biridir. Sümerler ve Babilliler, hastalıkların tedavisinde kan alma yöntemini kullanmışlardır. Mezopotamya’da hastalıkların kötü ruhlar veya tanrıların gazabı nedeniyle ortaya çıktığına inanılırdı. Bu nedenle, vücuttan kan alma işlemi, hastalığın kaynağını temizleme amacı taşıyordu.²⁵

Mezopotamya’da hacamat uygulamaları genellikle rahip-hekimler tarafından gerçekleştirilirdi. Kil tabletlerde yer alan tıbbi metinlerde, kan alma yönteminin belirli hastalıkların tedavisinde kullanıldığına dair bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca, bu dönemde kullanılan araçlar arasında hayvan boynuzları ve özel kesici aletler yer almaktaydı.²⁶

1.4.2. Mısır Medeniyetinde Hacamat

Antik Mısır’da kan alma tedavileri yaygın olarak uygulanmıştır. Mısır papirüslerinde hacamatın faydalarına dair bilgiler yer almaktadır. Özellikle Ebers Papirüsü (M.Ö. 1550), hacamatın tıbbi uygulamalar arasında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.²⁷

Mısırlılar, hastalıkların kötü ruhlardan kaynaklandığına inanıyor ve kan alma yöntemleriyle bu ruhları vücuttan uzaklaştırmayı amaçlıyorlardı. Ebers Papirüsü gibi antik tıp metinlerinde bu uygulamalara dair bilgiler bulunmaktadır.²⁸

Mısırlılar, vücuttaki kötü kanın hastalıklara neden olduğuna inanıyorlardı. Bu nedenle, hacamat yöntemiyle kanın dışarı atılması sağlanarak vücudun dengesi korunuyordu. Hacamat işlemi sırasında özel kupalar ve kesici aletler kullanılıyordu. Ayrıca, Mısır’da hacamatın sadece fiziksel sağlık için değil, ruhsal arınma amacıyla da uygulandığı bilinmektedir.²⁹

²⁴ Turanşah, *Tıbbi Hacamat*, s,65.

²⁵ Gök, *Hacamat (Kupa Terapisi)*, s,37.

²⁶ Turanşah, *Tıbbi Hacamat*, s,66.

²⁷ Şehsuvaroğlu Bedi Nur, *Tıbbi Nebevi Dergisi* (İstanbul: Hafız Cemal Lokmanhekim, 1963), 33.

²⁸ Gök, *Hacamat (Kupa Terapisi)*, s,38.

²⁹ Murat Özmek, *Hacamat ile Hastalıkların Tedavisi* (Ankara, 2021), s,32.

Anadolu’da, özellikle Şamanizm inanışının etkisiyle yapılan dini ve geleneksel hacamat uygulamaları, Mezopotamya’da daha tıbbi amaçlı yapılan uygulamalardan ayrılmaktadır. Bu durum, yerel inançların ve sağlık anlayışlarının hacamatın nasıl uygulanacağını belirlediğini göstermektedir.³⁰

1.4.3. Antik Yunan Döneminde Hacamat

Antik Yunan’da, Hipokrat ve Galen gibi ünlü hekimler tıbbın gelişimine yön vermişlerdir. Hacamatın hastalıkları tedavi etmek için kullanılabileceğini savunmuşlardır. Hipokrat (M.Ö. 460-370), vücuttaki dört temel sıvının (kan, balgam, sarı safra ve kara safra) dengede olması gerektiğini savunmuştur. Bu teoriye göre, hastalıkların nedeni bu sıvılar arasındaki dengesizlikti ve hacamat, fazla kanı vücuttan uzaklaştırarak dengeyi sağlamak için kullanılan yöntemlerden biriydi.³¹

Hipokrat ve diğer Yunan hekimleri, hacamatı iç hastalıklar ve yapısal problemler için öneriyorlardı. Kan alma işlemi, vücuttaki zararlı maddeleri temizlemek ve hastalıkları önlemek amacıyla uygulanıyordu. Antik Yunan’da hacamat için özel kupalar ve kesici aletler kullanılmıştır.³²

1.4.4. Roma Döneminde Hacamat

Roma İmparatorluğu döneminde tıp, büyük ölçüde Yunan hekimlerin öğretilerine dayanıyordu. Galen (M.S. 129-216), Roma’da tıbbın en önemli isimlerinden biri olarak kabul edilir ve hacamatın sağlık üzerindeki olumlu etkilerini savunmuştur. Galen, kan alma yönteminin vücuttaki fazla sıvıyı temizleyerek hastalıkları önlediğini belirtmiştir.³³

Roma’da hacamat, özellikle askerler ve sporcular arasında yaygın olarak kullanılmıştır. Fiziksel dayanıklılığı artırmak ve vücudu rahatlatmak amacıyla uygulanan bu yöntem, Roma hamamlarında da sıkça tercih edilmiştir. Hacamat işlemi sırasında özel kupalar ve kesici aletler kullanılmış, bazen sıcak su veya bitkisel karışımlarla desteklenmiştir.³⁴

³⁰ Ebu’ş -Şebâb, *Kitâbü ’l-Hicâme*, s,154.

³¹ Gök, *Hacamat (Kupa Tedavisi)*, s,39.

³² Özcan, *Hekimlerin Kupa Tedavisi Hakkında Bilgi, Tututum ve Düşünceleri*, 50.

³³ Erdemir, *Tıp Tarihi*, s,23.

³⁴ Özcan, *Hekimlerin Kupa Tedavisi Hakkında Bilgi, Tututum ve Düşünceleri*, s,51.

1.4.5. Arap Yarımadasında Hacamat

Hacamat yöntemi, Antik Yunan toplumundan Romalılara geçiş yapmış olduğu gibi, benzer şekilde Fars toplumuna da intikal etmiştir. Farmlar ise bu tıbbi bilgilerin Arap toplumuna ulaştırılmasında aracılık rolü üstlenmişlerdir.³⁵ Bu tedavi yöntemi, yalnızca Arap toplumuna mahsus olmayıp, aynı zamanda eski Mısır, Yunan ve Roma medeniyetlerinde de uygulanmaktaydı.³⁶

Hacamat yöntemi, Antik Yunanlardan Romalılara geçtiği gibi Fars toplumuna da intikal etmiştir. Farmlar ise bu tıbbi bilgilerin Arap toplumuna aktarılmasında aracı bir rol oynamıştır.³⁷ Sâsânî Devleti (M.S. 226–651), kuruluşundan itibaren özellikle tıp alanında Yunan bilimsel mirasına büyük ilgi göstermiştir. Arapçadaki bazı tıbbi terimlerin kökeninin Farsçaya dayanması ise, Araplarla Farmlar arasındaki yoğun kültürel ve bilimsel etkileşimin bir göstergesidir.³⁸

Bu kültürel ve ilmî etkileşime dair somut bir örnek olarak, Arap toplumunda hekim olarak tanınan Tâifli Hâris b. Kelede'nin, Sâsânî Devleti'nin önemli merkezlerinden biri olan Cündîşâpûr'a giderek bilgi alışverişinde bulunduğu rivayet edilmektedir. İbn Ebû Usaybia'nın aktardığına göre, Hâris b. Kelede'nin Fars topraklarında bulunduğu süreçte Kısra Enûşîrvân ile tıp alanında bir diyalog gerçekleştirdiği belirtilmektedir. Söz konusu görüşme, büyük ölçüde Kısra'nın sorularının Hâris b. Kelede tarafından cevaplandırılması şeklinde cereyan etmiştir. Bu sohbet sırasında Kısra'nın, "Hacamat hakkında ne düşünüyorsun?" şeklinde bir soru yönelttiği ve Hâris b. Kelede'nin şu şekilde yanıt verdiği ifade edilmektedir: "Ayn dolunay evresinden sonraki azalma döneminde, açık ve bulutsuz bir günde yapılan hacamat, damarları rahatlatmakta; bireyin kendisini zinde hissetmesini sağlayarak psikolojik açıdan olumlu etkiler sunmaktadır." Bu ifadeler ışığında, Câhiliye dönemi Arap toplumunun hacamat uygulamasına vakıf olduğu ve bu tedavi biçimini tanıdığı sonucuna varılabilir.³⁹

Bununla birlikte, Câhiliye dönemi Arap toplumunun kültürel birikimine ışık tutan şiirlerde de hacamat uygulamasına dair önemli göndermeler yer almaktadır. İslam öncesi dönemin önde gelen üç şairinden biri olarak kabul edilen Zühreir b. Ebû Sülmâ (ö. 609 civarı), bir şiirinde iki topluluk arasında akan kanın miktarını betimlerken "hacamat kabını doldurmayacak kadar akan kan" ifadesini kullanmıştır. Bu teşbih, hacamat kaplarının

³⁵ İbn-i Sina, Eroğlu, *Şifalı Bitkiler ve Tıbb-ı Nebevi*, s.35.

³⁶ Ertekin, *Tıbbın Öyküsü*, s.49.

³⁷ Zeydan Corci, *İslâm Uygarlıklar Tarihi*, çev. Necdet Gök (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), s.143.

³⁸ Eyyüp Tanrıverdi, *Cahiliye Dönemi Arap Tabibi el-Hâris b. Kelede* (Şarkiyat Mecmuası, 2015), s.13.

³⁹ Tanrıverdi, *Cahiliye Dönemi Arap Tabibi el-Hâris b. Kelede*, s.13.

kullanımına dair bilgi sahibi olunduğunu ortaya koymakta olup, söz konusu dönemde Arap toplumunun hacamat uygulamasını tanıdığını ve pratiğe döktüğünü göstermektedir.⁴⁰

1.5. Hz. Peygamber Döneminde ve İslam Toplumunda Hacamat

Câhiliye döneminde bilinen hacamat uygulamasının, Hz. Peygamber döneminde de devam ettirildiği görülmektedir. İslam sonrasında ise hacamat (kan alma, cupping therapy) Peygamberimiz'in hadisleriyle desteklenerek İslam kültüründe önemli bir tedavi yöntemi olarak kabul görmüş ve gelişim göstermiştir. Rivayetlerde, Peygamber Efendimizin bizzat bu uygulamayı yaptırdığı ve tedavi amaçlı fayda sağladığı belirtilmektedir.⁴¹ Bu hadisler, İslam dünyasında hacamatın tıbbi bir uygulama olarak kabul edilmesinde önemli rol oynamıştır.

İslam geleneğinde, “hacamat” terimi özellikle yaş kupa tedavisi bağlamında kullanılmaktadır.

حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، - يَعْنِي ابْنَ حَازِمٍ - حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتَجَمَ ثَلَاثًا فِي الْأُخْدَعَيْنِ وَالْكَاهِلِ . قَالَ مَعْمَرٌ اخْتَجَمْتُ فَذَهَبَ عَقْلِي حَتَّى كُنْتُ أَلْفُنُ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ فِي صَلَاتِي . وَكَانَ اخْتَجَمَ عَلَى هَامَتِهِ .

Enes'ten (r.a.) rivayet ettiğine göre: “Nebi (sav) üç defa; iki ahda (iki boyun siniri / köprücük kemiğinin üst tarafı) bölgesinden ve kâhilden (iki omuz arası üst bölgeden) hacamat yaptırdı.”⁴²

Hz. Peygamber (sav) dönemine ait rivayetlerin incelenmesi, bu tedavi uygulamasının büyük ölçüde yaş kupa yöntemiyle gerçekleştirildiğini göstermektedir.⁴³

İslam'ın hızlı yayılım gösterdiği dönemlerde, hacamat uygulaması tıbbi pratiklerin önemli bir unsuru olarak Arap Yarımadası'ndan Kuzey Afrika, Orta Asya ve Endülüs gibi geniş bir coğrafyaya yayıldı. Bu süreçte, İslam tıbbı, Yunan, Pers ve Hint tıp gelenekleriyle etkileşime girerek zenginleşti ve çeşitlendi.⁴⁴ Bu kültürel etkileşim, hacamatın çeşitli bölgelerde farklı teknik ve yöntemlerle uygulanmasına olanak tanıdı. Ayrıca, İslam alimleri ve hekimleri, hacamatı tıbbi literatürde ele alarak uygulamanın teorik ve pratik boyutlarını geliştirip sistematize etmişlerdir.⁴⁵

⁴⁰ Tanrıverdi, *Cahiliye Dönemi Arap Tabibi el-Hâris b. Kelede*, s,14.

⁴¹ Müslim, "Müsakat", 11.

⁴² Ezdî es-Sicistânî, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, "Tıb", 5.

⁴³ Elanura Azizova, *İlk Dönem İslam Toplumu Sağlık Sektöründe Hacamatçılık*, (Nisan 2011), s,154.

⁴⁴ Azizova, *İlk Dönem İslam Toplumu Sağlık Sektöründe Hacamatçılık*, s,154.

⁴⁵ İbn-i Sina, *Şifalı bitkiler ve Tıbb-ı nebevi*, s,36.

Orta Çağ İslam dünyasında tıp alanında gerçekleştirilen araştırmalar, hacamatın hem teorik hem de pratik açıdan gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. İbn Sina, El-Kindî ve El-Râzî gibi dönemin önde gelen İslam bilginleri, tıbbi eserlerinde hacamatın faydalarına geniş yer vermişlerdir. Özellikle İbn Sina'nın *El-Kanun fi't-Tıbb* (Tıbbın Kanunu) adlı eserinde, hacamat tedavisi kan dolaşımını düzenleyici bir yöntem olarak önerilmektedir.⁴⁶ İbn Sina, hacamatın ayın başı ve sonunda uygulanmasını tavsiye etmekte ve kitabında yaklaşık 60 farklı kan alma bölgesini belirtmektedir. Ayrıca, eserinde hacamat konusuna dair bir ila iki sayfa uzunluğunda ayrıntılı açıklamalara yer vermiştir.⁴⁷

Osmanlı döneminde hacamat, yaygın bir sağlık hizmeti olarak önemli bir yere sahipti ve bu uygulamada Ermeni berberlerin ustalığı dikkat çekmekteydi; özellikle dana boynuzundan yapılan kupalar kullanılarak tedavi gerçekleştiriliyordu. Osmanlı hekimleri, hacamatın tıbbi tekniğini geliştirerek ileri bir seviyeye taşımışlardır. Hacamat uygulamaları, belirli tıbbi kriterler doğrultusunda yapılmakta ve Osmanlı sarayının vazgeçilmez tedavi yöntemleri arasında yer almaktaydı. Bu tedavi genellikle hamamlarda veya hastanın evinde uygulanmaktaydı. Ayrıca, Osmanlı tıp okullarında ve saray hekimliği eğitiminde hacamat uygulamalarına yer verilmekteydi. Böylece hacamat, halk hekimliği ile saray tıbbı arasında bir köprü vazifesi görmüş ve Osmanlı sağlık kültüründe önemli bir yer edinmiştir.⁴⁸

Osmanlı dönemi kaynaklarında, çeşitli hastalıkların tedavisinde hacamat uygulamasına sıkça başvurulduğu görülmektedir. Hususan bazı hastalıklarda mesela göz hastalıkları gibi veya baş ağrısı gibi hastalıkların tedavisinde tercih edilen bu yöntem, dönemin tıbbi literatüründe de geniş yer bulmuştur.⁴⁹ İbn-i Sina (ö. 429/1037), birden fazla hastalığın ve rahatsızlığın iyileştirilmesinde faydasını zikrettiği hacamatın öyle ki otuzdan ziyade rahatsızlık için kullanılmasının faydalı olduğunu belirtirken;⁵⁰ Amasya Darüşşifası'nın Şerafettin Sabuncuoğlu (ö. 873/1468) ise pnömotoraks adlı akciğer hastalığında hacamatın kullanımına dikkat çekmektedir.⁵¹

Tıp ilmi sahası içerisinde Osmanlı döneminin seçkin hekimlerinden İbn-i Şerîf'in (ö. 828/1425) hekimlik çalışmalarını içeren Yadigâr adlı eserinde, hacamat uygulamasının tedavi edilen bölgeyi temizleme işlevine vurgu yapmış ve bu yöntemi koruyucu hekimlik çerçevesinde değerlendirmiştir. Eserin ilerleyen bölümlerinde ise, çocuklar ile 60 yaş

⁴⁶ İbn-i Sina, *Şifalı bitkiler ve tıbb-ı nebevi*, s.38.

⁴⁷ İbn-i Sina, *Şifalı bitkiler ve tıbb-ı nebevi*, s.40.

⁴⁸ Yıldırım, *H. Peygamber Döneminde Hacamat Kültürü*, s.36.

⁴⁹ Gültekin, *19. Yüzyılda Osmanlılarda Kolera Tedaviler*, s.52.

⁵⁰ İbn-i Sina, *Şifalı bitkiler ve Tıbb-ı nebevi*, s.36.

⁵¹ Gültekin, *19. Yüzyılda Osmanlılarda Kolera Tedaviler*, s.52.

üzerindeki yaşlılar için, ancak zorunluluk halinde hacamat uygulanmasının uygun olacağına dair uyarılarda bulunulmuştur.⁵²

Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetname* adlı eserinde hacamat uygulamasının ayın evreleriyle bağlantısına özel bir önem atfetmektedir. Ay dolunaya doğru büyüme aşamasındayken gerçekleştirilen hacamatın, vücuttaki eksik unsurların tamamlanmasına katkı sağladığını belirtirken; dolunaydan sonra ayın küçülme evresinde yapılan uygulamanın ise vücuttaki fazlalıkların giderilmesini mümkün kıldığını ifade eder. Ayrıca, dolunay zamanına yakın dikilen fidenin daha hızlı gelişmesi örneğiyle bu zamanlamanın doğa üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir.⁵³

İslam sonrası dönemde hacamat, dinî ve kültürel dinamiklerin etkisiyle İslam toplumlarında önemli bir tedavi aracı olarak kabul görmüş ve gelişim göstermiştir. Peygamber Efendimizin sünnetiyle meşrulaştırılan bu tedavi yöntemi, İslam medeniyetinin tıbbi birikimiyle bütünleşerek geniş bir coğrafyada yaygınlık kazanmış ve uygulanmaya devam etmiştir. Günümüzde de hacamat, özellikle alternatif tıp alanında, İslam kültürü içinde değerini koruyan ve tercih edilen bir tedavi yöntemi olarak varlığını sürdürmektedir.⁵⁴

⁵² Gültekin, *19. Yüzyılda Osmanlılarda Kolera Tedaviler*, s,53.

⁵³ İbrâhim Hakkı Erzurûmî, *Mârifetnâme*, çev. Adem Özdemir (İstanbul: Çelik yayınevi, 2013), s,254.

⁵⁴ Özmek, *Hacamat ile hastalıkların tedavisi*, s,32.

2. BÖLÜM

HACAMATIN HADİS LİTERATÜRÜNDEKİ YERİ VE SÜNNETTEKİ UYGULAMALARI

Hacamat, İslâm kültür ve tıp geleneğinde hem tedavi hem de korunma amacıyla uygulanan kadim bir yöntem olarak dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber'in sağlıkla ilgili beyan ve uygulamalarını içeren tıbbu'n-nebevî külliyyatı içerisinde hacamatın özel bir yeri bulunmakta; bu uygulama, hadis rivayetleri aracılığıyla sonraki nesillere aktarılan önemli bir sünnet pratiği olarak değerlendirilmiştir. Hacamatla ilgili rivayetler, sadece tedaviye teşvik bağlamında değil, aynı zamanda uygulama vakitleri, yöntemleri, ücretlendirilmesi ve ehliyetli kişiler tarafından yapılması gibi konulara da temas etmektedir. Bu yönüyle hadis literatürü, hacamatın erken İslâm toplumundaki konumunu belirlemede temel başvuru kaynaklarından birini oluşturmaktadır.

2. HADİS LİTERATÜRÜNDEKİ YERİ VE SÜNNETTEKİ UYGULAMALARI

Burada hacamatla ilgili hadisler farklı başlıklar altında değerlendirmeye çalışılacaktır. Her bir başlığın altında zikredilecek olan hadisler, sıhhat dereceleri kategorize edilerek tahlil etmeye gayret gösterilecektir.

2.1. Hacamatı Tavsiye Eden Hadisler

حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْغَسِيلِ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ، قَالَ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ (إِنْ كَانَ فِي شَيْءٍ مِنْ أَدْوِيَّتِكُمْ - أَوْ يَكُونُ فِي شَيْءٍ مِنْ أَدْوِيَّتِكُمْ - خَيْرٌ فِي شَرْطَةِ مَحْجَمٍ، أَوْ شَرْبَةِ عَسَلٍ، أَوْ لَدْعَةِ بَنَارٍ تُوَافِقُ الدَّاءَ، وَمَا أُجِبُ أَنْ أَكْتُوِي)

Câbir b. Abdullah (r.a.) şöyle rivayet etmiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki; “Şayet ilaçlarınızda bir hayır (şifa) varsa, bu ancak hacamat için yapılan bir çizikte, bal içmekte veya hastalığa uygun bir dağlamada (yakı tedavisinde) vardır. Ancak ben dağlanmayı (yakılmayı) sevmem.”⁵⁵

Buhârî şârihleri İbn Hacer ve Elbânî'nin dikkat çektikleri üzere müttefekun aleyh olan bu hadis sahîh bir hadistir.⁵⁶

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِقَاتٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا حُمَيْدُ الطَّوِيلُ، عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (إِنْ أُمِئِلَ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ الْجَّامَةُ وَالْقُسْطُ الْبَحْرِيُّ)

Enes'in (r.a) naklettiğine göre, Hz. Peygamber (sav), bir hutbesinde “(Ey Hicazlılar!) Sizin kendisiyle tedavi olageldiğiniz şeylerin en gereklisi ve üstünü, kan aldırarak

⁵⁵ Buhârî, "Tıb", 7.

⁵⁶ Ebül Fadl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer Askalânî, *Fethu'l-Bârî* (Beyrut, 1448), c,10, s, 134-136.

ve el-kustu'l-Hindî'dir".⁵⁷ Buyurdu. İbn Hacer ve Elbâni, müttetekun aleyh olan bu hadisin sahîh olduğunu belirtmektedir.⁵⁸ İmam Nevevî, İbn Hacer ve İbn Kayyim, el-kustu'l-Hindî hakkında en çok boğmaca, ateşli hastalıklar ve iltihaplı durumlar için kullanılan bir bitki kökü olduğunu söylemektedirler.

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ (إِنْ كَانَ فِي شَيْءٍ مِمَّا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ خَيْرٌ فَالْجَمَامَةُ)

Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in (sav) “Sizin tedavi olduğunuz şeylerde hayır varsa o da kan aldırmaştır” buyurduğunu nakletmektedir.⁵⁹ İbn Hacer ve Nevevî bu hadisin sahîh olduğunu belirtmektedir.⁶⁰

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، حَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ مَنْصُورٍ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (إِنْ خَيْرَ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ اللَّدُّودُ وَالسَّعُوطُ وَالْجَمَامَةُ وَالْمَشْيِيُّ)

İkrime (r.a)'den rivayete göre, Rasulullah (sav): “Tedavide kullandığınız en iyi ilaçlar burun damlası, şurup, kan aldırma ve müshil ilaçlarıdır” buyurdu.⁶¹ Bu hadis için Heysemî ve Elbânî hasen garib demiştir.⁶²

حدثنا زهير بن حرب، حدثنا إسماعيل، يعني ابن علي، عن خالد، عن حفصة بنت سيرين، عن أم عطية، قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "إن كان في شيء من أدويتكم أو: يكون في شيء من أدويتكم - خير، فالجمام

Peygamber Efendimiz, “Eğer bir hastalık tedavi olacaksa bunun tedavisi hacamattır” buyurdu.⁶³ Ebu Mus'ab ez-Zühri rivayeti olduğu için ve Zühri hadis alanında sika kabul edildiği için hadis Elbânî'ye göre sahihtir.⁶⁴

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ بُدَيْلٍ بْنُ فُرَيْشٍ الْيَمَامِيُّ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَضَيْلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، هُوَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ حَدَّثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ لَيْلَةٍ، أُسْرِيَ بِهِ أَنَّهُ لَمْ يَمُرَّ عَلَى مَلَأٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا أَمَرُوهُ أَنْ مُرَّ أُمَّتَكَ بِالْجَمَامَةِ

İbn Mes'ûd (r.a)'den rivayete göre, şöyle demiştir: Rasulullah (sav), İsrâ ve Mîrâc gecesini anlattı. Meleklerden hangi guruba uğradıysa kendisine “Ümmetine kan aldırma

⁵⁷ Buhârî, "Tıb", 13; Müslim, "Müsâkât", 11.

⁵⁸ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c.10, s.134; Elbâni, *Silsiletü'l-Ahâdisi's-Sahîha*, no: 2181.

⁵⁹ Ebu Dâvûd, "Tıb", 3; İbn Mace, "Tıb", 20; Muvatta, İsti'zan, 27.

⁶⁰ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, s.136; Nevevî, *Şerhu Sahih-i Müslim*, c. 14, s. 192.

⁶¹ Tirmizî, "Tıb", 9; Ebu Dâvûd, "Tıb", 3; İbn Mace: "Tıb", 20.

⁶² Nüreddîn el-Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, c.5, s.104; Elbâni, *Silsiletü'l-Ahâdisi's-Sahîha*, No: 2485.

⁶³ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *Muvatta' İsti'zan*, 27, (Beyrut, 1985), c. 1, s. 135.

⁶⁴ Muhammed Nasirüddin Elbâni, *es-Silsiletü's-Sahîha*, no:1054.

emret” dediklerini bize aktardı.⁶⁵ Münzirî (ö. 656/1258) terğib ve terhib’ de bu hadis için hasen garib demiştir.⁶⁶

Hacamatla ilgili en dikkat çekici rivayetlerden birine göre, melekler Hz. Peygamber’e kan aldırmasını ve bu yöntemi ümmetine tavsiye etmesini önemle bildirmişlerdir. Allah tarafından melekler aracılığıyla Peygamber’e öğretilen ve tavsiye edilen bu tedavi yöntemi, hacamatın insan sağlığı açısından taşıdığı önemi ve değerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

مُحَمَّدُ بْنُ الْوَزِيرِ الدِّمَشْقِيُّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، - يَغْنِي ابْنُ حَسَّانَ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الْمَوَالِي، حَدَّثَنَا فَإِذْ، مَوْلَى عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ مَوْلَاهُ، عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ جَدِّهِ، سَلَمَى خَادِمِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ مَا كَانَ أَحَدٌ يَسْتَنكِحِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَعًا فِي رَأْسِهِ إِلَّا قَالَ (اِخْتَجِمُ) . وَلَا وَجَعًا فِي رِجْلَيْهِ إِلَّا قَالَ (اخْضِئْهُمَا)

“Ubeydullah b. Ali b. Ebû Râfi’in) ninesi ve Resulullah (sav)’in hizmetçisi Selmâ’dan rivayet olunmuştur; dedi ki: Resulullah (sav) başındaki ağrıdan şikâyet eden bir kişi yoktur ki ona “ Kan aldır” dememiş olsun. Ayaklarındaki ağrıdan sızlanan bir kişi de yoktur ki, ona “Kına yak” dememiş olsun.”⁶⁷ İbn Hibbân bu hadis için, senedinde Ubeydullah bin Ali bin Ebi Rafi bulunduğu için sahih demiştir.⁶⁸

Hiz. Peygamber’in hacamat uygulaması, hem koruyucu hekimlik hem de tedavi yöntemi olarak bizzat yaptırdığı ve ümmetine tavsiye ettiği çok sayıda hadislerle belgelenmektedir.⁶⁹ Tıbbî Nebevîde, hacamat en yararlı şifalandırma yöntemi olarak salık verilmekte ve koruyucu hekimlik uygulamaları kapsamında da etkili bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. ⁶⁹ Peygamberimizin (s.a.v.) uyguladığı ve yapılmasını tavsiye ettiği yöntemlerin derin bir anlam ve hikmeti bulunduğu kabul edilmekte olup, onun hayatı, günümüz için örnek teşkil etmektedir.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

“Allah Rasulü’nde sizin için: Allah’a ve ahirete kavuşmayı uman ve Allah’ı çok zikreden kimseler için mükemmel bir örnek vardır.”⁷⁰

Tespit edebildiğimiz kadarıyla hacamatı teşvik eden yedi hadis bulunmaktadır. Bunlardan beşi sahih ikisi hasen denilebilir. Sıhhat açısından herhangi bir sıkıntı görünmemektedir.

⁶⁵ Tirmizî, "Tıb", 12; Ebu Davûd, "Tıb", 3; İbn Mâce, "Tıb", 20.

⁶⁶ el-Münzirî, *et-Terğîb ve t-Terhîb*, ts., c,4, s, 196.

⁶⁷ Ebu Dâvûd, "Tıb", 3.

⁶⁸ İbn Hibbân, *Sahih İbn Hibbân*, Hadis No: 6062.

⁶⁹ Eroğlu, *Şifalı bitkiler ve Tıbb-ı nebevî*, s,36.

⁷⁰ Ahzâb,33/21.

2.2. Hacamatın Zamanını Belirleyen Hadisler

Bu başlığın altında hacamatın yapılması tavsiye edilen vakitlerle ilgili hadislerle yer verilecektir. Ardından da rivayetlere göre hacamatın yaptırılması uygun olamayan zaman dilimlerine değinilecektir.

Hiz. Peygamber'den nakledilen rivayetlere göre Efendimiz, bazen mutlak olarak; bazen ise belli vakitlerde hacamat ile tedavi yapılmasını tavsiye etmiştir. Konu ile ilgili hadislerden bazıları şöyledir:

عن ابن عباس، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: "إن خير ما تحتجمون فيه يوم سبع عشرة، ويوم تسع عشرة، ويوم إحدى وعشرين

İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre Rasulullah (sav) şöyle buyurmuşlardır: “Hacamat yaptıracağınız en uygun vakit dilimi, (her ayın) 17, 19 ve 21’dir”⁷¹ İbn Hibbân sahihinde bu hadis için İbn Abbâs rivayetinden dolayı sahih-li gayrihi demiştir.⁷²

حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مَطَرٍ، عَنْ زَكْرِيَّا بْنِ مَيْسَرَةَ، عَنِ النَّهَّاسِ بْنِ قَهْمٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ مَنْ أَرَادَ الْحِجَامَةَ فَلْيَتَحَرَّ سَبْعَةَ عَشَرَ أَوْ تِسْعَةَ عَشَرَ أَوْ إِحْدَى وَعِشْرِينَ وَلَا يَتَّبِعْ بِأَحَدِكُمُ الدَّمَ فَيَقْتُلَهُ

Enes bin Malik'in (r.a) rivayetine göre Hiz. Peygamber (Sav) buyurdu: “Her kim ki, hacamat yaptırmak dilerse, (hicri) ayın 17’si veya 19’u ya da 21. gününü bulsun! Kanı ziyadeleşerek birinize üstün gelerek onu öldürmesin!”⁷³

Elbânî bu hadis için sahih demiştir.⁷⁴

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، أَخْبَرَنِي أَبُو بَكْرَةَ، بَكَّارُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ أَخْبَرَنِي عَمَّتِي، كُبَيْشَةُ بِنْتُ أَبِي بَكْرَةَ - وَقَالَ غَيْرُ مُوسَى كَيْسَةُ بِنْتُ أَبِي بَكْرَةَ - أَنَّ أَبَاهَا، كَانَ يَنْهَى أَهْلَهُ عَنِ الْحِجَامَةِ، يَوْمَ الثَّلَاثَاءِ وَيَرْعُمُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ يَوْمَ الثَّلَاثَاءِ يَوْمَ الدِّمِّ وَفِيهِ سَاعَةٌ لَا يَرْقَأُ

Keyyise binti Ebû Bekre'nin bildirdiğine göre; pederi, aile efradını salı günü kan aldirmaktan yasaklar ve Resulullah (sav)'in: “salı günü kan (ın artma) günüdür. Salı gününde öyle bir vakit vardır ki (o saatte akan kan bir daha) durmaz” dediğini söylemiş.⁷⁵ Elbânî bu hadis için zayıf demiştir.⁷⁶

عن مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ اخْتَجَمَ يَوْمَ الثَّلَاثَاءِ لِسَبْعَةِ عَشَرَ مِنَ الشَّهْرِ كَانَ دَوَاءً السَّنَةِ

⁷¹ İbn Mâce, "Tıb", 20.

⁷² İbn Hibbân, *Sahîh İbn Hibbân*, Hadis No: 5668.

⁷³ Tirmizî, "Tıb", 12; Ebu Davud, "Tıb", 5.

⁷⁴ Elbânî, *es-Silsiletü's-Sahîha*, (Hadis No: 908).

⁷⁵ Ebu Dâvûd, "Tıb", 5.

⁷⁶ Elbânî, *es-Silsiletü's-Sahîha*, (Hadis No: 245).

Ma'kıl b. Yesâr'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuşlardır: “Kim (hicri ayın) 17'si olan salı günü hacamat yaaptırırsa, bir yıl boyunca hastalıklara deva (ilaç/şifa) olur.”⁷⁷ Bu haberi eserinde kaydeden Beyhakî, hadis için “metrûk” zayıf ifadesini kullanmıştır.⁷⁸

مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْجُمَيْيُّ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَصَمَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ نَافِعٍ، قَالَ قَالَ ابْنُ عُمَرَ يَا نَافِعُ تَبَيَّنَ بِي الدَّمُ فَأَتَيْتَنِي بِحَجَّامٍ وَاجْعَلْهُ شَابًّا وَلَا تَجْعَلْهُ شَيْخًا وَلَا صَبِيًّا. قَالَ وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ الْجَّامَةُ عَلَى الرَّيْقِ أَمْثَلُ وَهِيَ تَزِيدُ فِي الْعَقْلِ وَتَزِيدُ فِي الْحَفِظِ وَتَزِيدُ الْحَافِظَ حِفْظًا فَمَنْ كَانَ مُحْتَاجًا فَيَوْمَ الْخَمِيسِ عَلَى اسْمِ اللَّهِ وَاجْتَنِبُوا الْجَّامَةَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَيَوْمَ السَّبْتِ وَيَوْمَ الْأَحَدِ وَاجْتَنِبُوا يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ وَالْثَلَاثَاءِ وَاجْتَنِبُوا الْجَّامَةَ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ فَإِنَّهُ الْيَوْمُ الَّذِي أُصِيبَ فِيهِ أَيُّوبُ بِالْبَلَاءِ وَمَا يَبْدُو جُدَامًا وَلَا بَرَصًا إِلَّا فِي يَوْمِ الْأَرْبَعَاءِ أَوْ لَيْلَةِ الْأَرْبَعَاءِ

İbn Ömer (r.a.), kanının yoğunlaştığı bir dönemde, Nâfi'den kendisi için ehil bir haccâm bulmasını talep etmiştir. Rivayetlere göre Peygamberimiz (s.a.v.) bu konuda şu tavsiyelerde bulunmuştur: “Aç olduğun halde bu vakit olunan hacamat daha faydalıdır; bu şekilde yapılan hacamatta deva bulunur ve bu hacamatta bereket vardır. Hacamat, o iki şeyi sağlamlaştırır o iki şey ancak akı ve hafızadır. Berektli olmasını Allah'tan niyaz ederek perşembe günleri hacamat olun; fakat çarşamba, cuma, cumartesi ve pazar günlerinde ise hacamat olmayın. Hususan haftanın ilk günü (pazartesi) veya ikincî günü (Salı) olmayın; zira Allah, bu gün Eyüp'e (a.s.) hastalıktan şifa vermiştir. Çarşamba günü ise onu hastalığa müptela kılmıştır. Ayrıca, cüzzam ve alaca hastalığı genellikle çarşamba günü veya gecesi görülür.”⁷⁹

Bu rivayet, hacamatın uygulanma zamanı ve yöntemine dair Peygamberî rehberliği hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.⁸⁰ El-Hâkim el-Müstedrek adlı eserinde, isnadı zayıf ravilerle dolu olduğu için bu hadise zayıf demiştir. Bu hadisi sadece İbn Mâce nakletmiştir.⁸¹

Hadislerde belirtildiği üzere, normal şartlarda hacamat uygulaması için uygun vakit, her ay içerisinde ilk hafta ve ikinci hafta ardından gelen günlerdir. Nakledine hadislerde, kameri aylara göre belirlenen yıllık ay takvimine göre ayın 17, 19, 21 ve 23. günleri ile Pazartesi, Salı ve Perşembe günlerinin hacamat için tavsiye edildiği görülmektedir. Bu bilgiler, söz konusu günlerin sünnete daha uygun olduğunu göstermektedir.

Sünneti ifa etmek veya hastalıklara karşı koruyucu önlem amacıyla hacamat yaptırmak isteyen kişilerin, hadislerde belirtilen gün ve zaman dilimlerini dikkate alması, sünnete riayet

⁷⁷ Beyhakî, *Sünenü'l-kubrâ*, 9/340 (No. 19537).

⁷⁸ Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, c.5, s.219, (Hadis No: 6050).

⁷⁹ İbn Mâce, "Tıb",5.

⁸⁰ İbn Mâce, "Tıb",22.

⁸¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *Müstedrak*,c.4, s. 401.

açısından daha doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla hacamatın zamanını belirleyen beş tane hadis olup, bunların ikisi sahih, üçü zayıf denilebilir.

2.3. Hacamatın Şifa Olduğunu İfade Eden Hadisler

وَحَدَّثَنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِذَا كَانَ فِي شَيْءٍ مِمَّا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ خَيْرٌ، فَالْحَجَامَةُ

İmâm-ı Mâlik'e şöyle Rivayet edildi: Resulullah (sav) şöyle buyurdu: “Bir ilaç hastalığı tedavi ederse, kan almak da onu öyle tedavi eder.”⁸² Elbânî bu hadis için sahih demiştir.⁸³

حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، أَخْبَرَنَا النَّضْرُ بْنُ شَمِيلٍ، حَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ سَمِعْتُ عِكْرَمَةَ، يَقُولُ كَانَ لِابْنِ عَبَّاسٍ
عِلْمَةٌ ثَلَاثَةٌ حَجَّامُونَ فَكَانَ اثْنَانِ مِنْهُمْ يُغْلَانِ عَلَيْهِ وَعَلَى أَهْلِهِ وَوَاحِدٌ يَحْجُمُهُ وَيَحْجُمُ أَهْلَهُ . قَالَ وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ نَبِيُّ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نِعْمَ الْعَبْدُ الْحَجَّامُ يُذْهِبُ الدَّمَ وَيُخَفِّفُ الصُّلْبَ وَيَجْلُو عَنِ الْبَصَرِ

İkrime (r.a.)’den rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs’ın kan alma işini bilen üç hizmetçisi bulunmaktaydı; bunlardan ikisi ona ve ailesine gelir temin ederken, birisi kan alma işini gerçekleştiriyordu. İkrime, İbn Abbâs’ın şu sözlerini aktarmaktadır:

“Peygamber (s.a.v.), kan almayı bilen köle ve hizmetçiyi çok iyi bilirdi. Bu kişiler, kanı alarak sulbun yükünü hafifletir ve gözlerin parlak görmesini sağlarlar.” Bu rivayet, hacamatın sağlık üzerindeki faydalarına dair Peygamber dönemi uygulamalarına ışık tutmaktadır..⁸⁴

عن عبد الله بن عمر، عن النبي ﷺ قال: "الْحَجَامَةُ شِفَاءٌ مِنَ الْجُدَامِ، وَالْبَرَصِ، وَالْعَمَى، وَالصُّدَاعِ، وَالْجُنُونِ

Abdullah b. Ömer(r.a.)’dan rivayete göre Resulullah (sav) şöyle buyurdu: “Hacamat, delilik, cüzzam, görme zayıflığı, alaca ve baş ağrısı hastalıklarına şifadır.”⁸⁵ Hâkim, el-Müstedrek eserinde bu hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.⁸⁶

حَدَّثَنَا أَبُو بَشِيرٍ، بَكْرُ بْنُ خَلْفٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، حَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ مَنْصُورٍ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ قَالَ
رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نِعْمَ الْعَبْدُ الْحَجَّامُ يُذْهِبُ بِالدَّمِ وَيُخَفِّفُ الصُّلْبَ وَيَجْلُو الْبَصَرَ

İbn-i Abbâs (r.a.)’dan rivayet edildiğine göre; Resulullah (sav) şöyle buyurdu: “Hacâmat eden kişi Allah’ın ne iyi kuludur. Kanı giderir, sırtı hafifletir ve gözü aydınlatır.”⁸⁷ El-Münzirî Abbad ibn Mensurdan dolayı bu hadise hasen garibdir demiştir.⁸⁸

حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مَطَرٍ، عَنْ الْحَسَنِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَادَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ
عُمَرَ، قَالَ يَا نَافِعُ قَدْ تَبَيَّعَ بِي الدَّمُ فَالْتَمَسَ لِي حَجَّامًا وَاجْعَلْهُ رَفِيقًا إِنْ اسْتَطَعْتَ وَلَا تَجْعَلْهُ شَيْخًا كَبِيرًا وَلَا صَبِيًّا صَغِيرًا فَإِنِّي

⁸² Mâlik, *Muvatta*, İsti’zan, 10.

⁸³ Elbânî, *es-Silsiletu’s-Sahîha*, (Hadis No: 1051).

⁸⁴ Münzirî, *et-Terğîb ve’t-Terhîb*, c,4, s.215.

⁸⁵ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, ts., (H. No:13150).

⁸⁶ Nişabûrî, *el-Müstedrak*, (Hadis No: 7463).

⁸⁷ İbn Mâce, "Tib", 20.

⁸⁸ el-Münzirî, *et-Terğîb ve’t-Terhîb*, c,4, s.215.

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ (الْجَمَامَةُ عَلَى الرَّيْقِ أَمْتَلُ وَفِيهِ شِفَاءٌ وَبَرَكَتٌ وَتَزِيدُ فِي الْعَقْلِ وَفِي الْجَفْظِ فَاحْتَجِمُوا عَلَى بَرَكَتِ اللَّهِ يَوْمَ الْخَمِيسِ وَاجْتَنِبُوا الْجَمَامَةَ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ وَالْجُمُعَةِ وَالسَّبْتِ وَيَوْمَ الْأَحَدِ تَحَرَّيَا وَاحْتَجِمُوا يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَالْثَلَاثَاءِ فَإِنَّهُ الْيَوْمُ الَّذِي عَافَى اللَّهُ فِيهِ أَيُّوبَ مِنَ الْبَلَاءِ وَضَرَبَهُ بِالْبَلَاءِ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ فَإِنَّهُ لَا يَبْدُو جُذَامٌ وَلَا بَرَصٌ إِلَّا يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ أَوْ لَيْلَةَ الْأَرْبَعَاءِ

Nâfi'den (r.a.) nakledilen bir rivayete göre, İbn Ömer (r.a.), kendisine:

“Nâfi, kan (fazlalaşmak suretiyle) beni yedi. Bunun için bana genç bir haccâm getir. Seçtiğin haccâm ne yaşlı ne de çocuk olmasın.”

demiştir. Rivayette, İbn Ömer'in (r.a.) ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şu sözlerini işittiği ifade edilmektedir: “Hacamatı aç karnına yaptırmak daha faydalıdır. Bu, aklın çalışmasını ve hafıza gücünü artırır; hafız olanın hıfzetme kabiliyetini kuvvetlendirir. Hacamat yaptırmak isteyenler, Allah'ın ismini anarak Perşembe günü hacamat yaptırınsın. Cuma, Cumartesi ve Pazar günleri hacamat olmaktan sakınınız. Pazartesi ve Salı günü hacamat olunuz. Çarşamba günü hacamat yaptırmayınız; çünkü bu gün Eyüb (a.s.)'ın başına belanın geldiği gündür. Ayrıca cüzzâm ve baras hastalıkları, Çarşamba günü veya Çarşamba gecesi dışında hiçbir gün veya gecede meydana gelmez.”⁸⁹

Bu rivayet, hacamatın uygulanma zamanı, yöntemi ve sağlık üzerindeki etkileri konusunda Peygamber dönemi uygulamalarına dair ayrıntılı bilgi sunmaktadır. İbn Şeybe, Beyhaki ve Deylemi bu hadis için münkati (zayıf) demişlerdir.⁹⁰

Tespit edebildiğimiz kadarıyla hacamatın şifa olduğunu belirten hadisler beş tane olup, bunların ikisi sahih, ikisi hasen, biri zayıf denilebilir.

Rivayetlerden de anlaşılacağı üzere, hacamat uygulamasını gerçekleştirecek kişinin ehil ve deneyimli olması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Hacamatın, hafıza güçlendirme, delilik, cüzzam, görme zayıflığı, alaca hastalığı ve sırt ağrılarına fayda sağladığına dair ifadeler, uygulamanın sağlık açısından önemini göstermesi bakımından anlamlıdır.

Hacamat yoluyla vücuttaki kirli kanın temizlenmesi, kılcal damarlar aracılığıyla temiz ve taze kanın tüm vücuda dağıtılmasını sağlar. Bu süreç, beyne ve kılcal damarlara ulaşan temiz kan ve oksijenin miktarını artırarak beyin fonksiyonlarını ve hafıza kapasitesini güçlendirir. Dolayısıyla hem bedenin hem de zihinsel işlevlerin daha dinamik ve sağlıklı çalışmasına katkıda bulunur.⁹¹

⁸⁹ İbn Mâce, "Tıb",22.

⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbu'l-muşannef fi'l- eḥâdis ve'l-âsâr*,c,5 s. 57; el-Beyhakî,*Şu'abü'l-İmân*,c,5 s.221;Deylemî,*el-Firdevs bi-Me'sûr'il-Hitâb*,c,5 s.452.

⁹¹ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, Muhtasar, 11/430.

2.4. Haccamlık ve Hacamattan Ücret Alınması ile İlgili Hadisler

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ اخْتَجَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَعْطَى الْحَجَّامَ أَجْرَهُ، وَلَوْ عَلِمَ كَرَاهِيَّةَ لَمْ يُعْطِهِ.

İbn Abbâs (r.a.): Peygamber (sav) kendinden kan aldırdı da kan alma tedavisi yapana ücretini verdi; eğer Peygamber (kan alıcı ücretinde) bir kerahet bilseydi, onu (ona) vermezdi, dedi.⁹² Buhârî ve Müslim de geçtiği için sahih li-zâtihi kabul edilir.⁹³

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ حَجَمَ أَبُو طَيْيَةَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَ لَهُ بِصَاعٍ مِنْ تَمْرٍ، وَأَمَرَ أَهْلَهُ أَنْ يُخَفِّقُوا مِنْ خَرَاجِهِ.

Enes ibn Mâlik (r.a) şöyle demiştir: Ebû Taybe Nâfi, Rasulullah'ın vücudundan kan aldı. Rasulullah (sav) de Ebû Taybe'ye bir sâ' (yani 1040 dirhem) hurma verilmesini emretti. Bundan başka Ebû Taybe'nin efendisi olan Harise oğullarına onun ödemesi gereken vergisini hafifletmelerini emreyledi.⁹⁴ Enes b. Mâlik → Ebû Taybe → Resûlullah (s.a.v.). Zincir güvenilir, raviler sika, senet muttasıl, sahih hadis kabul edilmektedir.⁹⁵

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، أَخْبَرَنَا أَبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، - يَعْنِي ابْنَ قَارِظٍ - عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ (كَسَبُ الْحَجَّامِ خَبِيثٌ وَثَمَنُ الْكَلْبِ خَبِيثٌ وَمَهْرُ الْبَغِيِّ خَبِيثٌ).

Râfi' b. Hadîc (r.a), Resulullah (sav)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Hacamat eden (kafadan kan alan) in ücreti pistir, köpeğin satışı karşılığında alınan para pistir, fahişenin zina karşılığı aldığı ücret pistir.”⁹⁶ Raviler sika ve sened muttasıl olduğu için, bu hadis sahih kabul edilmektedir.⁹⁷

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْلِمَةَ الْقَعْنَبِيُّ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ ابْنِ مُحَيِّصَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ اسْتَأْذَنَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي إِجَارَةِ الْحَجَّامِ فَنَهَاهُ عَنْهَا فَلَمْ يَزَلْ يَسْأَلُهُ وَيَسْتَأْذِنُهُ حَتَّى أَمَرَهُ أَنْ اغْلِقَ نَاضِحَكَ وَرَقِيقَكَ .

İbn Muhayyisa'nın, babasın (Muhayyisa)'dan rivayet ettiğine göre; O (Muhayyisa) kan alıcı (haccâm) olarak kiralanma konusunda Resulullah'tan izin istedi, ama Resulullah bundan nehyetti. Muhayyisa ise sormaya ve izin istemeye devam etti. Nihayet Resulullah (sav) ona: “Onu (kan alma karşılığı aldığın ücreti), devene ve kölene yedir” emrini verdi.”⁹⁸

⁹² Buhârî, "İcâre", 37.

⁹³ Buhârî, "İcâre", 17, "Tıb", 22; Müslim, "Müsâkât", 123.

⁹⁴ Buhârî, "Buyû", 34; Müslim, "Müsâkât", 23.

⁹⁵ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c,9 s. 274.

⁹⁶ Müslim, "Müsâkât", 40,41; Tirmizî, "Büyü", 46; Ebî Dâvûd, "İcare", 24; Nesai, "Sayd", 15; Ahmed b. Hanbel, 111,464, 465; IV, 140.

⁹⁷ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c,9 s. 158.

⁹⁸ Tirmizî, "Büyü", 47; Ebî Dâvûd, "İcare", 24; İbn Mâce, "Ticaret", 10.

İbn Hacer ve Elbânî bu hadis için hasen demişlerdir.⁹⁹Tespit edebildiğimiz kadarıyla haccamlık ve hacamattan ücret alınması ile ilgili hadisler dört tane olup, üçü sahih, biri hasen denilebilir.

Rivayetlere göre, hacamat uygulaması, o dönemde bazı kişiler tarafından geçim kaynağı olarak icra edilen bir meslek niteliği taşımaktaydı ve karşılığında ücret alınmasında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Rivayetler, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hacamat yapan kişiye, emeğine karşılık o dönemin şartlarına uygun bir ödeme yaptığını bildirmektedir.

Bu durum, hacamat uygulamasının o dönemde yaygın ve ekonomik olarak kazanç sağlayan bir meslek olduğunu göstermektedir. Ayrıca, ilgili hadisler, hacamatın o dönemin şartlarına göre etkili ve değerli bir tedavi yöntemi olarak kabul edildiğine işaret etmektedir.

2.5. Peygamberimizin Hacamat Yaptırdığına Dair Hadisler

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِقَاتٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا حُمَيْدُ الطَّوِيلُ، عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ أَجْرِ الْحَجَّامِ، فَقَالَ اخْتَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَجْمَهُ أَبُو طَيْبَةَ، وَأَعْطَاهُ صَاعَيْنِ مِنْ طَعَامٍ، وَكَلَّمَ مَوْلِيَهُ فَخَفَّفُوا عَنْهُ

Enes b. Malik (r.a) der ki: Resulullah (sav) kan aldırdı, kanını Ebu Taybe aldı. Resulullah (sav) de ona bir sa' hurma verilmesini ve memurlarına da onun haracını hafifletmelerini emretti.¹⁰⁰ Enes b. Mâlik → güvenilir (sika), muttasıl, sahih kabul edilmektedir.¹⁰¹

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْفُدُوسِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، وَجَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ، قَالَا حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْتَجِمُ فِي الْأَخْدَعَيْنِ وَالْكَاهِلِ

Enes (r.a)'den rivayete göre: “Resulullah (sav), başının arkasındaki iki yan damarından ve iki kürek kemiği arasından kan aldırmıştı.¹⁰²Tirmizîye göre bu hadis hasen gariptir.¹⁰³

حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ هَلَالٍ الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ اخْتَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُحْرَمٌ صَائِمٌ

İbn Abbâs (r.a)'den rivayete göre: “Resulullah (sav) ihramlı ve oruçlu iken kan aldırmıştır” demiştir.¹⁰⁴ Raviler sika, sened muttasıl olduğu için bu hadise Tirmizî hasen sahih demiştir.¹⁰⁵

⁹⁹ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c,9 s. 186; Elbânî, *es-Silsiletu's-Sahîha*, Hadis no:1278.

¹⁰⁰ Buhârî, "Tıb", 13; Muvatta, "İsti'zan", 26.

¹⁰¹ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c,9 s. 277.

¹⁰² Tirmizî, "Tıb", 12; Ebu Dâvûd, "Tıb", 3; İbn Mâce, "Tıb", 20.

¹⁰³ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c,9 s. 270.

¹⁰⁴ Buhârî, "Savm", 32; Müslim, "Hac", 11; Tirmizî, "Savm", 61.

¹⁰⁵ Elbânî, *es-Silsiletu's-Sahîha*, Hadis No:1402.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْأَنْبَارِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَبِي طَبِيْبًا فَقَطَعَ مِنْهُ عِرْقًا

Câbir (r.a)'den rivayet olunmuştur; dedi ki: Peygamber (sav) Übeyy'e bir doktor gönderdi. (Doktor tedavi maksadıyla) onun bir damarını kesti.¹⁰⁶ İbn Hacer ve Elbânî bu hadis için hasen demişlerdir.¹⁰⁷

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْجُمَيْيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ ثَوْبَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي كَبْشَةَ الْأَنْمَارِيِّ، أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَحْتَجِمُ عَلَى هَامَتِهِ وَبَيْنَ كَتِفَيْهِ وَيَقُولُ مَنْ أَهْرَاقَ مِنْهُ هَذِهِ الدِّمَاءَ فَلَا يَصُرُّهُ أَنْ لَا يَبْدَأُوا بِشَيْءٍ لِيَشْفَى .

Ebû Kebşe el-Ensârî (r.a)'den rivayet edildiğine göre: Peygamber (sav) başına ve iki omuzu arasına hacamat ettiriyor ve şöyle buyuruyordu: “Kim vücudundan şu (bozuk) kanları akıtıp dökerse (hastalıklardan) başka bir şeyle tedavi olmaması ona zarar vermez. Herhangi bir şey için.”¹⁰⁸ İmam Nesâî, İbn Hacer ve Elbânî bu hadis için hasen demiştir.¹⁰⁹

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ مِقْسَمٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ احْتَجَمَ فِيمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ وَهُوَ مُحَرَّمٌ صَائِمٌ .

İbn Abbâs (r.a)'den rivayete göre: “Resulullah (sav) Mekke ile Medine arasında ihramlı ve oruçlu olduğu halde kan aldırmaştır.”¹¹⁰ Tirmizî bu hadisi hasen olarak görmektedir.¹¹¹

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَرِيفٍ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ، أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَقَطَ مِنْ فَرَسِهِ عَلَى جَذْعٍ فَأَنْفَكَتْ قَدَمُهُ . قَالَ وَكِيعٌ يَعْنِي أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - احْتَجَمَ عَلَيْهَا مِنْ وَثْءٍ .

Câbir (r.a)'den rivayet edildiğine göre: Peygamber (sav) (bir defa) atından bir hurma dalı üzerine düşerek ayağı çıkmıştır. (Râvî) Veki demiştir ki: “Yani Peygamber(sav) bir incinmeden dolayı ayağının üstüne hacamat ettirmiştir.”¹¹² İbn Hacer ve Elbânî bu hadis için hasen sahih demişlerdir.¹¹³

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ احْتَجَمَ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَى ظَهْرِ الْقَدَمِ مِنْ وَجَعٍ كَانَ بِهِ .

¹⁰⁶ Müslim, "Selâm", 73; Ebu Dâvûd, "Tıb", 29; Ahmed b. Hanbel, III, 315.

¹⁰⁷ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c,9 s. 200; Elbânî, *es-Silsiletu's-Sahîha*, Hadis No:1289.

¹⁰⁸ İbn Mâce, "Tıb", 21.

¹⁰⁹ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c,9 s. 249; Elbânî, *es-Silsiletu's-Sahîha*, Hadis No:1234.

¹¹⁰ Buhârî, "Savm", 32; Müslim, "Hac", 11; Tirmizî, "Savm", 61.

¹¹¹ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c,9 s. 220.

¹¹² İbn Mâce, "Tıb", 21.

¹¹³ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c,9 s. 234; Elbânî, *es-Silsiletu's-Sahîha*, Hadis No:437.

Enes (r.a)'den rivayet olunduğuna göre, Resulullah (sav) ihramlı iken ayağının üzerinde bulunan bir ağrıdan dolayı kan aldırılmıştır.¹¹⁴ İbn Hacer bu hadisiçin hasen, Elbânî ise hasen sahih demiştir.¹¹⁵

حدثنا عبد الله بن محمد، حدثنا معاوية بن هشام، عن سفيان، عن منصور، عن عبد الرحمن بن أبي ليلى، عن رجل من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم، قال

نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الحجامة والمواصلة، ولم يحرهما إبقاء على أصحابه، قيل له: إنك تواصل، قال: "إني لست كهينتكم، إني أبيت يطعمني ربي ويسقيني"

Abdurrahman b. Ebî Leylâ, Resulullah (sav)'in ashabından bir zatın şöyle dediğini rivayet etmiştir; “Resulullah(sav) ashabına şefkat olarak (oruçlu iken) kan aldırmayı ve iftar etmeden üst üste oruç tutmayı men’ etti, ama bu iki şeyi devamlı haram kılmadı. Sahabe Resulullah’a; Ya Resulullah sen orucu sahura kadar uzatıyorsun, dediler. “Ben sahura kadar uzatırım; ama Rabbim bana yedirir ve içirir.”¹¹⁶ buyurdu. Bu hadis için, İmam Nevevî, İbn Hacer ve Elbânî sahih demişlerdir.¹¹⁷

حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنْ سَعْدِ الْإِسْكَافِ، عَنْ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ نَزَلَ جِبْرِيلُ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِحِجَامَةٍ الْأَخْذَعَيْنِ وَالْكَاهِلِ .

Hiz. Ali (r.a)'den rivayet edildiğine göre: “Cebrail (as), Peygamber (sav)’e (boynun iki tarafında bulunan ve) Ahdaayn (denilen iki damarın) hizasına ve iki omuzun arasına hacamat ettirme emrini indirdi.”¹¹⁸ Bu hadis için İbn Kayyim muteber, İbn Hacer ve Elbânî hasen demişlerdir.¹¹⁹

حدثنا عبد الله بن مسلمة، عن مالك، عن يحيى بن سعيد، عن سليمان بن يسار، عن رجل من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم

"أن رسول الله صلى الله عليه وسلم احتجم وهو محرم بلخي جمل، وهو طريق مكة"

Yine Süleyman b. Yesâr'den gelen bir başka rivayet ise şöyledir: “Resulullah ihramlıyken Mekke yolu üzerindeki Lahyu Cemel’de başının üstünden hacamat oldu.”¹²⁰ Bu hadis için İmam Nevevî, İbn Hacer ve Elbânî sahih demişlerdir.¹²¹

¹¹⁴ Ebu Dâvûd, "Hac", 11; Hakîm, *el-Müstedrek*, I, 453.

¹¹⁵ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c,9 s. 236; Elbânî, *es-Silsiletu's-Sahîha*, Hadis No:3510.

¹¹⁶ Buhârî, "Savm", 32.

¹¹⁷ İmam Nevevî, *Mecmau'z-Zevâid*, c,4 s. 150; Askalânî, *Fethu'l Bârî*, c,8 s.210; Elbânî, *es-Silsiletu's-Sahîha*, Hadis No:1125.

¹¹⁸ İbn Mâce, "Tıb", 21.

¹¹⁹ İbn Kayyim, *eş-Tıbbü'n-nebevî*, s,125; Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c. 9, s. 310; Elbânî, *es-Silsiletu's-Sahîha*, Hadis No:856.

¹²⁰ Mâlik, *Muvatta*, Hac, (Hadis No: 367/1274).

حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ احْتَجَمَ عَلَى وَرِكِهِ مِنْ وَثْءٍ كَانَ بِهِ .

Câbir'den şu şekilde nakledilmektedir: “Resulullah (s.a.v) kemik zedelenmesi sebebiyle verikden (travmaya bağlı hematoma veya damar şişmesi) hacamat oldu.”¹²² Bu hadis için İbn Hacer hasen li-gayrihî demiştir.¹²³

حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ خَلْفٍ أَبُو بَشِيرٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الصَّيْفِ، عَنْ ابْنِ خُلَيْمٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - احْتَجَمَ وَهُوَ مُحَرَّمٌ مِنْ رَهْصَةٍ أَخَذَتْهُ .

Câbir b. Abdullah'tan aktarılan rivayette: “Nebî (sav) ihramlı bir halde iken (bir taş parçasının ayağına vurması sebebiyle) rahsadan (parmaklarının ve tırnaklarının yaralanması) sebebiyle hacamat yaptırdı.”¹²⁴ İbn Hacer ve Elbânî bu hadis için hasen li-gayrihî demiştir.¹²⁵

حدثنا محمد بن عبيد، حدثنا حاتم بن إسماعيل، عن الجعد أبي عثمان، عن عبد الرحمن بن أبي ليلى، قال: سَجَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَبِعَثَ إِلَى رَجُلٍ فَاسْتَحْجَمَ لَهُ عَلَى كَاهِلِهِ

Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'dan nakledilen rivayette: “Resulullah'a (sav) bazı kimseler sihir eylediler. Bu sebeple Hz. Peygamber birilerini çağırdı ve o kişi Rasulullah'a hacamat yaptı.”¹²⁶ Bu hadis için İmam Nevevî, İbn Hacer ve Elbânî sahih demişlerdir.¹²⁷

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Peygamberimizin hacamat yaptırdığına dair hadisler on dört tane olup, dördü sahih, on tanesi hasen denilebilir.

Hacamat ile ilgili hadisler, genel olarak meşhur hadis kaynaklarında yer alan rivayetlerle sınırlandırılmıştır; çünkü söz konusu hadislerin sıhhatinde ve kaynaklık değerinde herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Asli kaynaklarda yer alan diğer rivayetlere burada yer verilmemiştir; zira bunlar, zikredilenlerle aynı anlamı taşımaktadır. Bu hadisler, itikat, ibadet ve muamelat gibi dinin temel konularıyla doğrudan ilgili olmamakla birlikte, uygulama açısından ayrı bir kolaylık sağlamaktadır. Ayrıca, konuyla ilgili rivayetlerin çokluğu, hadis ilmi açısından manevi tevatür niteliği taşıyarak hem uygulamanın doğruluğunu hem de önemini teyit etmektedir.

¹²¹ Nevevî, *Mecmau'z-Zevâid*, 4/c,4 s. 188; Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c. 9, s. 295; Elbânî, *es-Silsiletu's-Sahîha*, Hadis No:978.

¹²² Ebu Dâvûd, *Tıb*, 5.

¹²³ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c,9 s. 245.

¹²⁴ İbn Mâce, "Menâsik", 87.

¹²⁵ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c,9 s. 250; Elbânî, *es-Silsiletu's-Sahîha*, Hadis No:489.

¹²⁶ Buhârî, "Tıb", 47.

¹²⁷ Nevevî, *Mecmau'z-Zevâid*, 4/c,4 s. 160; Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c. 8, s. 215; Elbânî, *es-Silsiletu's-Sahîha*, Hadis No:1210.

3. BÖLÜM

HADİSLER İŞİĞINDA HACAMATIN FAYDALARI VE RİSKLERİ

Hacamat, İslâm'ın erken döneminden itibaren tedavi edici yöntemler arasında önemli bir yere sahip olmuş; Hz. Peygamber'in sağlıkla ilgili tavsiyeleri çerçevesinde Müslüman toplumlar tarafından benimsenerek yaygın şekilde uygulanmıştır. Hadis literatürü incelendiğinde, hacamatın hem belirli hastalıklara yönelik faydalarına hem de uygulamanın dikkat edilmesi gereken yönlerine işaret eden çok sayıda rivayetin bulunduğu görülür. Bu rivayetler, hacamatın yalnızca dinî bir teşvik unsuru olarak değil, aynı zamanda pratik bir tedavi yöntemi olarak nasıl algılandığını göstermesi bakımından önemlidir.

Bu bölümde, hacamatın faydaları ve riskleri, hadislerde yer alan bilgiler ışığında sistematik bir biçimde ele alınacak; rivayetlerin tahlili üzerinden İslâm tıbbında bu yöntemin nasıl konumlandırıldığı ve hangi şartlarda tavsiye edildiği ortaya konulacaktır. Böylece uygulamanın hem dinî hem de tıbbi bağlamda daha sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

3. HADİSLER İŞİĞINDA HACAMATIN FAYDALARI VE RİSKLERİ

3.1. Hacamatın Uygulama Usulü ve Zamanı

Hacamat, hadislerde de belirtildiği üzere, derinin neşter ile açılması ve ardından boynuz, bardak, kavanoz veya şişe gibi araçlar vasıtasıyla kanın çekilmesi yöntemiyle uygulanmaktadır. Cabir b. Abdullah rivayetinde, tedavide kullanılan ilaçlar arasında fayda sağlayacak bir uygulama varsa, bunun kan aldırma için neşter ile müdahale etmek olduğu ifade edilmektedir.¹²⁸ Bu rivayet, hacamatın dönemin uygulamalarında neşterle gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır.

Uygulamada, öncelikle kan alınacak bölgeye uygulanacak kupanın havası alınmakta, bu işlem genellikle ıspırtolu pamuk yakılarak gerçekleştirilmektedir. Daha sonra kupa, ilgili bölgeye yerleştirilerek vakum etkisi oluşturulmakta ve deri kısmen uyuşturulmaktadır. Ardından, deri yaklaşık 2–3 mm derinliğinde neşter ile çizilmektedir. Neşter ile kesilen bu bölgeye tekrar havası alınmış kupa yerleştirildiğinde, kılcal damarlardan kan akışı başlamaktadır. Bu işlem genellikle üç kez tekrarlanmakta ve toplam tedavi süresi yaklaşık 20–25 dakika sürmektedir. Ortalama olarak 300–350 gram kan çıkarılmaktadır. Hacamat uygulaması özellikle ağrı, sızı veya hastalık bulunan organlara yakın bölgelere yöneliktir.

¹²⁸ Buhârî, "Tıb", 3.

Uygulamanın profesyonel eğitim almış uzmanlar tarafından gerçekleştirilmesi, sağlık açısından büyük önem arz etmektedir..¹²⁹ Hadislerde de buna dikkat çekilmektedir.

حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مَطَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُحَادَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ يَا نَافِعُ قَدْ تَبَيَّعَ بِي الدَّمُ فَالْتَمَسَ لِي حَجَّامًا وَاجْعَلْهُ رَفِيقًا إِنْ اسْتَطَعْتَ وَلَا تَجْعَلْهُ شَيْخًا كَبِيرًا وَلَا صَبِيًّا صَغِيرًا

İbn Ömer (r.a) Nâfi'ye hitaben: “Sen bana bir hacamatçı getir ve genç bir hacamatçı seç. Ne yaşlı ne de çocuk olmasın” demiştir.”¹³⁰ Bu hadis için İbn Kesîr, İbn Hacer ve Elbânî hasen demişlerdir.¹³¹

Sahabe rivayetlerinden anlaşılabileceği üzere, hacamat uygulamasını gerçekleştirecek kişinin ne güçten düşmüş, eli kolu titreyen bir yaşlı, ne de acemi bir çocuk olması uygun görülmemektedir. Bu bağlamda, haccâmın yetişkin, deneyimli ve ehliyetli olması tavsiye edilmektedir.

Hastalık veya hastalık belirtisi bulunan durumlarda, gün ve saat gözetilmeksizin hacamatın uygulanabilirliği mümkündür. Nitekim Hz. Peygamber'in (sav) Veda Haccı sırasında, bacağındaki rahatsızlık sebebiyle deve üzerinde ve ihramlı olduğu hâlde bir tabibi çağırarak hacamat yaptırması, ihtiyaç durumunda zaman ve mekân şartlarının esnek bir şekilde değerlendirilebileceğini göstermektedir.¹³² İbn Abbas'tan (r.a) gelen bir rivayete göre ise Ebu Musa el- Eş'ari zarurete binaen gece hacamat yaptırmıştır.¹³³ Sadece sünnetin ifası veya hastalıklara karşı tedbir amacıyla bu uygulamayı gerçekleştirmek isteyen kişilerin, hadislerde işaret edilen gün ve zaman dilimlerini dikkate almaları, sünnete uygunluk açısından daha doğru bir yaklaşım teşkil etmektedir.¹³⁴

Hadis rivayetlerinden anlaşılabileceği üzere, normal şartlarda hacamat uygulaması için en uygun zaman, her kameri ayın ikinci haftasından sonraki günlerdir. Bu bağlamda rivayetlerde, kameri takvime göre ayın 17., 19., 21. ve 23. günleri ile Pazartesi, Salı ve Perşembe günlerinin hacamat için tavsiye edildiği görülmektedir. Söz konusu bu günler, uygulamanın sünnete uygunluğu açısından tercih edilebilir zaman dilimlerini ifade etmektedir.¹³⁵

¹²⁹ Gök, *Hacamat Kupa Terapisi*, s, 39.

¹³⁰ İbn Mâce, "Tıb", 22.

¹³¹ İbn. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c,8 s.142; Askalânî,*Fethu'l-Bârî*, c,10 s.149; Elbânî,*Sahihu Süneni Ebi Davud*,Hadis No:3858;

¹³² Buhârî, "Tıb", 14.

¹³³ Buhârî, "Tıb", 11.

¹³⁴ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*- Muhtasar 11/428.

¹³⁵ İbn Mâce, "Tıb", 22.

3.2. Usule Aykırı Uygulamalardan Kaynaklanan Problemler

حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، - يَغْنِي ابْنُ حَارِمٍ - حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتَجَمَ ثَلَاثًا فِي الْأُخْدَعَيْنِ وَالْكَاهِلِ . قَالَ مَعْمَرٌ اخْتَجَمْتُ قَدْ هَبَّ عَقْلِي حَتَّى كُنْتُ أَلْقُنُ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ فِي صَلَاتِي . وَكَانَ اخْتَجَمَ عَلَى هَامَتِهِ .

Ma'mer dedi ki: “(Bir gün) kan aldırmaştım. Aklım (başımdan) gitti. Öyle ki namazımda Fatiha’yı bile ezbere okuyamıyordum.”¹³⁶ Bu hadis değildir tabiîn döneminin meşhur alimlerinden Ma'mer b. Raşid'in kendi sözüdür. İbn Ebî Şeybe ve Beyhakî sahih demiştir.¹³⁷

Bundan dolayı gerek Hz. Peygamber (s.a.s) gerekse sahabe¹³⁸ bu işin zamanlaması ve ehline yaptırılması konusunda oldukça duyarlı olmuşlardır.

Hadiste hacamattaki aşırı kan kaybından dolayı hafıza bozukluğuna uğrayan, unutkanlık hastalığına yakalanan hatta bundan dolayı namazda Fatiha'yı bile karıştıran kimselerden bahsedilerek, bu konudaki hassasiyete dikkat çekilmiştir.

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَابِسٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، حَدَّثَنِي رَجُلٌ، مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ الْجَمَامَةِ وَالْمَوَاصِلَةِ وَلَمْ يُحَرِّمَهُمَا إِبْقَاءً عَلَى أَصْحَابِهِ فَقِيلَ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ تَوَاصِلُ إِلَى السَّحَرِ . فَقَالَ (إِنِّي أُوَاصِلُ إِلَى السَّحَرِ . وَرَبِّي يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِي) .

Abdurrahman b. Ebî Leylâ Resulullah (s.a.s)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir; “Resulullah (sav) ashabına şefkat olarak (oruçlu iken) kan aldırma ve iftar etmeden üst üste oruç tutmayı men' etti, ama bu iki şeyi devamlı haram kılmadı.”¹³⁹ Darekutnî, Beyhakî ve İbn Hacer bu hadis için zayıf demişlerdir.¹⁴⁰

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ، - يَغْنِي ابْنُ الْمُغِيرَةِ - عَنْ ثَابِتٍ، قَالَ قَالَ أَنَسٌ مَا كُنَّا نَدْعُ الْجَمَامَةَ لِلصَّائِمِ . إِلَّا كَرَاهِيَةَ الْجَهْدِ .

H. Enes (ra): “Biz oruçlunun hacamat olmasını, sadece bitap düşmesinden korkup terk ettik”¹⁴¹ Bu hadis için İmam Nevevî, İmam Şevkânî ve İbn Hacer sahih demişlerdir.¹⁴²

Kansızlık, demir eksikliği ve tansiyon düşüklüğü olan bireylerde; ayrıca beslenme sorunları ve zihinsel yetersizlik yaşayan kişilerde, akıtılan kanın yoğunluğuna bağlı olarak

¹³⁶ Ebu Dâvûd, "Tıb",3.

¹³⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, c,5 s. 42, Hadis No:23531; Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, c,3 s.351,Hadis No: 3717.

¹³⁸ Buhârî, "Tıb",13.

¹³⁹ Ebu Dâvûd, "Savm",29.

¹⁴⁰ Darekutnî, *Sünen*, c,2 s. 206; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, c,4 s.252, Hadis No: 8011; İbn Hacer, *Telhisü'l-Habîr*, c,2 s.200.

¹⁴¹ Ebu Dâvûd, "Savm",29.

¹⁴² Ebu Zekeriyâ Muhayyî'd-Dîn Yahyâ b. Şeref Nevevî, *el-Minhâc şerhu sahihi Müslim b. El-Haccâc* (Beyrut: Dâru İhyâ' i't-Turâsî'l-Arabî, 1972), c,7 s.207; Şevkânî, *Neylül'Evtâr*, c,4 s.317; İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, c,4 s.235.

olumsuz sonuçların ortaya çıkabileceği açıktır. Bu nedenle, rivayetlerde Hz. Peygamber (sav), oruçlu olan kişilere hacamat uygulanmaması gerektiğini belirtmiştir. Sahabe-i Kiram da bu hususta oldukça dikkatli davranarak söz konusu riski vurgulamıştır.

Bunun yanı sıra, hacamatın usulüne uygun olarak yapılmaması durumunda çeşitli sağlık riskleri ortaya çıkabilmektedir. Özellikle çok yaşlı ve zayıf bireylerde, kalp yetmezliği olanlarda, kanı durmayan kişilerde, hamilelerde, aşırı kansız kişilerde, tansiyonu çok düşük olanlarda, küçük çocuklarda ve çok hassas bireylerde hacamat yapılmaması tavsiye edilmektedir.¹⁴³

3.3. Hacamatın Etkilerini Konu Edinen Hadisler

Sahabenin kan aldırma yöntemine sıkça başvurduğu dönemdeki uygulamalardan anlaşılmaktadır ki, hacamat, nebevî sünnetin evrensel ilkeleri dikkate alınarak ve usulüne uygun şekilde gerçekleştirildiğinde insan sağlığı açısından oldukça faydalı bir tedavi yöntemidir. Bununla birlikte, hacamatın zaman, zemin ve koşullar göz önünde bulundurularak, bir hekimin muayenesi ve tavsiyesi doğrultusunda yapılmasının önemi göz ardı edilemez; aksi hâlde uygulama, beklenen faydanın aksine zarar verebilir.

Baş bölgesi, iki kürek kemiği bölgelerinden hacamat yaptırdığını ve faydalarını rivayet eden hadisler.

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ لَهْيَعَةَ، عَنْ دَرَّاجٍ، عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى الْمُقَنِّعِ، وَهُوَ مَرِيضٌ، فَقَالَ: «لَا أَخْرُجُ حَتَّى تَخْتَجِمَ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: فِيهَا شِفَاءٌ»

Cabir b. Abdullah'ın, hastalığı dolayısıyla el-Mukanna isminde bir zatı ziyaret ederek: “Sana hacamat yaptırmadan buradan ayrılmam. Çünkü Resulullah (sav) “onda muhakkak fayda vardır” buyurdu”¹⁴⁴ demesi ihtiyaç durumunda bu yola sıkça başvurulduğunu göstermektedir.¹⁴⁵ Bu hadis için İmam Dârimî ve Hâkim sahih, Suyûtî, Zâhid el-Kevserî ve İbn Hacer hasen demişlerdir.¹⁴⁶

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، قَالَ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ، عَنْ عَلْقَمَةَ، أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجَ، أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَ بُحَيْنَةَ، يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتَجَمَ بِلُحْيِ جَمَلٍ مِنْ طَرِيقِ مَكَّةَ، وَهُوَ مُحَرَّمٌ، فِي وَسْطِ رَأْسِهِ

İsmâil bize haber verdi; dedi ki: Süleyman bana haber verdi, o da Alkame'den; o da Abdurrahman el-A'rac'dan işittiğini, onun da Abdullah b. Buhayne'den dinlediğini nakletti: “Resulullah (sav) Mekke yolu üzerinde olan ve Lehyu Cemel denilen yerde ihramlı iken

¹⁴³ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, Muhtasar, 11/428.

¹⁴⁴ Buhârî, "Tıb", 13.

¹⁴⁵ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, Muhtasar, 4/430; 11/416.

¹⁴⁶ Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, 4/21; Hâkim, *el-Müstedrek*, c.4 s.210, Hadis No: 7478; Süyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*, Hadis No: 898; Zâhid el-Kevserî, *Makalât*, s. 385; İbn Hacer, *Telhisu'l-Habîr*, c.4 Hadis No:1482.

kafasının ortasından hacamat yaptırmıştır”¹⁴⁷ Bu hadis için İmam Nevevî, İbn Hacer, sahih demişlerdir.¹⁴⁸

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، اخْتَجَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَأْسِهِ وَهُوَ مُحْرَمٌ مِنْ وَجَعٍ كَانَ بِهِ بِمَاءٍ يُقَالُ لَهُ لَحَى جَمَلٍ

İbn Abbâs’dan gelen rivayete göre: “Hz. Peygamber, ihramlıyken baş ağrısı sebebiyle, Lehyu Cemel adı verilen bir su kaynağının yakınında, baş bölgesinden hacamat olmuştur”¹⁴⁹ İmam Nevevî, İbn Huzeyme ve İbn Hibbân bu hadis için sahih demişlerdir.¹⁵⁰

وَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانٍ، حَدَّثَنَا عِكْرَمَةُ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتَجَمَ فِي رَأْسِهِ.

Enes el-Ensârî dedi ki: Hişâm b. Hassân bize haber verdi; İkrime’den, onun da İbn Abbâs’tan nakledildiğine göre: Nebi aleyhisselam baş bölgesinden hacamat oldu.¹⁵¹ Bu hadis için İmam Nevevî, İbn Huzeyme ve İbn Hibbân sahih demişlerdir.¹⁵²

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي الْخَصِيبِ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ جَرِيرِ بْنِ حَازِمٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - اخْتَجَمَ فِي الْأُخْدَعَيْنِ وَعَلَى الْكَاهِلِ .

Enes’den (ra.) rivayet edildiğine göre: “Resulullah (sav), başının arkasındaki iki yan damarından ve iki kürek kemiği arasından kan aldırması.”¹⁵³ Hâkim, İbn Hacer ve el-Elbânî bu hadis için sahih demişlerdir.¹⁵⁴

حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، - يَعْنِي ابْنَ حَازِمٍ - حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتَجَمَ ثَلَاثًا فِي الْأُخْدَعَيْنِ وَالْكَاهِلِ

Enes tarikiyle gelen bir haber de şöyledir: “Resulullah (sav), ikisini, başının arkasındaki iki boyun damarlarına ve birini de iki kürek kemiği arasına olmak üzere üç yerinden hacamat yaptırdı.”¹⁵⁵ Hâkim, İbn Huzeyme, İbn Hacer ve İbn Hibbân bu hadis için sahih demişlerdir.¹⁵⁶

¹⁴⁷ Buhârî, "Tıb",12.

¹⁴⁸ Nevevî, *el-Minhâc*, c,9, s.108; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c,9, s.52.

¹⁴⁹ Buhârî, "Tıb",15.

¹⁵⁰ Nevevî, *el-Minhâc*, c,9, s.108; İbn Huzeyme, *Sahîh*, c,9, 211 Hadis No: 2736; İbn Hibbân, *Sahîh*, c,9, 347 Hadis No: 6644.

¹⁵¹ Buhârî, "Tıb",14.

¹⁵² Nevevî, *el-Minhâc*, c,9, s.108; İbn Huzeyme, *Sahîh*, c,9, 211 Hadis No: 2737; İbn Hibbân, *Sahîh*, c,9, 348 Hadis No: 6645.

¹⁵³ İbn Mâce, "Tıb",21.

¹⁵⁴ Nişabûrî, *el-Müstedrak*, c,9, s.212; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c,10, 149; Elbânî, *Sahîhu Ebi Dâvûd*, c,3, 380 Hadis No:3858.

¹⁵⁵ Ebu Dâvûd, "Tıb",4.

¹⁵⁶ Nişabûrî, *el-Müstedrak*, c,9, s.212; İbn Huzeyme, *Sahîh*, c,9, 210 Hadis No:2735; İbn Hibbân, *Sahîh*, c,8, 437 Hadis No:6075; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c,10, 149.

قال معمر: أخبرني رجل يقال له مغيرة بن حبيب في البصرة، قال: قدمت المدينة، فوجدت شيخاً قد احتجم على رأسه، فقال: هذه الحجامَة مباركة نافعة، وقد احتجم رسول الله ﷺ، وهي نافعة من الجذام، والبرص، ووجع الأسنان، ووجع العينين، ووجع الرأس، والنُّعاس.

“Ma‘mer’in naklettiğine göre, Basra’da Muğîre b. Hâbîb isimli bir şahıs kendisine bildirdiğine göre: “Medine’ye gittiğimde, baş bölgesinden hacamat olmuş yaşlı bir adamla karşılaştım. Bana, ‘Bu uygulama oldukça faydalı ve bereketlidir Resulullah (sav) de yaptırmıştır. Baştan yapılan hacamat, cüzam, abraş hastalığı, diş ve göz ağrıları, baş ağrısı ve sürekli uyuklama gibi hastalıklara karşı yararlıdır, dedi”.¹⁵⁷

Ma‘mer den gelen bu rivayet merfu değil, mevkuf veya maktu olarak değerlendirilir. Abdurrezzâk es-San‘ânî, İbn Hacer, Zehebî gibi alimler bu rivayet için zayıf demişlerdir.¹⁵⁸

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَزِيرِ الدِّمَشْقِيُّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، - يَغْنِي ابْنَ حَسَّانَ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الْمَوَالِي، حَدَّثَنَا فَائِدٌ، مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ مَوْلَاهُ، عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ جَدِّهِ، سَلَمَى خَادِمِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ مَا كَانَ أَحَدٌ يَشْتَكِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَعًا فِي رَأْسِهِ إِلَّا قَالَ (اِخْتَجِمِ) . وَلَا وَجَعًا فِي رَجُلِيهِ إِلَّا قَالَ (اِخْضِبْهُمَا) .

Hiz. Peygamber’in hizmetçisi Selma’nın anlattığına göre, Allah Resulüne biri baş tarafındaki bir rahatsızlığını şikâyet ettiğinde Rasulullah o kişiye hacamat yaptırmasını tavsiye etmiştir.¹⁵⁹ İbn Hacer ve Heysemî bu hadis için zayıf demişlerdir.¹⁶⁰

Zehirlendiğinde kişinin hacamat yaptırmasının iyi geldiği bazı rivayetlerden anlaşılmaktadır.

:حَدَّثَنَا حَكِيمُ بْنُ نَافِعٍ، عَنْ شُعَيْبِ بْنِ أَبِي حمزة، عَنْ ابْنِ شَهَابِ الزَّهْرِيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ أَمْرًا يَهُودِيًّا مِنْ أَهْلِ خَيْبَرَ شَاءَ مَسْلُوحَةً إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَكَلَ مِنْهَا رُفْعَةً، وَأَكَلَ مَعَهُ النَّاسُ. فَقَالَ: "أَمِنُوا أَيْدِيَكُمْ." ثُمَّ «اسْتَدْعَا الْمَرْأَةَ وَسَأَلَهَا: "هَلْ سَمَنْتِ الشَّاةَ؟" قَالَتْ: "نَعَمْ." فَقَالَ: "وَمَنْ أَنْبَأَنِي؟" قَالَتْ: "بِيَدِي هَذِهِ تُنْبِئُكَ." فَقَالَ: "لِمَ ذَلِكَ؟" قَالَتْ: "إِنْ كُنْتُ نَبِيًّا لَمْ يَضُرَّكَ، وَإِنْ لَمْ تَكُنْ نَبِيًّا لِيَكُونَ النَّاسُ مِنْكَ رَاجِعِينَ." فَأَغْفَاكَ اللَّهُ وَغَفَرَ لَكَ، وَقَتَلَ مِنْ ذَلِكَ بَعْضَ النَّاسِ. ثُمَّ اسْتَحْتَجَمَ عَلَى مَنْكِبِهِ

Abdurrahmân b. Ka‘b b. Mâlik’ten bildirildi ki, Hayber bölgesinde Yahudi kavmine mensup olan bir kadın Allah’ın Resulüne pişirilip hazırlanmış bir koyun armağan olarak getirmiştir. Allah Resulü hediye getiren Yahudi kadına bunun ne olduğunu sorduğunda kadın hediyedir cevabını vermiş, ancak Hiz. Peygamber’in yemeyeceğini düşünerek bunun sadaka

¹⁵⁷ İbn Mâce, "Tıb", 21.

¹⁵⁸ Abdurrezzâk es-San‘ânî, *el-Muşannef*, ts., c,11, s.58 Hadis No:20060; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, c,10, 150; Zehebî, *Mizânü’l-İtidâl*, c,6, 505.

¹⁵⁹ Ebu Dâvûd, "Tıb", 3.

¹⁶⁰ Askalânî, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, ts., c,4, s.305; Heysemî, *Mecma‘u’z-Zevâid*, c,5, s, 90.

veya zekât olduğunu söylemekten çekinmiştir. Abdurrahman'ın anlattığına göre, Allah Rasulü ve onun mübarek ashabı ikram edilen bu pişmiş koyundan yemiş, ardından Hz. Peygamber ashabına “Durun, yemeyin” demiştir. Koyunu ikram eden kişiye koyunun etini zehirleyip zehirlemediğini sorduğunda, Yahudi kadın “Bunu sana kim söyledi?” diye cevap vermiştir. Hz. Peygamber, elindeki koyunun butunu göstererek “Bu kemik” demiş ve kadına niçin böyle yaptığını sormuştur. Kadın, “İstediğim, eğer sen yalancıysan insanlar senden kurtulsun; eğer peygamber isen sana zarar veremezler” şeklinde cevap vermiştir. Abdurrahmân b. Ka'b'a göre, Hz. Peygamber bu olayın ardından hacamat yaptırmış, ashabına da hacamat olmalarını emretmiş, ancak bazı sahabeler zehrin etkisiyle hayatını kaybetmiştir.¹⁶¹ Bu hadis için Hâkim, İbn Hacer, Elbâni sahih demiştir.¹⁶²

حَدَّثَنَا حَكِيمُ بْنُ نَافِعٍ، عَنْ شُعَيْبِ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ ابْنِ شَهَابٍ الزَّهْرِيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ،
عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ، قَالَ

«اِحْتَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى قَرْيَةٍ بَعْدَ مَا سُمِّ»

Abdullah b. Ca'fer'den nakledilen rivayet ise “Resulullah (sav), zehirlenmesinin ardından başının üst bölgesinden hacamat olmuştur”¹⁶³ şeklindedir. Rivayet tek râvîli ve senedsiz olduğundan Ebû Dâvûd et-Tayâlisî bu hadis için zayıf demiştir.¹⁶⁴

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عُثْمَانَ التَّيْمِيُّ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ احْتَجَمَ عَلَى كَاهِلِهِ مِنْ شَاةٍ أَكَلَتْ بِخَيْرٍ.

Abdurrahman b. Osman et-Teymî'den bildirdiğine göre Allah Rasulü, Hayber'de (ikram edilmesinden dolayı) yemiş bulunduğu koyundan sebebiyle sol omuz altından hacamat oldu.¹⁶⁵ İbn Hacer, İbn Kayyim ve Elbâni bu hadis için hasen demişlerdir.¹⁶⁶

Zikredilen rivayetlerden anlaşılmaktadır ki, Hz. Peygamber zehirlenme durumunda farklı zamanlarda ve farklı vücut bölgelerine hacamat yaptırmıştır. Bu durum, o dönemde zehirlenme vakalarında hacamatın başvurulmuş bir tedavi yöntemi olduğunu göstermektedir. Ancak rivayette, bu tedavi yönteminin tüm zehirlenme türlerine karşı etkili olup olmadığı belirtilmemiştir; dolayısıyla bu konu tıbbi açıdan daha detaylı incelenmesi gereken bir

¹⁶¹ San'ânî, *el-Musannef*, 11/28-29 (No. 19814).

¹⁶² Nişabûrî, *el-Müstedrak*, c.3, s.250; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c.10, 150; Elbâni, *Sahîhu Ebî Dâvûd*, Hadis No:3855.

¹⁶³ Tayâlisî, *el-Musned*, 2: 288 Hadis No:1030.

¹⁶⁴ Tayâlisî, *el-Musned*, c.3, s.94 Hadis No:2005.

¹⁶⁵ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Mevsu'atu't-Tıbbu'n-Nebevî*, ts., 2/546-547 (No. 564).

¹⁶⁶ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c.10, s.150; İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, c.9, 111; Elbâni, *Sahîhu Ebî Dâvûd*, Hadis No:3856.

hususdur. Ayrıca rivayetlerden, hacamatın sırt, göz, delilik, cüzzam, gece körlüğü ve abraş (deride leke oluşumu) gibi bazı hastalıklarda faydalı olduğunun anlaşılmaktadır.

حَدَّثَنَا أَبُو بَشِيرٍ، بَكْرُ بْنُ خَلْفٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ مَنْصُورٍ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (نِعْمَ الْعَبْدُ الْحَجَّامُ يَذْهَبُ بِالذَّمِّ وَيُخَفِّفُ الصُّلْبَ وَيَجْلُو الْبَصَرَ)

İbn Abbâs'tan haberine göre Allah Rasulü dedi ki: "Hacamatı fazlaca olan kul güzel bir kuldur. Hacamat, (kötü) kanı döker; sırtı (ağırlığını/yükünü) dinlendirir ve gözün görmesini arttırır."¹⁶⁷ Suyûtî, İbn Kayyim, İbn Hacer bu hadis için hasen demişlerdir.¹⁶⁸

حدثنا عبد الرحمن بن عثمان التيمي، عن النبي ﷺ أنه احتجم على كاهله من شاة أكلت بخير.

Ümmü Seleme, Rasulullah'ın şunu dediğini nakletti: "Baş bölgesinin üst tarafından hacamat olmak, deliliğe cüzzam hastalığına, gece körlüğü hastalığına, abraş (deride leke bulunması) ve baş ağrısı hastalıklarına şifadır."¹⁶⁹ Suyûtî, İbn Hacer, Elbânî bu hadis için hasen demişlerdir.¹⁷⁰

Söz konusu rivayetlerden hareketle, geleneksel anlayışta hacamatın "fasit" (zararlı/bozulmuş) kanın vücuttan uzaklaştırılmasına katkı sağladığına inanıldığı görülmektedir. Rivayetlerde ayrıca, bu uygulamanın göz hastalıkları, baş ve sırt ağrıları, gece körlüğü, cüzzam, abraş hastalığı ve hatta delilik gibi bazı rahatsızlıklar üzerinde olumlu etkilerinin bulunduğu ifade edilmektedir.

Hz. Peygamber hayatta iken, kemiksel rahatsızlıkların tedavisinde de hacamat kullanıldığı kaynaklarda geçer:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْأَنْبَارِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سَفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَبِي طَبِيٍّ فَقَطَعَ مِنْهُ عِرْقًا

Câbir b. Abdullah'tan gelen şu rivayette ise "Resulullah (s.a.s) kemik rahatsızlığı sebebiyle verik bölgesinden hacamat yaptırmıştır."¹⁷¹ İbn Kesir, İbn Kayyim ve İbn Hacer bu hadis için hasen demişlerdir.¹⁷²

Rivayetlerden anlaşıldığına göre, hacamat uygulamasının kullanıldığı bir başka hastalık çıbandır.

Âsım b. Ömer b. Katâde'den nakledilen rivayete göre, Câbir b. Abdullah, ailesinin yanına geldiğinde bir kişi elindeki çıbandan veya yaradan şikâyet etmekteydi. Câbir b.

¹⁶⁷ İbn Mâce, "Tıb", 20.

¹⁶⁸ Suyûtî, *Câmiu's-sağîr*, c,3,s. 45; İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, c,4, s.112; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c,10, 152.

¹⁶⁹ Ebu Dâvûd, "Tıb", 3.

¹⁷⁰ Suyûtî, *Câmiu's-sağîr*, c,3, s.47; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c,10, 153; Elbânî, *Sahîhu Ebî Dâvûd*, Hadis No:3860.

¹⁷¹ Ebu Dâvûd, "Tıb", 5.

¹⁷² İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c,9, s.345; İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, c,4, 115; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c,10, 154.

Abdullah, şikâyetin ne olduğunu sorduğunda, kişi “Bendeki şu çıban bana eziyet veriyor” olarak yanıtladı. Bu yanıt karşısında Câbir, “Ey çocuk! Bana bir haccâm getir” dedi. Rahatsız kişi, “Ya Ebû Abdullah! Haccâmı (hacamat uygulamasını gerçekleştiren kişi) ile sen ne yapacaksın?” diye sorduğunda, Câbir b. Abdullah, “Oraya bir hacamat aleti koymak istiyorum” cevabını verdi.

Şikâyet sahibinin durumu üzerine Câbir dedi ki: “Allah Rasulü (sav) şöyle buyurmuştur: ‘Sizin tedavi olduğunuz şeylerden birinde hayırlı bir iş ise, bunun sebebi hacamat uygulamasının yapıldığı aletin kesmesi sebebiyle, yahut bal şerbeti ya da ateş vasıtası ile dağlamadır.’ Ayrıca Resulullah (sav) dağlamayı sevmediğini belirtmiştir.” Bunun üzerine bir haccâm çağrıldı ve kişinin derisine çizik atılarak hacamat uygulandı. Sonuç olarak, kişi çektiği ağrıdan kurtulmuştur.¹⁷³ İbn Hacer bu hadis hakkında hasen demiştir.¹⁷⁴

Rivayeti aktaran ravi, tâbiînden olup, rivayeti aktarırken kullandığı ifadelerden olayın yaşandığı sırada orada bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, söz konusu hadisenin Hz. Peygamber’in vefatından sonra gerçekleştiğini göstermektedir. Zira Âsım b. Ömer b. Katâde rivayette, sahabeden hocası Câbir b. Abdullah ile yaşadığı bir anıyı aktarmaktadır. Dolayısıyla, Hz. Peygamber’in vefat ettiği dönemi takip eden bir zaman diliminde meydana gelmiş olmasına rağmen, üzerinden çok uzun bir süre geçmemiştir. Muhtemelen tâbiîn dönemi ile Hz. Peygamber dönemi arasındaki süre zarfında, hacamatla tedavi edilen hastalıklar büyük ölçüde değişmemiştir. Câbir b. Abdullah’ın, çıbandan mustarip olan kişinin hacamat olmasını sağlaması ve ardından Resulullah’tan hacamatla ilgili işittiği sözleri aktarması, bu görüşü desteklemektedir.

Hz. Peygamber döneminde hacamatın uygulandığı rahatsızlıklardan sonuncusu ise büyüdür.

عن عبد الرحمن بن أبي ليلى، أن النبي صلى الله عليه وسلم احتجم من أثر سحر، بعدما أرسل إلى رجل فاحتجم له.

Abdurrahmân b. Ebî Leylâ’dan nakledilen şu rivayet bu hususta önemlidir. “Resulullah’a (sav) sihir yapıldı. Bunun üzerine bir kimseye haber gönderdi de ona hacamat yaptı.”¹⁷⁵ Bu hadis için İmam Ahmed b. Hanbel sahih, İmam Tirmizî ve İbn Mâce hasen demişlerdir.¹⁷⁶

¹⁷³ Müslim, "Selâm", 26.

¹⁷⁴ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c,10 s. 155.

¹⁷⁵ Buhârî, "Tıb", 47.

¹⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, c,5, s.315; Tirmizî, "Tıb", 17; İbn Mâce, "Tıb", 21.

Hacamat tedavisini uygulayan Dr. Salih Aidin'e göre, hacamat sonucu vücuttan çıkan kan, hastalıklara neden olabilecek olası zararlı maddelerin vücuttan atılmasını sağlamaktadır. Ayrıca hacamat, cildin boşaltım işlevini yerine getirmesine katkıda bulunmaktadır. Bu çerçevede, bağışıklık sistemine ait proteinler (globulin), immün hücrelerin yüzeyinde bulunan sitokin reseptörleri, enfeksiyonlara karşı savunma sağlayan antikorlar, hücre zarının yapısında yer alan kolesterol, enerji depolama işlevi gören trigliseritler, "kötü" kolesterol olarak bilinen düşük yoğunluklu lipoprotein (LDL), demir depolayan ferritin proteini ve ürik asit gibi çeşitli bileşiklerin vücuttan uzaklaştırılması daha kolay hale gelmektedir.

Vakumlama yöntemi ile cilde yerleştirilen kupalar, ciltte kabarma oluşturarak kılcal damarlar çevresindeki basıncı azaltmakta ve filtrasyonun artışını sağlamaktadır. Bu durum, lenf ve interstisyel sıvının hacamat uygulanan bölgede toplanmasına olanak tanımaktadır. Sonuç olarak, hacamat uygulamasının yapıldığı bölgede biriken bazı kimyasal maddelerin ve inflamatuvar (iltihap oluşturucu) bileşiklerin miktarında azalma gözlemlenebilmekte; bu durumun sinir uçları üzerindeki baskıyı hafiflettiği ve doku üzerindeki mekanik gerilimi azalttığı düşünülmektedir. Böylece, ağrı hissinde belirgin bir azalma meydana gelebilmektedir.¹⁷⁷

İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448), hacamatın sağlık üzerindeki etkilerine dair yaptığı değerlendirmelerde, döneminin tıp otoritelerine de referans vererek çeşitli uygulama bölgelerinin farklı şikâyetlere yönelik yararlarına dikkat çekmiştir. Ona göre, kürek kemikleri ortasında uygulanan hacamat, boğaz bölgesinde meydana gelen ağrılar ile omuz bölgesinde oluşan rahatsızlıkları hafifletmeye yardımcı olurken; başın arka kısmındaki boyun damarlarına uygulanan hacamat, baş bölgesindeki hastalıkların yanında duyu organlarından işitme, görme, koklama yanında çiğneme gibi yüz bölgesine ait rahatsızlıklar üzerinde etkili olabilmektedir. Çene altına yapılan uygulamanın diş ve yüz ağrılarında rahatlatıcı etki sağladığı; ayak üstüne yapılan hacamatın ise uyluk ve bacak bölgesindeki cilt sorunlarında faydalı olabileceği ifade edilmektedir. Ayrıca, göğüs altına yapılan uygulamanın cilt rahatsızlıkları (çıban, uyuz, sivilce vb.) üzerinde olumlu sonuçlar verdiği belirtilmiştir. İbn Hacer, bu uygulamaların bazı kadın hastalıklarında, hemoroid ve gut gibi durumlarda da geleneksel tıpta kullanıldığını kaydetmektedir.¹⁷⁸

Hacamatın çeşitli sağlık sorunlarına yönelik etkileri konusunda görüş bildiren uzmanlardan biri olan Dr. Turanşah Tümer, bu yöntemin farklı fizyolojik sistemler üzerindeki potansiyel katkılarını birçok başlık altında değerlendirmektedir. Tümer'e göre, hacamat

¹⁷⁷ Bayat, *Tıp Tarihi*, s.109.

¹⁷⁸ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, 10/188 (Tıb, 14).

uygulanması kronik hastalıkların seyrini yavaşlatma, ilaç kullanımını azaltma ve bazı medikal ya da cerrahi tedavilere destek olma gibi işlevler üstlenebilmektedir. Aynı zamanda, toksinlerin uzaklaştırılması, kan damarlarındaki dolaşımın düzenlenmesi ve oksijenlenmenin artırılması gibi etkileri sayesinde genel vücut fonksiyonlarının dengelenmesine katkı sağladığı ifade edilmektedir.

Dr. Tümer, hacamatın baş ağrısı, migren, yüz kırışıklıkları, diş ağrısı ve kas spazmları gibi lokal semptomlarda rahatlama sağlayabileceğini; epilepsi nöbetlerinin sıklığını ve şiddetini azaltabileceğini öne sürmektedir. Ayrıca kan dolaşımının hızlanması yoluyla organların daha iyi beslenmesine ve bazı solunum-dolaşım hastalıklarının hafifletilmesine katkı sağlayabileceğini belirtmektedir. Uyku bozuklukları, stres, anksiyete ve depresyon gibi psikolojik durumlarda da olumlu etkilerinin olabileceği, hatta bazı bağımlılık türlerinde destekleyici tedavi olarak kullanılabileceği ifade edilmektedir.

Görme keskinliğinin artırılması, adet düzensizliklerinin giderilmesi, metabolizmanın dengelenmesi, cilt problemlerinin hafifletilmesi, ülser ve yara iyileşmesinin desteklenmesi gibi geniş bir etki yelpazesi sunduğu da görüşleri arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra, bazı kas-iskelet sistemi problemleri, karaciğer hastalıkları ve bel ağrılarında da fayda sağlayabileceği dile getirilmiştir. Tümer, bu uygulamanın zaman zaman akupunktur veya sülük tedavisi ile kombine edilerek etkisinin artırılabilceğini de eklemektedir.¹⁷⁹

3.4. Hacamatın Fiziksel ve Manevi Faydaları

İslam dini, hem bedenin hem de ruhun sağlığına önem vermektedir. Hz. Peygamber'in (sav) sağlıkla ilgili tavsiyeleri, sadece fiziksel iyileşmeyi değil, aynı zamanda manevî arınmayı da hedef almıştır. Bu bağlamda "hacamat" olarak bilinen geleneksel tedavi yöntemi, İslam kültüründe yalnızca bir sağlık uygulaması olarak değil, aynı zamanda manevî bir temizlik aracı olarak da kabul edilmiştir. Hadis kaynaklarında yer alan bazı rivayetler, hacamatın ruha etkileri olduğuna da işaret etmektedir.

3.4.1. Hacamatın Günahların Affına Vesile Olması

من احتجم وطلب من الحجام أن يستخرج الدم من موضعه، غفر الله له ذنوبه التي مضت أربعين يوماً

“Kim hacamat yaptırır ve hacamatçının kanı tam yerinden almasını isterse, Allah onun kırk gün önceki günahlarını affeder.”¹⁸⁰

Kanatimizce bu hadis hacamatın sadece bedeni değil, kalbi ve ruhu da temizleyen manevi bir arınma yönü olduğuna işaret etmektedir.

¹⁷⁹ Turanşah, *Tıbbi Hacamat*, s, 66.

¹⁸⁰ İbn Mâce, "Tıb",21.

3.4.2. Hacamatın Metafizik Boyutu

Hacamatın faziletini artıran bir diğer yönü, meleklerin bu uygulamayı Hz. Peygamber'e tavsiye etmeleridir:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَدْيَلٍ بْنُ قُرَيْشٍ الْيَامِيُّ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، هُوَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ حَدَّثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ لَيْلَةٍ، أُسْرِيَ بِهِ أَنَّهُ لَمْ يَمُرَّ عَلَى مَلَأٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا أَمَرُوهُ أَنْ مُرَّ أَمَّاكَ بِالْحِجَامَةِ

İbn Mes'ûd (r.a)'den rivayete göre, şöyle demiştir: Rasulullah (sav), İsrâ ve Mîrâc gecesini anlattı. Meleklerden hangi guruba uğradıysa kendisine “Ümmetine kan aldirmayı emret” dediklerini bize aktardı.¹⁸¹

Kanaatimizce bu rivayet, hacamatın sadece maddi değil, metafizik bir boyutu olduğunu da göstermektedir. Meleklerin yönlendirmesi, bu uygulamanın ilahî bir tebliğ niteliği taşıdığına işaret eder. Manevî şifaya açık bir mümin için bu, oldukça anlamlıdır.

3.5. Hacamat Yaptırırken Dikkat Edilecek Hususlar

Hacamat yapacak ve yaptıracak kimselerin göz önünde bulundurmaları gereken bazı hususlar vardır. Öncelikle Hacamat yaptırmaya karar verdiyseniz uygun hacamat günlerini tespit etmelisiniz. Sağlıklı ve faydalı bir hacamat operasyonu için, hacamat yaptıranlar hacamat öncesi ve hacamat sonrası bazı hususlara dikkat etmelidirler.

3.5.1. Hacamat Öncesi Dikkat Edilmesi Gerekenler

Sağlıklı ve faydalı bir hacamat uygulaması için, işlemden önceki gün hayvansal gıdaların alınmaması, süt ve süt ürünlerinin tüketiminin sınırlandırılması ve tuz kullanımının azaltılması önerilmektedir. Ayrıca, güç gerektiren fiziksel eylemlerden kaçınılması ve vücudun dinlenmiş bir durumda olması da tavsiye edilmektedir. Hacamatın uygulandığı gün de bu kurallara uyulması önem arz eder; örneğin sıcak banyo yapılmaması ve işlem sonrasında birkaç saat boyunca herhangi bir şey yenilmemesi, uygulamanın etkinliği ve güvenliği açısından dikkat edilmesi gereken tedbirler arasında yer almaktadır..¹⁸²

3.5.2. Hacamat Sonrası Dikkat Edilmesi Gerekenler

Hacamat uygulamasının ardından, üç gün boyunca ağır fiziksel işlerden kaçınılması önerilmektedir; eğer yapılan iş güç gerektiriyorsa, bir gün iyi dinlenmenin ardından işlere devam edilebilir. Hacamat sonrası üç gün boyunca hayvansal ürünlerin tüketilmemesi önemlidir, zira bu ürünler hacamatın faydasını azaltabilir. Ayrıca, mümkünse hacamat sonrası bir bardak bal şerbeti tüketilmesi tavsiye edilmektedir. Hacamat uygulamasının ertesi sabahı

¹⁸¹ Ebû 'Îsâ Muḥammed b. 'Îsâ et-Tirmizî, *Sünen*, thk. Beşşar 'Avvad Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998), "Tıb", 12.

¹⁸² Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, 11/428.

duş alınması, beden temizliği ve konfor açısından önemlidir. Uygulamanın ardından iki gün cinsel ilişkiden uzak durulması, vücudun dinlenme ve iyileşme sürecini destekler. Hacamat yapılan bölgelerde hafif kaşıntı görülebilir; bu durumda tırnakla kaşırmaktan kaçınılmalıdır, zira mikrop kapması hâlinde iyileşme süresi uzayabilir. Normal şartlarda hacamat uygulanan bölgeler iki gün içerisinde toparlanmaktadır.¹⁸³

Ayrıca hacamattan daha sağlıklı ve yararlı sonuçlar elde edilmesi için şu hususların da gözetilmesi tavsiye edilmektedir:

Hadis âlimlerinden biri olan İbn Hacer şöyle demiştir: “Tabiplerin nezdinde en faydalı/sağlıklı hacamat, gündüz saat iki veya üçte yapılmalıdır. Ayrıca hamamdan ve cimadan sonra yapılmamalı; keza aç veya tokken de yapılmamalıdır.”¹⁸⁴

Hacamat uygulaması aç karnına gerçekleştirilmelidir ve işlemten bir gün önce ile sonrasında cinsel perhize uyulması önerilmektedir. Uygulamanın yapıldığı gün aşırı su tüketilmemeli, çay ve kahve tüketimi azaltılmalı; ayrıca acı, ekşi ve tuzlu yiyeceklerden kaçınılmalıdır. İhtiyaten 48 saat boyunca hayvansal gıdalar alınmamalıdır. Hacamat, hijyenik koşullar sağlanmış ve uzman kişiler tarafından uygulanmalıdır. Bunun yanı sıra, hacamat yaptırmaya karar veren kişinin mutlaka bir hekime danışması, uygulamaya engel bir durumun bulunup bulunmadığının önceden değerlendirilmesi ve gerekirse bazı tahlillerin yaptırılması önemlidir.

¹⁸³ Ahmet Turhanoglu, *Hadislerde Koruyucu Hekimlik* (İstanbul, 2000), s.11.

¹⁸⁴ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, 11/478.

4. BÖLÜM

FIKHÎ AÇIDAN HACAMATIN HÜKMÜ VE SONUÇLARI

İslâm hukuk düşüncesi, sağlıkla ilgili uygulamaları yalnızca tıbbî yönleriyle değil, ibadetlerin geçerliliği, kişinin beden bütünlüğü, zaruret ve maslahat ilkeleri gibi fikhî parametreler çerçevesinde de ele alır. Hacamat, tarih boyunca Müslüman toplumlarda hem tedavi hem de korunma amacıyla yaygın biçimde kullanılan bir uygulama olduğu için, fakihlerin değerlendirmelerinde önemli bir yer edinmiştir. Hadislerde hacamatın tavsiye edilmesi, belirli zamanlarda uygulanmasının teşvik edilmesi ve Hz. Peygamber'in bizzat bu tedavi yöntemine başvurması, konunun fikhî hükümlerinin şekillenmesinde temel dayanak noktalarını oluşturur.

Bu bölümde, hacamatın fikhî hükümleri ve bu uygulamanın doğurduğu sonuçlar mezheplerin görüşleri, hadis rivayetleri ve klasik kaynakların değerlendirmeleri ışığında sistematik biçimde analiz edilecektir. Böylece hem uygulamanın dinî statüsü hem de ibadetler üzerindeki etkileri bütüncül olarak ortaya konulacaktır.

4. FIKHÎ AÇIDAN HACAMATIN HÜKÜM VE SONUÇLARI

Hacamatla ilgili hükümlerin beyanında taharete ve oruca etkisi, ihrama etkisi, kefaet (denklik) konusu, icâre konusu ve haccamlık gibi genel konular ele alınmıştır.

4.1. Hacamatın (Taharet) Abdeste Etkisi

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْجَمَصِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ ثَوْبَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي كَبْشَةَ الْأَنْمَارِيِّ، أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَحْتَجِمُ عَلَى هَامَتِهِ وَبَيْنَ كَتِفَيْهِ وَيَقُولُ (مَنْ أَهْرَاقَ مِنْهُ هَذِهِ الدِّمَاءَ فَلَا يَضُرُّهُ أَنْ لَا يَتَدَاوَى بِشَيْءٍ لَشَيْءٍ)

Ebû Kebşe el-Ensârî (r.a)'den nakledildiğine göre, Peygamber Efendimiz (sav) başına ve iki omuzu arasına hacamat yaptırmış ve şöyle buyurmuştur:

“Kim vücudundan bu (bozulmuş) kanı akıtıp atarsa ve başka bir tedavi yöntemi uygulamazsa, bu ona zarar vermez.”¹⁸⁵

Hâkim, el-Müstedrek adlı eserinde bu hadisin sahih olduğunu, Elbânî ise hasen olduğunu beirtmektedir.¹⁸⁶

¹⁸⁵ İbn Mâce, "Tıb",21.

¹⁸⁶ Nişabûrî, *el-Müstedrak*, c,2 s. 312; Elbânî, *es-Silsiletu 's-Sahîha*, Hadis No:724.

Bazı görüşlere göre, hacamat sırasında vücuttan çıkan kan abdesti bozucu unsurlar arasında sayılmaktadır. Hanefî mezhebine göre hacamat abdesti geçersiz kılmakta ve hacamat yapılan bölgenin su ile temizlenmesi vacip kabul edilmektedir. Benzer şekilde Hanbelî mezhebi de, vücuttan fazla miktarda kan çıkmasının abdesti bozacağı kanaatindedir. Ancak, “fazla miktar”ın ölçüsü konusunda mezhepler arasında farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Bir görüş, bu miktarı avuç içi kadar kan olarak sınırlandırırken; diğer bir görüş, on parmak genişliğinde bir miktarı esas almaktadır.¹⁸⁷

Diğer bir görüşe göre ise, hacamat yaptırmak, damar kesilerek kan alınması gibi durumlar abdesti bozucu fiiller arasında değerlendirilmez. Şâfiî mezhebi bu uygulamaların abdest üzerinde bir etkisi olmadığını savunur; dolayısıyla hem abdest bozulmaz hem de hacamat bölgesinin yıkanması gerekmez. Mâlikî mezhebinde ise benzer şekilde hacamat abdesti bozmaz; ancak hacamat yapılan alan kuruduktan sonra suyla temizlenmesi vacip kabul edilir.¹⁸⁸ Bu iki mezhebin dayanak noktalarından biri, Hz. Enes’in rivayet ettiği hadistir. Rivayete göre, Resûlullah (s.a.v.), hacamat olduktan sonra abdestini yenilemeden namaz kılmıştır.¹⁸⁹ Zâhirî mezhebi de bu görüşü benimsemişlerdir.¹⁹⁰

4.2. Hacamatın Oruca Etkisi

- حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتَجَمَ، وَهُوَ مُحَرَّمٌ وَاحْتَجَمَ وَهُوَ صَائِمٌ.

İbn Abbâs (r.a)’den rivayete göre: “Resulullah (sav) ihramlı ve oruçlu iken kan aldırmaştır” demiştir.¹⁹¹ Bu hadis Buhârî’de geçtiği için Şevkânî ve Elbânî bu hadisi sahih kabul etmişlerdir.¹⁹²

- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ اخْتَجَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ صَائِمٌ.

İbn Abbâs (r.a)’den rivayete göre: “Resulullah (sav) Mekke ile Medine arasında ihramlı ve oruçlu olduğu halde kan aldırmaştır.”¹⁹³ Hâkim ve Elbânî bu hadis için sahih demişlerdir.¹⁹⁴

¹⁸⁷ Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c,1s,56 (Kahire, 1412).

¹⁸⁸ Ebû ‘Abdullah Muhammed b. İdrîs eş-Şâfi’î, *el-Umm li’ş-Şâfi’î* (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1990), s, 5; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes, *el-Muvatta* (Beyrut: 1412-1991), s, 55.

¹⁸⁹ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kubrâ*, 1/141.

¹⁹⁰ Muhammed bin İdris bin Abbas eş-Şafii, *el-Üm* (Beyrut: Dâru’l-Fikir, 1980).

¹⁹¹ Buhârî, "Tib", 19; Müslim, "Hac", 11.

¹⁹² Şevkânî, *Fetâvâ Şevkâniyye*, c,3 s. 198; Elbânî, *es-Silsiletu’s-Sahîha*, Hadis No:1023.

¹⁹³ Buhârî, "Savm", 32; Tirmizî, "Savm", 61.

¹⁹⁴ Nişabûrî, *el-Müstedrak*, c,2 s. 310; Elbânî, *es-Silsiletu’s-Sahîha*, Hadis No:1045.

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَابِسٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، حَدَّثَنِي رَجُلٌ، مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْجَمَامَةِ وَالْمَوَاصِلَةِ وَلَمْ يُحَرِّمْهُمَا إِبْقَاءً عَلَى أَصْحَابِهِ فَقِيلَ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ تَوَاصِلُ إِلَى السَّحَرِ . فَقَالَ (إِنِّي أَوَاصِلُ إِلَى السَّحَرِ . وَرَبِّي يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِي)

Abdurrahman b. Ebî Leylâ, Resulullah (sav)'in ashabından bir zatın şöyle dediğini rivayet etmiştir; Resulullah(sav) ashabına şefkat olarak (oruçlu iken) kan aldırma ve iftar etmeden üst üste oruç tutmayı men' etti, ama bu iki şeyi devamlı haram kılmadı. Sahabe Resulullah'a; Ya Resulullah sen orucu sahura kadar uzatıyorsun, dediler. “Ben sahura kadar uzatırım; ama Rabbim bana yedirir ve içirir.”¹⁹⁵ buyurdu. Zikredilen bu rivayet Buhârî ve Müslim'in eserlerinde yani muttefekun aleyh olarak rivayet edildiğinden sahih kabul edilmektedir.¹⁹⁶

Oruç ibadetini geçersiz kılan durumlar arasında hacamatın yer alıp almadığı, İslam âlimleri tarafından tartışılmış bir konudur. Hanefî mezhebine göre hacamat orucu bozmaz ve oruçlu bir kimsenin hacamat yaptırması mekruh sayılmaz. Bununla birlikte, bazı Hanefî fakihler, hacamatın kişiyi zayıf düşürmesi veya oruç tutmayı zorlaştırması halinde, bu uygulamanın mekruh olabileceğini ifade etmişlerdir. Şâfiî mezhebine göre de hacamat orucu bozucu bir fiil değildir; ancak oruçlu iken hacamat yaptırmak, mekruh görülmüş ve bu durumdan kaçınmak daha faziletli (evla) kabul edilmiştir. Mâlikî mezhebine göre ise, hacamat yaptırmak, kişinin vücudundaki bir rahatsızlık veya doğuştan zayıf olması gibi sebeplerle kendisine zarar vermeyeceğine kanaat getirdiği takdirde caizdir. Eğer kişi hacamat nedeniyle farz olan oruç ibadetini sürdüremeyeceğini düşünürse, hacamat yaptırması caiz olmaz; ancak şiddetli rahatsızlık sebebiyle hacamat yapmak zorunda kalırsa, orucunu açmak durumunda olsa da kefaret gerekmez, günü gününe kaza edilmesi yeterlidir.

Hanbelî fukahasına göre ise, hacamatın oruca etkisi olumsuz olup, hacamat yapan veya yaptıran kişinin orucu bozulur.¹⁹⁷ Görüldüğü üzere, Hanbelî mezhebi haricindeki mezhepler, hacamat sırasında vücuda giren herhangi bir maddenin bulunmaması sebebiyle orucun bozulmayacağı görüşünü benimsemiştir. Biz de bu görüşün daha isabetli olduğunu değerlendirmekteyiz. Ancak, çoğu alim oruçlu kişinin hacamat yaptırmasını mekruh kabul ettiğinden, tıbbi bir gereklilik olmadığı sürece oruçlu kişinin hacamat yaptırmaması daha uygun görülmektedir.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Ebu Dâvûd, "Savm", 29.

¹⁹⁶ Buhârî, "Savm", 48; Müslim, "Sıyâm", 56.

¹⁹⁷ Abdul'azîz b. 'Abdullâh İbn Bâz, *el-İfham fî Şerhi 'Umdeti'l- 'Ahkâm* (b.y.: Tevzi' u Mü'esseseti'l-Cerîsî, ts.), s. 352-353.

¹⁹⁸ Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî İbn Nüceym, *el-Baḥrû 'r-râ'ik* (Kahire - Beyrut, 1290), s. 52.

4.3. Hacamatın İhrama Etkisi

حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتَجَمَ، وَهُوَ مُحْرَمٌ وَاحْتَجَمَ وَهُوَ صَائِمٌ.

İbn Abbâs (r.a)'den rivayete göre: “Resulullah (sav) ihramlı ve oruçlu iken kan aldırmaştır” demiştir.¹⁹⁹ Bu hadis Buhârî tarafından rivayet edildiği için sahih kabul edilmektedir.²⁰⁰

حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ اخْتَجَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ صَائِمٌ.

İbn Abbâs (r.a)'den rivayete göre: “Resulullah (sav) Mekke ile Medine arasında ihramlı ve oruçlu olduğu halde kan aldırmaştır.”²⁰¹ İbn Hacer ve Elbânî bu hadisin sahih olduğunu kabul eder.²⁰²

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . اخْتَجَمَ وَهُوَ مُحْرَمٌ عَلَى ظَهْرِ الْقَدَمِ مِنْ وَجَعٍ كَانَ بِهِ .

Enes (r.a)'den rivayet olunduğuna göre, Resulullah (sav) ihramlı iken ayağının üzerinde bulunan bir ağrıdan dolayı kan aldırmaştır.²⁰³ Bu hadis için İbn Huzeyme sahih, Elbânî ise hasen demiştir.²⁰⁴

حدثنا عبد الله بن مسلمة، عن مالك، عن يحيى بن سعيد، عن سليمان بن يسار، عن رجل من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم احتجم وهو محرم بلحي جمل، وهو طريق مكة

Yine Süleyman b. Yesâr'den gelen bir başka rivayet ise şöyledir: “Resulullah ihramlıyken Mekke yolu üzerindeki Lahyu Cemel'de başının üstünden hacamat oldu.”²⁰⁵ Bu hadis için İbn Huzeyme ve İbn Hibbân sahih, Elbânî ise hasen demiştir.²⁰⁶

حدثنا عبد الله بن يوسف، قال: أخبرنا مالك، عن خالد بن معدان، عن عكرمة، عن ابن عباس رضي الله عنهما، أن رسول الله ﷺ اخْتَجَمَ وَهُوَ مُحْرَمٌ مِنْ وَجَعٍ كَانَ بِرَأْسِهِ، وَذَلِكَ بِمَاءِ لَحْيِ جَمَلٍ

İbn Abbâs anlattığına göre: “Allah Rasulü ihramken başının ağrısı sebebiyle, Lahyu Cemel olarak isimlendirilen bir suyun civarında, baş bölgesi üzerinde uygulanan bir hacamat

¹⁹⁹ Buhârî, "Savm", 32; Müslim, "Hac", 11.

²⁰⁰ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c,10 s. 204; Nevevî, *Şerhu Sahîh-i Müslim*, c,8 s. 128.

²⁰¹ Buhârî, "Savm", 32; Müslim, "Hac", 11; Tirmizî, "Savm", 61.

²⁰² Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c,10 s. 204; Elbânî, *Sahîhu'l-Câmi*, Hadis No:4723.

²⁰³ Ebu Dâvûd, "Hac", 11.

²⁰⁴ İbn Huzeyme, *Sahihi İbn Huzeyme*, c,4, s. 230; Elbânî, *İrvaü'l-Galîl*, Hadis no: 1110.

²⁰⁵ Muvatta, "Hac"(Hadis No:367/1274).

²⁰⁶ İbn Huzeyme, *Sahihi İbn Huzeyme*, c,4 s. 231; İbn Hibbân, *Sahîh İbn Hibbân*, Hadis No:1427; Elbânî, *İrvaü'l-Galîl*, Hadis No: 1111.

olmuştur”²⁰⁷ Senedinde yer alan râvîler güvenilir ve muttasıl senetle rivayet edildiği ve Buhârî’de yer aldığı için sahih kabul edilir.²⁰⁸

İhramlı kişinin hacamat yaptırıp yaptıramayacağı ve hacamat yapılan bölgenin tıraş edilmesi durumunda dem (Koyun, keçi veya deve kesmek) cezasının vacip olup olmadığı konusu fikhî olarak tartışılmıştır. Hanefî mezhebine göre, muhrim kişi hacamat yaptırabilir, zira hacamat ve fasd gibi uygulamalar tedavi amacıyla yapılmaktadır ve ihram, tedaviye engel teşkil etmez. Ancak hacamat esnasında tıraş yaptırılmışsa, görüşler farklılık göstermektedir: İmam A’zam’a göre bu durumda dem cezası vaciptir; İmameyn’e göre ise, asıl maksadın mahalli tıraş etmek olmaması sebebiyle sadaka verilmesi yeterlidir.²⁰⁹

Mâlikî mezhebine göre, zarurî bir durum söz konusu olduğunda ihramlı kişinin hacamat yaptırması caizdir; bu durumda hacamat yapılan bölgenin tıraş ettirilmesi de uygun kabul edilir. Herhangi bir canlıya zarar verilmediği sürece, hacamat yaptıran veya uygulayan kişi için herhangi bir yaptırım gerekmez. Ancak, hacamat esnasında bir canlıya zarar verilip verilmediği hususunda emin olunmalıdır. Eğer bir canlı ölürse, hacamatı uygulayan kimse sorumlu tutulmaz; fakat ihramlı kişi fidye ödemekle yükümlüdür. Mâlikî mezhebine göre, ihramlı kişinin mecburî durumlar dışında hacamat yaptırması mekruh sayılmakta ve zaruret olmadan yaptırması hâlinde fidye ile sorumlu tutulmaktadır.²¹⁰

İhram hâlindeki bir kişinin, zorunlu bir durum bulunmasa da hacamat yaptırabileceğini kabul eden görüş, Şâfiî mezhebine aittir. İmam Şâfiî, saç tıraşı olmaksızın hacamat yaptıranın ihrama aykırı olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte, zaruret sebebiyle hacamat yaptıran bir ihramlıdan fidye ödenmesinin gerekli olduğu da İmam Şâfiî’nin benimsediği görüşler arasında yer almaktadır..²¹¹

Hanbelî mezhebine göre, ihramlı bir kişi (muhrim), tıraş olmaksızın hacamat yaptırabilir. Ancak hacamat sırasında tıraş olma zorunluluğu doğar ve bu durum gerçekleşirse, kişi fidye vermekle yükümlü olur.²¹²

²⁰⁷ Buhârî, "Tıb", 15.

²⁰⁸ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c,10 s. 205; İbn Huzeyme, *Sahihi İbni Huzeyme*, c,4 s. 232.

²⁰⁹ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes‘ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-şanâ’i’ fi tertîbi’s-şerâ’i’dir* (Kahire - Beyrut, 1327), s, 360-361.

²¹⁰ Ebû Sa’îd İbnu’l-Berâzî, *et-Tehzîb fi İhhtîşâri’l-Mudevvene*, thk. Muḥammed el-Emîn (Dubâi: Dâru’l-Buhûş li’d-dirâsâti’l-İslâmiyye, 2002), s, 371-372.

²¹¹ Berâzî, *et-Tehzîb fi İhhtîşâri’l-Mudevvene*, s, 371-372.

²¹² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, s, 232 .

4.4. Kefaet (Denklik) Konusunda Hacamat

حَدَّثَنَا أَبُو بَشِيرٍ، بَكْرُ بْنُ خَلْفٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ مَنْصُورٍ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (نِعَمَ الْعَبْدُ الْحَجَّامُ يَذْهَبُ بِالذِّمِّ وَيُخَفِّفُ الصُّلْبَ وَيَجْلُو الْبَصَرَ).

Hiz. Peygamber (s.a.v.) hacamatı öven bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

“Hacamat yapan ne güzel kuldur! Kanı alır, bel ağrısını sakınleştirir ve gözün görme seviyesini iyileştirir.”²¹³

Hacamatla ilgili bir diğerk fikhî konu, Hanefî ve Şâfiî mezheplerinde yer alan kefaet (meslek ve sosyal denklik) ilkesiyle ilişkilidir. Hanefî mezhebine göre, evlenecek bireyler arasında meslek bakımından bir denklik bulunması gerekir. Bu bağlamda, dokumacı ile haccâm (hacamat yapan kişi) ya da haccâm ile debbâğ (derici) gibi birbirine yakın meslek grupları arasında denklik mevcut kabul edilir. Ancak, dokumacılıkla hacamatçılık veya dericilik gibi belirgin sosyoekonomik farklılıklara sahip meslekler arasında kefaet bulunmadığı ifade edilir. Şâfiî mezhebi de benzer şekilde, mesleki denklik açısından dokumacı ile manifaturacı ya da haccâm ile ayakkabıcı gibi meslekleri denk kabul etmemektedir.²¹⁴

4.5. İcâre Konusunda Hacamat

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ اخْتَجَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَعْطَى الْحَجَّامَ أَجْرَهُ، وَلَوْ عَلِمَ كَرَاهِيَةً لَمْ يُعْطِهِ.

İbn Abbâs (r.a.): Peygamber (sav) kendinden kan aldırdı da kan alma tedavisi yapana ücretini verdi; eğer Peygamber (kan alıcı ücretinde) bir kerahet bilseydi, onu (ona) vermezdi, dedi.²¹⁵ Bu hadis Buhârî’de geçtiği ve senedi kesintisiz ve ravileri güvenilir olduğu için sahih kabul edilmektedir.²¹⁶

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ حَجَّمَ أَبُو طَيْيَةَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَ لَهُ بِصَاعٍ مِنْ تَمْرٍ، وَأَمَرَ أَهْلَهُ أَنْ يُخَفِّفُوا مِنْ خَرَاجِهِ.

Enes ibn Mâlik (r.a) şöyle demiştir: Ebû Taybe Nâfi, Rasulullah’ın vücudundan kan aldı. Rasulullah (sav) de Ebû Taybe’ye bir sâ’ (yani 1040 dirhem) hurma verilmesini emretti. Bundan başka Ebû Taybe’nin efendisi olan Harise oğullarına onun ödemesi gereken vergisini hafifletmelerini emreyledi.²¹⁷ Bu hadis için İbn Hacer ve Elbânî hasen demiştir.²¹⁸

²¹³ Elbânî, *es-Silsiletu’s-Sahîha*, Hadis No:1234.

²¹⁴ Ebû Zekerîyya Yahya b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû’ şerhu’l-muhezzeb* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, ts.), s, 55.

²¹⁵ Buhârî, "İcâre",37.

²¹⁶ Askalânî, *Fethu’l-Bârî*, c.8 s.95; Nevevî, Şerhu Sahîh-i Müslim, c.5 s.210.

²¹⁷ Buhârî, "Buy’û",34; Müslim, "Müsâkat",23.

²¹⁸ Askalânî, *Fethu’l-Bârî*, c.4 s. 459; Elbânî, *es-Silsiletu’s-Sahîha*, ,Hadis No:2151.

Fıkıh literatüründe icâre (ücretli hizmet sözleşmesi) konusu çerçevesinde, hacamat uygulamasından elde edilen gelirin hükmü de değerlendirilmiştir. Hanefî mezhebi, hacamat için ücret karşılığı hizmet verilmesini ve bu doğrultuda icâre akdi yapılmasını caiz görmektedir. Mâlikî, Şâfiî mezhebi ile Ahmed b. Hanbel'in kurucusu olduğu Hanbelî mezhepleri de zikredilen bu bahiste Hanefî mezhebinin kanaatleri ile ortak bir duruş sergilemekte; hacamat karşılığında ücret alınmasında dinen bir sakınca bulunmadığını kabul etmektedirler.²¹⁹

4.6. Haccâmlık ve Hacamat Uygulamasından Ücret Alınması Konusunda Hadisler

يا نافع، قد أكلني «: حدثنا أبو مصعب، قال: حدثنا مالك، عن نافع، أن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما قال له «الدم، فأنتي بحجام لطيف، لا تأتني بصبي ولا شيخ

Nâfi‘’den (r.a.) aktarıldığına göre, İbn Ömer (r.a.) şöyle demiştir:

“Nâfi‘, bedenimde kan birikti ve beni rahatsız etti. Bu sebeple bana genç bir hacamatçı bul. Ancak seçtiğin kişi ne çok yaşlı ne de çocuk olsun.”²²⁰ İbn Huzeyme ve İbn Hacer yukarıdaki rivayet hakkında hasen hükmü vermiştir.²²¹

حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ، قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحْتَجِمُ، وَلَمْ يَكُنْ يَظْلِمُ أَحَدًا أَجْرَهُ.

Enes b. Malik (r.a) der ki: Resulullah (sav) kan aldırdı, kanını Ebu Taybe aldı. Resulullah (sav) de ona bir sa' hurma verilmesini ve memurlarına da onun haracını hafifletmelerini emretti.²²² Bu hadis için İmam Nevevî, İbn Hacer ve Elbânî hasen demişlerdir.²²³

Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre, bir haccâm (hacamat yapan kişi), mesleğinde yeterli bilgi ve beceriye sahip olup, uygulama sırasında normal sınırlar içinde kaldığı sürece meydana gelen bir zarardan sorumlu tutulmaz. Ancak, hacamat işlemi sırasında genel kabul gören sınırları aşar ve bu nedenle kişiye zarar verirse, oluşan zararı tazmin etmekle yükümlüdür.²²⁴

²¹⁹ Nevevî, *el-Mecmû*, s, 212.

²²⁰ Mâlik, *el-Muvaṭṭa'*, Hadis No:1742.

²²¹ İbn Huzeyme, *Sahihi İbni Huzeyme*, Hadis No:1986; Askalânî, *Fethu'l Bâri*, c,10 s. 149.

²²² Buhârî, "İcare",18.

²²³ Nevevî, *el-Minhâc şerhu şahihi Müslim b. El-Haccâc*, c,11 s. 211; Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, c,4 s.459;

Elbânî, *es-Silsiletu's-Sahîha*, Hadis No:2151.

²²⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, s,241.

Hacamattan ücret alınması konusunda dört mezhebin benimsediği ortak görüş caiz olduğu yöndedir. Onlar hacamatın meslek olarak görülebileceği ve verilen bu sağlık hizmetinden dolayı ücret alınabileceği görüşündelerdir.²²⁵

Hacamatla ilgili meseleler genel olarak bunlardır. Konu kapsamı dışında kalması ve detaylara fazlaca yer verilmesinin çalışmanın bütünlüğünü bozacağı düşüncesiyle, hacamatla ilgili tüm fikhî meselelere burada değinilmemiştir.

4.7. Hacamatın Fıkhi Hükümü Ve Uygulamadaki Yeri

Hacamat, kesin veya zannî bir delille emredilmiş ya da yasaklanmış bir uygulama olmadığı için, farz, vacip, helal veya haram olarak nitelendirilemez. Ayrıca Hz. Peygamber'in (sav) hacamatı yasakladığına dair herhangi bir rivayet bulunmadığından, hacamatın mekruh olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Dolayısıyla, hacamat için hüküm açısından sünnet, mendup veya mubah olması söz konusu olur.

“Sünnet” kelimesi sözlük anlamı itibarıyla “izlenen yol”, “yöntem”, “örnek alınan uygulama”, “örf ve gelenek” gibi anlamlara gelir. Terimsel olarak ise, fıkıh, usûl, hadis ve kelâm gibi İslâmî ilimlerde farklı bağlamlarda kullanılsa da, genel kabul, Hz. Peygamber'in (sav) davranışlarını, sözlerini ve onaylarını (takrir) esas alma noktasında birleşmektedir. Sünnet, İslâm hukukunda şer'î hükümlerin meşruiyet kaynakları arasında Kur'an'dan sonra ikinci sırada yer almakta olup; “Peygamber'in sözleri, fiilleri ve onayladığı uygulamalar” şeklinde tanımlanır. Bu bağlamda, Kur'an dışındaki tüm kavli (sözlü), fiilî (eylemsel) ve takrîrî (onaylayıcı) rivayetler sünnet kapsamına dâhil edilir.²²⁶

Fıkıhta sünnet, hüküm bakımından dörde ayrılarak değerlendirilir:

Sünnetü'l-ayn, her bireyin yerine getirmesi gereken sünnet türüdür; bir kişi yerine getirse bile diğerlerinden sorumluluğu düşmez.

Sünnetü'l-kifâye ise, toplumdan bir kısmı tarafından uygulanması durumunda, diğer bireylerin sorumluluğunu ortadan kaldıran uygulamalardır.

Sünnet-i hüddâ: Yerine getirilmesi dini bir emir olan ve kesin veya zannî delil olmaksızın yapılması talep edilen fiillerdir.

Sünnet-i zevâid: Peygamber Efendimiz'in insan olması itibarıyla yaptığı fiiller (oturma, yürüme, giyim-kuşam tercihleri vb.) bu kapsamda değerlendirilir.

Buna göre, hacamat da Resûl-i Ekrem'in uygulamalarıyla ilişkili olarak değerlendirilmiş ve hüküm itibarıyla sünnet veya mubah olarak kabul edilebilir.

²²⁵ Vehbe Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi* (Yeni Zamanlar Sahaf, 2000), s. 301.

²²⁶ Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, s. 51.

Sünnet-i zevâid, Peygamber Efendimize olan sevgi ve bağlılıktan dolayı yerine getirildiğinde, kişiye sevap kazandırır ve övgüye layık olur. Bu fiillerin terk edilmesi ise kınama veya günah doğurmaz; mekruh da sayılmaz. Bununla birlikte, âdete bağlı uygulamalarda Resûlullah’a uymak, hem dünya hem de ahirette kişiye büyük faydalar sağlar ve Peygamberimizin şefaatine vesile olur. Her işte Peygamber Efendimize uymaya çalışmak, Onu sürekli hatırlamak ve Onunla rabıta kurmak, kişiyi gafletten uzaklaştırır ve manevî farkındalığı artırır.²²⁷

Sünnet ve hadisler, sadece bireysel ibadet hayatını değil, aynı zamanda sosyal düzeni, ahlaki normları ve kültürel alışkanlıkları da etkileyen temel referans kaynakları arasında yer almaktadır. Kur’an’da, Hz. Peygamber’in insanlar için “en güzel örnek” olduğu özellikle vurgulanmakta (Ahzâb 33/21) ve onun örnekliğinin, toplumların dini-manevî kimliğinin oluşumunda belirleyici bir rol oynadığı ifade edilmektedir.²²⁸ Hz. Peygamber’in doğrudan bir hukukçu, tabip, ziraatçı veya kimyager kimliğiyle değil,²²⁹ insanlığa örnek olacak kapsamlı bir hayat tarzıyla gönderildiği görülmektedir. Bununla birlikte, onun yaşam biçiminde, farklı meslek gruplarına ve toplumsal rollere yönelik evrensel ilke ve değerlerin yer aldığı dikkat çekmektedir.

Gazâlî, el-*Erbaîn* adlı eserinde bazı günlük davranışların sünnet çerçevesinde nasıl yerine getirilmesi gerektiğine dair ayrıntılı açıklamalarda bulunmaktadır. Eserde, örneğin şalvarın oturarak giyilmesi, sarığın ayakta sarılması, tırnak kesiminde belirli bir sıraya riayet edilmesi gibi davranışlar sünnet kapsamında değerlendirilmiştir. Buna göre, el tırnakları kesilirken şahadet parmağından başlanıp baş parmakla tamamlanması; ayak tırnaklarında ise sağ ayağın küçük parmağından başlayıp sol ayağın küçük parmağıyla bitirilmesi önerilmektedir. Gazâlî, Hz. Peygamber’in karpuz yediğine dair bilgi sahibi olmadığı için karpuz yemekten imtina eden Muhammed b. Eslem’in bu davranışını takdirle anar. Ayrıca, mest giyerken yanlışlıkla sol ayaktan başlanması durumunda, keffaret olarak kırk ölçek buğday verilmesini benimseyen uygulamalara da eserinde yer verir. Gazâlî, “Hangi alanlarda sünnete ittiba gereklidir?” sorusuna ise, “sünnetin bulunduğu her konuda” şeklinde net bir cevap vermekte ve sünnetin kapsamına dikkat çekmektedir.²³⁰

Gazâlî’ye göre, âdet-ibadet ayrımı yapmaksızın Hz. Peygamber’in her türlü davranış ve hareketine uymak anlamında sünnete tâbi olmak, insanın ruhu, kalbi ve davranışları arasında tabîi bir denge oluşmasını sağlar. Çünkü Peygamber’in her hareketi, nübüvvetin nuru

²²⁷ Zuhaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, s, 52.

²²⁸ İbrahim,14/34, Tevbe,9/128.

²²⁹ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Muhammed b. Muhammed İbn Haldûn, *Mukaddime*, s,251.

²³⁰ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, *Kitabu'l-Erbain*, s, 55.

ile yönlendirilmiştir. Eğer Peygamber iki davranıştan birini diğerine tercih ediyorsa, bu tercih, nübüvvetin ışığı ve melekût âleminde kendisine vahyedilen bilgi, yani gerçekliğin bilgisi temelinde yapılmıştır.²³¹

Ali el-Kârî (v. 1014/1606), *Mirkatü'l-Mefâtih* adlı şerhinde “hacamat sünnettir.”²³² demektedir. El-Münâvî (v. 1031/1622), *Feyzu'l-Kadîr* adlı eserinde “hacamat sünnettir.”²³³ derken, Süyûtî (v. 911/1505), *el-Câmi'u's-Sağîr ve Tıbb-ı* eserinde “hacamat sünnettir.”²³⁴ değerlendirmesini yapmıştır. İbn Kayyim el-Cevziyye (v. 751/1350), *Zâdü'l-Meâd* adlı eserinde “hacamat sünnet-i fiiliyedir.”²³⁵ demiştir. İbn Hacer el-Askalânî (v. 852/1449), *Fethu'l-Bârî* adlı eserinde “hacamat tabii sünnettir.”²³⁶ değerlendirilmesinde bulunmuştur. Nevevî (v. 676/1277), *Şerhu Müslim* adlı eserinde “hacamat tavsiye edilen bir sünnettir”²³⁷ demiştir.

Kuran'ı Kerim'de;

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

“Andolsun ki, Resûlullah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.”²³⁸

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا

“Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, siddîkler, şehidler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaşlardır.”²³⁹

Nisa(4/69), Nur(24/52), Teğabün(64/12), Necm(53/3,4) Hz. Peygaamberin bizim için güzel bir örnek olduğu ve kendisine itaat etmemiz gerektiği vurgulanmaktadır.

Günümüzde bazı çalışmalarda; “İhtiyaç halinde hacamat yaptırmak faydalıdır ve hacamat sünnettir.”²⁴⁰ “Hacamatın en büyük faydası sünneti canlandırıyor

²³¹ Gazzâlî, *Kitabu'l-Erbain*, 55.

²³² Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî, *Mirkatü'l-Mefâtih* (Kahire (1309, I-V), s,56.

²³³ Zeynüddîn Muhammed Abdür-raûf b. Tâcîl'ârifin b. Nûriddîn Alî el-Münâvî, *Feyzü'l-kadîr* (Kahire 1329), s,136.

²³⁴ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî Süyûtî, *el-Câmi'u's-Sağîr ve Tıbb-ı* (Kahire, 1286), s,352.

²³⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd* (Kahire, 1324), s,257.

²³⁶ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, s,53.

²³⁷ Nevevî, *el-Minhâc*, s,56.

²³⁸ Ahzab, 33/21.

²³⁹ Nisa, 4/13.

²⁴⁰ Gök, *Hacamat (Kupa Terapisi)*, s,37.

olması’’²⁴¹“Müslümanlar için hacamatta iki fayda görülmektedir: Biri sünnete uyma, diğeri de hastalıktan şifa bulmaktır.”’²⁴² gibi hacamatın sünnet olduğu şeklinde bilgiler yer almaktadır.

Her ne kadar Mehmet Ali Aytekin hocamız *Nebevî Tıp Arasında Zikredilen Hacamatın Fıkhi Hükmü* isimli makalesinde hacamatın sünnet olmadığını belirtmiş olsa da, yukarıda vermiş olduğumuz bilgilerden hareketle, hacamat eski gelenekten gelen bir uygulama dahi olsa, kanaatimizce Hz. Peygamberin (sav) onayından geçtikten sonra nebevî sünnet özelliği kazanmış olmaktadır ve sünnet-i müekkede kapsamında değerlendirilebilir.

²⁴¹ Turanşah, *Tıbbi Hacamat*, s,66.

²⁴² Ahmet Altun, *Efendimizin Sünnetinde Koruyucu Hekimlik* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), s,45.

5. BÖLÜM

MODERN TIBBİ PERSPEKTİFTE HACAMAT VE TIBBİ NEBEVÎ İLE KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRME

Günümüzde hacamat, geleneksel bir tedavi yöntemi olmanın ötesine geçerek modern tıp araştırmalarının konusu hâline gelmiş; fizyolojik etkileri, terapötik mekanizmaları ve klinik uygulama alanları bilimsel yöntemlerle incelenmeye başlanmıştır. Bu bölümde, hacamatın modern tıptaki yeri, güncel araştırmaların ortaya koyduğu bulgular ve bu yöntemin sağlık bilimleri literatüründeki konumu değerlendirilerek kapsamlı bir analiz sunulacaktır.

5. MODERN TIBBİ PERSPEKTİFTEN HACAMAT VE TIBBİ NEBEVÎ İLE KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRME

5.1. Günümüzde Hacamat Uygulamaları

Hacamat, tarih boyunca farklı kültürlerde uygulanan geleneksel bir tedavi yöntemi olup tarihi kökleri çok eskiye dayanan ve özellikle İslam medeniyetinde Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in (sav) tavsiyeleriyle yaygınlık kazanan hacamat, modern toplumda alternatif ve tamamlayıcı tıp uygulamaları kapsamında yeniden ilgi görmeye başlamış olup, günümüzde alternatif tıp alanında önemli bir yer tutmakta ve tercih edilmektedir.²⁴³

Dünyanın pek çok yerinde modern tıbbi tedavilerle sonuç alınamayan durumlarda ve tedavi sürecinde tamamlayıcı tedavi olarak hacamat kullanıldığı bilinmektedir.²⁴⁴ 20. yüzyılın ortalarından itibaren hacamat uygulaması, yalnızca Orta Doğu ve Asya coğrafyasında değil, Avrupa ve Kuzey Amerika'daki bazı ülkelerde de yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Özellikle Almanya, Çin, Hindistan ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde, geleneksel tıbbın bir parçası olarak kabul görmekte ve modern sağlık sistemleri içerisinde de yer bulmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün yayımladığı "Geleneksel Tıp Strateji Planı" ile birlikte, dünya genelinde geleneksel ve tamamlayıcı tıp (GETAT) uygulamalarının hukuki bir çerçeveye oturtulması yönünde adımlar atılmıştır. Bu doğrultuda, Avrupa'nın bazı ülkeleri kupa terapisi de dâhil olmak üzere bazı geleneksel yöntemleri mevcut sağlık sistemlerine entegre etme kararı almıştır. Söz konusu gelişmeler neticesinde, hacamat tedavisi son yıllarda Avrupa'da da sıkça tercih edilen alternatif sağlık uygulamalarından biri hâline gelmiştir.²⁴⁵

²⁴³ Ahmet Öztürk, "Hacamatın Modern Tıptaki Yeri ve Önemi", (2022), s.97-105.

²⁴⁴ Orhan Sakin, *15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitabı Yâdigâr-ı İbn-i Şerîf* (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2017), s.39.

²⁴⁵ Polat Parlatır, *Kupa Tedavisine Genel Bir Bakış*, s.136.

Günümüzde, hacamat uygulaması Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelerde yaygınlık kazanmış ve bu alanda hizmet veren özel klinikler açılmıştır. Bununla birlikte, İngiltere, Almanya, Kanada, Avustralya, Malezya ve Çin gibi farklı kültürel yapıya sahip ülkelerde de bu yöntemin hem yaygın olarak kullanıldığı hem de bilimsel araştırmalara konu edildiği gözlemlenmektedir. Özellikle Azerbaycan ve İran gibi bazı Doğu ülkelerinde, hacamat uygulaması sertifikalı sağlık personeli ve hekimler tarafından sistemli ve denetimli bir şekilde gerçekleştirilmektedir.²⁴⁶

Türkiye’de 2014 yılında yürürlüğe giren “Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp (GETAT) Uygulamaları Yönetmeliği” ile birlikte, bu alandaki uygulamaların yasal zemini oluşturulmuştur. Aynı yıl yayımlanan “Sağlık Bakanlığı Sertifikalı Eğitim Yönetmeliği” doğrultusunda ise, GETAT uygulamalarını gerçekleştirecek sağlık personelinin sahip olması gereken yeterlilikler, bu uygulamaların yapılabileceği merkezlerin özellikleri ve sertifikasyon süreçleri netleştirilmiştir. Söz konusu yönetmelik kapsamında, kupa tedavisi gibi bazı geleneksel yöntemlerin belirli endikasyonlar çerçevesinde “destekleyici tedavi yöntemi” olarak kullanılabileceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca, 2019 yılında yayımlanan “GETAT Uygulamalarının Klinik Araştırmaları Hakkında Yönetmelik” ile Türkiye’de bu alanda klinik araştırmaların yapılabilmesine olanak sağlanmıştır.²⁴⁷

Türkiye’de, T.C. Sağlık Bakanlığı’na bağlı GETAT merkezleri ve üniteleri aracılığıyla uygulanan kupa tedavisi ve diğer geleneksel yöntemler, koruyucu sağlık hizmetleri ve iyileşme süreçleri üzerinde giderek daha fazla etki göstermektedir. Bakanlık, uzman olmayan kişiler tarafından sağlıksız ortamlarda gerçekleştirilen kontrolsüz hacamat uygulamalarına karşı yasal önlemler almış ve bu işlemin yalnızca yetkilendirilmiş sağlık personeli tarafından yapılmasını zorunlu kılmıştır. Günümüzde, ülke genelinde hizmet veren hastaneler, tıp merkezleri ve özel kliniklerde hacamat, yalnızca gerekli sertifikalara sahip uzmanlar tarafından uygulanmaktadır..²⁴⁸

5.2. Modern Tıp Açısından Değerlendirme

Bu bölümde ele alınan konular, çalışmanın temel uzmanlık alanı dışında kaldığından, ilgili literatür taramaları doğrultusunda elde edilen bilgi ve bulgulara yer verilecektir.

Modern tıp perspektifinden bakıldığında, hacamat uygulamaları son yıllarda bilimsel araştırmaların konusu haline gelmiş ve bu uygulamaların fizyolojik etkileri çeşitli klinik

²⁴⁶ Necmettin Şeker, “Hz. Peygamber’in Hadislerinde Koruyucu Hekimlik: Hacamat Örneği”, (2013), s,156-188.

²⁴⁷ Parlatır, *Kupa Tedavisine Genel Bir Bakış*, s,44.

²⁴⁸ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/03/20190309-2.htm>
(<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/03/20190309-2.htm>).

çalışmalarla incelenmiştir. Özellikle ağrı yönetimi, kan dolaşımının artırılması, iltihabi süreçlerin modülasyonu ve bağışıklık sisteminin uyarılması gibi alanlarda olumlu etkileri olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir.²⁴⁹

Modern tıp literatüründe “kupa terapisi” (cupping therapy) olarak tanımlanan hacamat, Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp (GETAT) uygulamaları arasında yer almaktadır. Ağrısız ve minimal invaziv bir yöntem olarak kabul edilen hacamat, tarihsel süreçte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır. Güncel klinik çalışmalar, özellikle kan dolaşımıyla ilişkili bazı rahatsızlıkların tedavisinde hacamatın destekleyici bir uygulama olarak kullanılabileceğini göstermektedir.²⁵⁰

Tıbbî açıdan “hacamat bölgesel vakum aletleri yardımıyla, vücuttaki enerjiyi bloke eden çoğunluğu kapiller damarlara ait toksik maddelerin teşkil ettiği kanın, yüzeysel cilt kesikleri oluşturarak emniyetli bir biçimde alınmasını sağlayan işlemdir”²⁵¹ Hacamat, genellikle vücutta biriken atık maddelerin ve dolaşım sistemiyle ilgili dengesizliklerin giderilmesine yardımcı olmak amacıyla uygulanan bir yöntem olarak tanımlanmaktadır. Bazı kaynaklarda, çeşitli hastalıkların oluşumuna neden olabilecek toksik ya da durağan kanın vücuttan uzaklaştırılması amacıyla hacamatın önerildiği belirtilmektedir.²⁵² Yaygın kanının aksine, hacamat uygulamasında vücuttan uzaklaştırılması amaçlanan temel sıvının doğrudan dolaşımdaki kan değil; interstisyel sıvı (hücreler arası boşluklarda bulunan sıvı) ve hücresel düzeyde biriken bazı serbest radikaller, özellikle de Nitrik Oksit (NO) olduğu ileri sürülmektedir.²⁵³ Hacamat uygulamasının en dikkat çekici fizyolojik etkilerinden biri, uygulandığı bölgede mevcut olan inflamasyonun (iltihaplanmanın) azalmasına katkı sağlamasıdır. Bu özelliği nedeniyle, hacamat hem koruyucu sağlık hizmetlerinde hem de destekleyici tedavi amaçlı uygulamalar arasında yer almaktadır.²⁵⁴

Tıp tarihinde, antik çağlardan modern döneme kadar etkisini sürdüren en yaygın anlayışlardan biri humoral teori ya da diğer adıyla hılt nazariyesi olmuştur. Bu kurama göre evren dört temel unsurdan –su, toprak, hava ve ateş– meydana gelmektedir. İnsan bedeninde ise bu unsurlar; sırasıyla kan, balgam, sarı safra ve kara safra (sevda) isimli dört temel vücut sıvısına (hılt) karşılık gelir. Sağlık, bu sıvılardaki denge durumuna bağlıdır; denge

²⁴⁹ Özmeç, *Hacamat ile Hastalıkların Tedavisi*, s,33.

²⁵⁰ Sümeýra Merve Kılınç, *Cumhuriyet Dönemi Kaynaklarına Göre Kupa, Hacamat ve Sülükle Tedavi*, 2015, s,44.

²⁵¹ Kılınç, *Cumhuriyet Dönemi Kaynaklarına Göre Kupa, Hacamat ve Sülükle Tedavi*, s,44.

²⁵² Ahmet Akdağ, “Bir Tedavi Yöntemi Olarak ‘Kan Aldırmak’ Ve Klâsik Türk Şiirindeki Kullanımı”, *Gazi Türkiyat*, (2014), s,169-187.

²⁵³ Parlâtır, *Kupa Tedavisine Genel Bir Bakış*, s,33.

²⁵⁴ Parlâtır, *Kupa Tedavisine Genel Bir Bakış*, s,33.

bozulduğunda hastalıklar ortaya çıkar. Hastalıkların tedavisinde ise, eksik veya fazla olan hıltın dengelenmesi temel alınmaktadır.²⁵⁵

19. yüzyılda kimya, biyoloji ve fizik gibi temel bilimlerde yaşanan ilerlemeler, tıp alanında köklü bir paradigma değişimini beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler, modern tıbbın bilimsel temellere dayalı olarak yeniden yapılandırılmasına zemin hazırlamıştır. Bu dönemde hastalıkların nedeni mikroorganizmalar olarak kabul edilmeye başlanmış ve tedaviler bu anlayış çerçevesinde düzenlenmiştir. 19. yüzyıldan itibaren hücrel patoloji teorisi tıp alanında hâkim olmuş ve bu nedenle humoral teori terkedilmiştir. Hastalıkların tanı ve tedavileri artık hücrel patoloji teorisine göre planlanırken, buna bağlı olarak hacamat uygulamasına olan rağbet azalmıştır..²⁵⁶

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), modern tıbbi hizmetlere erişimin küresel ölçekte her birey için mümkün olamayabileceğini göz önünde bulundurarak, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını düşük maliyetli ve pratik alternatifler olarak değerlendirmektedir. Farklı kültürlerde yüzyıllardır çeşitli biçimlerde sürdürülegelen bu uygulamalar, günümüzde bilimsel yöntemlerle sistematik olarak araştırılmakta ve bazıları sağlık sistemlerine entegre edilmektedir.²⁵⁷

Bununla birlikte, hacamatın modern tıpta etkinliğini kanıtlamak için daha geniş örneklemli, randomize kontrollü çalışmalara ihtiyaç olduğu açıktır. Mevcut literatürün büyük kısmı düşük kanıt düzeyine sahip olup, metodolojik açıdan eksiklikler taşımaktadır. Bu bağlamda, hacamatın bilimsel olarak geçerliliğini artırmak için multidisipliner yaklaşımlara dayalı araştırmalara gereksinim vardır.

Tıp çevrelerinde, hacamat uygulamasının özellikle bahar aylarında yapılmasının daha uygun olduğu görüşü yaygındır. Bu tercih, havaların ısınmasıyla birlikte vücut sıcaklığının artması ve dolayısıyla kan dolaşımının hızlanmasıyla ilişkilendirilmektedir. Bahar mevsiminde kanın daha aktif hâle gelmesi nedeniyle, dolaşım sisteminin dengeye kavuşmasına yardımcı olmak amacıyla hacamat önerilmektedir.²⁵⁸

Hacamat; uygun hijyenik koşullarda, uzman kişilerce uygulandığında yardımcı bir tedavi yöntemi olarak değerlendirilebilecek potansiyele sahiptir. Ancak, modern tıbbın temel ilkeleri doğrultusunda, kanıta dayalı tıp kriterlerine göre değerlendirilmesi ve diğer tedavi

²⁵⁵ Bayat, *Tıp Tarihi*, s,109.

²⁵⁶ Bayat, *Tıp Tarihi*, s,110.

²⁵⁷ Berivan, *Farklı yaş gruplarında hacamat yaptıran kadınlarda Oksidatif Stres ile ilgili mirna'ların Araştırılması*, s,49.

²⁵⁸ Berivan, *Farklı yaş gruplarında hacamat yaptıran kadınlarda Oksidatif Stres ile ilgili mirna'ların Araştırılması*, s,49.

yöntemleriyle entegrasyonunun dikkatle planlanması gerekmektedir. Geleneksel tıbbın bir unsuru olan hacamatın, modern tıp çatısı altında bilimsel temellere oturtulması, bu yöntemin güvenli, etkili ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasına katkı sağlayacaktır.²⁵⁹

5.3. Bilimsel Araştırmalarda Hacamatın Etkinliği

Yapılan araştırmalar, hacamatın kılcal damarlardaki tıkanıklıkları açtığını, kandaki ve dokulardaki toksinlerin atılımını kolaylaştırdığını, bölgesel kan dolaşımını, doku beslenmesini ve oksijenlenmeyi artırdığını göstermektedir. Hacamatın, ödemi azalttığı, karaciğer, dalak ve kemik iliğini uyarak kan yapımını desteklediği, bağışıklık sistemini güçlendirdiği ve ağrı kesici etkiler sağladığı bildirilmektedir. Ayrıca, çeşitli kas spazmları ve eklem ağrılarının iyileştirilmesine, bel ve boyun fıtığı ile kireçlenmelerin tedavisine katkıda bulunduğu; dalak ve karaciğer hastalıkları ile enfeksiyon hastalıklarının tedavisinde destekleyici bir rol oynadığı ve psikolojik hastalıkların iyileştirilmesine yardımcı olduğu kabul edilmektedir.²⁶⁰

Psikiyatrik rahatsızlıkların, özellikle de depresyonun tedavisinde dolaşım sistemi ve kanın biyokimyasal yapısı üzerinde yapılan uygulamaların destekleyici etkileri olduğu yönünde çeşitli görüşler bulunmaktadır. Son yıllarda artan depresyon vakalarında, vücut sıvılarındaki toksin birikiminin azaltılmasının, bazı hastalarda olumlu etkiler doğurduğu rapor edilmiştir. Depresyon sürecinde, beyin hücreleri (nöronlar) arasındaki sinaptik boşluklarda hormon iletiminin yavaşlaması; enerji düşüklüğü, yorgunluk, mutsuzluk, karar vermede zorlanma ve hafıza problemleri gibi semptomların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu bağlamda, vücutta toksin yükünün artmasıyla sinir sistemi fonksiyonları arasında bir ilişki olabileceği düşünülmektedir. Bu tür hastalarda kan verilmesi veya hacamat uygulanması sonucunda, bir süre sonra bazı durumlarda ilaç ihtiyacının azaldığı gözlemlenmiştir. İnsan sağlığını olumsuz etkileyen birçok rahatsızlığın temelde zihinsel veya psikolojik kökenli olduğu bilinmektedir. Kanın temizlenmesiyle birlikte belirgin bir değişim meydana gelmekte; bireylerin sağlıklı düşünebilme yeteneği artmakta ve zihinsel problemlerin büyük bir kısmının önemli ölçüde azaldığı tespit edilmektedir.²⁶¹

Tıp alanındaki bilimsel çalışmalar, hacamat uygulamasının kullanılması yolu ile damarlardaki kirli kanın alınması sonucunda, hastaların beyinlerinden geçen kan akışının hızlandığını, kandaki alyuvar yoğunluğunun azaldığını ve hemoglobin seviyesinin düştüğünü ortaya koymaktadır. Bu durum, kalbin beyne kanı daha rahat pompalamasına ve dolayısıyla

²⁵⁹ M. Işık Aksoy, “*Tıbbi Süllük Tedavisi (hirudoterapi) ve Hacamat*”, (2012), s,51.

²⁶⁰ Bayat, *Tıp tarihi*, s,112.

²⁶¹ Salih Aidin, *Gerçek Tıp* (İstanbul: Yazı Yayıncılık, 2010), s,109.

oksijen ve besin taşınmasının iyileşmesine olanak sağlamaktadır.²⁶² Ayrıca yapılan bazı araştırmalarda, kan dolaşımının hızlanmasının bireylerde fiziksel canlılık, dikkat düzeyi ve genel uyanıklık hali üzerinde olumlu etkiler oluşturabileceği ifade edilmiştir.²⁶³

Dünyanın farklı bölgelerinde çeşitli uygulama biçimlerine sahip olan hacamat, üzerinde farklı araştırmalar yapılan bir tedavi yöntemidir. Gelişmekte olan ülkelerde yapılan çalışmalar genellikle olumlu sonuçlar bildirirken, Batı ülkelerinde hacamatın olası yan etkileri üzerine odaklanan yayınlar öne çıkmaktadır. Hacamatın kullanıldığı durumları modern tıptaki adlandırmalarla sınıflandırmak yanıltıcı olabilir; zira Doğu kültürlerinde hastalık sınıflamaları kendi düşünce ve sistematik yapıları içinde ele alınmaktadır. Bu çerçevede hacamatın uygulama alanları, hastalıkların önlenmesi, sağlığın korunması, vücut sıcaklığının fazlalığı, kan ve enerji (chi) fazlalığı veya durağanlaşması sonucu ortaya çıkan rahatsızlıklar olarak özetlenebilir.²⁶⁴

Acil bir sağlık gerekliliği bulunmadığı durumlarda, hacamat uygulamasının Pazar, Pazartesi, Salı ve Perşembe günlerinde yapılması tavsiye edilmektedir. Ayrıca, Hicrî takvime göre 17, 19, 21 ve 23. günlerde hacamat yaptırmanın faziletli olduğuna dair inançlar, geleneksel uygulamalarda önemli bir yer tutmaktadır. Uygulamanın sabah saatlerinde ve aç karnına yapılmasının ise etkinliğini artırabileceği öne sürülmektedir.

Hacamat, vücudun belirli anatomik bölgelerine uygulanmakta ve bu bölgeler, hedeflenen rahatsızlığa göre değişiklik göstermektedir. Başlıca uygulama alanları arasında başın arka kısmı, ense, omuz çevresi, kürek kemikleri arası ve altı, bel, kuyruk sokumu, diz çevresi, baldırlar ve ayak bileği bulunmaktadır. Öte yandan, Çin tıbbında uygulanan kupa terapisi genellikle farklı bölgelere odaklanmakta ve lokal etkilerden fayda sağlamak amacıyla tercih edilmektedir.

Hacamatın uygulanması bazı durumlarda risklidir. 60 yaşın üzerinde olup daha önce hiç hacamat yaptırmamış olanlar, menstrüasyon dönemindeki kadınlar, gebeler ve 1 yaşından küçük çocuklar hacamat için yüksek risk grubundadır. Ayrıca, ileri derecede halsizliği olanlar, anemisi bulunanlar, aktif kanayan hemoroid gibi sürekli kanama odağı olanlar ve vücutta protein eksikliğine bağlı ödemi olan kişiler için hacamat önerilmez. Hepatit veya HIV/AIDS gibi bulaşıcı hastalık taşıyan kişilerde ise kontaminasyon riski yüksek olduğundan özel

²⁶² Aidin, *Gerçek Tıp*, s,109.

²⁶³ Emiroğlu, *Kan ve Dolaşım*, s,101.

²⁶⁴ Aksoy, *Tıbbi Sülük Tedavisi (Hirudoterapi) ve Hacamat*, s,52.

önlemler alınmalıdır. Hacamatta kullanılan tüm araç ve gereçler tek kullanımlık olmalı; aynı hasta için dahi tekrar kullanılmamalıdır.²⁶⁵

5.4. Geleneksel ve Modern Yaklaşımlar Arasındaki Farklılıklar

Tıbbi Nebevinin temel ilkelerinden biri, hastalıkların tedavisinin hikmetle ve tabiatla uyumlu yollarla gerçekleştirilmesidir. Hacamat bu yönüyle hem bedenî hem de ruhî dengeyi sağlamaya yönelik bir tedavi olarak görülmüştür. Modern bilimde, vücuttaki toksinlerin atılması ve bağışıklık sisteminin düzenlenmesi yönünden benzer sonuçlara ulaşmaktadır.

Bu kesişim noktaları:

- **Koruyucu sağlık:** Her iki disiplinde de hastalık çıkmadan önce önlem almak esastır. Hacamat bu amaçla periyodik olarak tavsiye edilmiştir.
- **Biyolojik denge:** Hacamat, kan dolaşımını düzenleyerek vücuttaki homeostatik dengeyi korumaya yardımcı olur.
- **Psikolojik rahatlama:** Araştırmalar, hacamat sonrası endorfin seviyelerinde artış olduğunu göstermektedir.²⁶⁶

5.5. Karşılaştırmalı ve Eleştirel Değerlendirme

Kriter	Tıbbî Nebevî	Modern Tıp
Temel Yaklaşım	Sünnet,hikmete dayalı	Bilimsel veriye dayalı
Uygulama Gerekçesi	Manevî, sünnet bağlamlı şifa	Klinik gerekçeler
Bilimsel Dayanak	Hadisler ve sahabe uygulamaları	Klinik deneyler
Tedavi Yöntü	Koruyucu, tedavi edici	Destekleyici,
alternatif		
Zamanlama	Ay takvimine göre önerilir	Klinik ihtiyaçlara
göre		

5.5.1 Aşırı Dini Anlam Yükleme Riski

Tıbbî Nebevî kapsamında hacamata atfedilen yüksek dini anlam, bazen uygulamanın sorgulanamaz bir kutsiyet kazanmasına yol açabilmektedir. Bu durum, bireylerin bilimsel

²⁶⁵ Aksoy, *Tıbbi Süllük Tedavisi (Hirudoterapi) ve Hacamat*, s,52.

²⁶⁶ Akben, *Hacamatın Bilimsel ve Modern Tıp Penceresinden Günümüze Yansımalar*, s,55.

araştırmaları dikkate almadan sadece “sünnet” olduğu için hacamata başvurmalarına neden olabilir. Oysa her bireyin sağlık durumu farklıdır ve tıbbi müdahale kişiselleştirilmelidir.²⁶⁷

5.5.2 Bilimsellikte Yetersizlik Problemi

Modern tıbbın eleştirisi ise şudur: Hacamat gibi binlerce yıllık uygulamaları sadece çift-kör kontrollü çalışmalarla sınırlamak, geleneksel bilgeliği yok saymak anlamına gelir. Tıbbî nebevîdeki tecrübî bilgilerin epistemolojik değerini tamamen göz ardı etmek, kültürel tıp birikimine zarar verebilir.²⁶⁸

5.5.3. Bilinçli Entegrasyon İhtiyacı ve Önemi

Bu nedenle ideal yaklaşım ne tıbbî nebevîyi mutlaklaştırmak ne de modern bilimi tek doğru kabul etmektir. Her iki sistemin birlikte çalışabileceği entegre modeller geliştirilmelidir. Örneğin, modern sterilizasyon teknikleriyle hacamatı uygulamak hem geleneğe hem bilime saygı anlamına gelebilir.²⁶⁹

Hacamat hem İşlami gelenekte hem de modern tıp da yer bulan geleneksel bir tedavi yöntemidir. Hem dini hem de tıbbi uygulama olarak değer taşımaktadır. Ancak bu değerin korunması ve geliştirilmesi, her iki perspektifin de kendi sınırlarının farkında olarak ve birbirini tamamlayacak şekilde ele alınmasıyla mümkündür. Tıbbî Nebevî perspektifinin ruhunu koruyarak, modern tıbbın bilimsel verileriyle desteklenen bir uygulama anlayışı hem bireyin sağlığı hem de toplumun kültürel bütünlüğu açısından faydalı olacaktır.²⁷⁰

Hadislerdeki hacamat uygulamaları ile modern tıpta yapılan kupa terapisi uygulamaları arasında çok sayıda ortak nokta olduğu görölmektedir. Her iki yaklaşımda da temel amaç; vücudu arındırmak, bağışıklığı güçlendirmek ve ağrıyı azaltmaktır. Hz. Peygamber’in örneklıği ile şekillenen Tıbbi Nebevî uygulamaları, günümüz tıp literatüründe yer bulan fizyolojik etkilerle desteklenmektedir.²⁷¹

Yapılan bu değerlendirmeler, geleneksel bir tedavi yöntemi olan hacamatın insan sağlığı açısından taşıdığı potansiyel önemi ortaya koymakta; aynı zamanda Hz. Peygamber’in

²⁶⁷ Doğan Ünal, *Bilim ve Din Ekseninde Nebevî Tıp* (Türkiye Diyanet Vakfı), s,54.

²⁶⁸ Ünal,, *Bilim ve Din Ekseninde Nebevî Tıp*, s,54.

²⁶⁹ Ünal, *Bilim ve Din Ekseninde Nebevî Tıp*, s,55.

²⁷⁰ Ünal, *Bilim ve Din Ekseninde Nebevî Tıp*, s,55.

²⁷¹ Ünal, *Bilim ve Din Ekseninde Nebevî Tıp*, s,55.

(s.a.v.) bu konudaki uygulamalarının, modern tıptaki bazı yaklaşımlarla benzerlik taşıdığını göstermektedir.²⁷²

5.5.4. Gelecek Çalışmalara Tavsiyeler

1. Bilimsel Çalışmalar Artırılmalıdır: Hacamatın belirli hastalıklarda etkinliğini değerlendirmek için kontrollü çalışmalara ihtiyaç vardır. Özellikle farklı yaş grupları ve hastalıkları üzerindeki etkileri araştırılmalıdır.²⁷³

2. Hadislerin Sıhhat Derecelerinin İncelenmesi: Tıbb-ı Nebevî kapsamında yer alan hadislerin sıhhat dereceleri yeniden gözden geçirilmeli ve bağlayıcılık açısından sınıflandırılmalıdır. Hacamatın manevî etkileri ve ruh sağlığı üzerindeki katkıları bilimsel ölçeklerle değerlendirilmeye alınmalıdır.²⁷⁴

3. Toplumsal Algı Üzerine Sosyolojik Çalışmalar Ve Psikolojik Boyut İncelenmelidir: Hacamatın halk arasında nasıl algılandığı, dini ve kültürel etkileri üzerine sosyolojik araştırmalar yapılmalıdır.²⁷⁵

4. Tıbb-ı Nebevî ile Modern Tıp Arasındaki Köprü Güçlendirilmelidir: İlahiyat ve tıp disiplinleri arasında ortak tez ve proje çalışmaları desteklenmeli ve hacamatın kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi sağlanmalıdır.²⁷⁶

5. Modern Tıp ile Entegrasyon: Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını içeren ünitelere hacamat dahil edilmelidir. Hacamat uygulamalarının modern tıp merkezlerinde, hijyenik ve denetimli ortamlarda yapılması teşvik edilmelidir.²⁷⁷

6. Kadınlarda ve Çocuklarda Uygulama Alanları Belirlenmelidir: Yaş, cinsiyet ve hastalık türüne göre hacamatın etkisi ayrıntılı incelenmelidir.²⁷⁸

7. Eğitim ve Sertifikasyon: Tıbbî nebevî geleneğe uygun hacamat yapanların, modern tıbbi etik ve hijyen ilkeleri konusunda eğitim almaları sağlanmalıdır.²⁷⁹

8. Hadis ve Klinik Verilerin Kesişimi: Hadislerde geçen hastalık-hacamat ilişkileri modern teşhis kodlarıyla karşılaştırılarak veri tabanı oluşturulmalıdır.

²⁷² İbrahim Canan, *Hadis Külliyyatı Küttüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), s,95.

²⁷³ Ünal, *Bilim ve Din Ekseninde Nebevi Tıp*, s,55.

²⁷⁴ Ünal, *Bilim ve Din Ekseninde Nebevi Tıp*, s,56.

²⁷⁵ Ünal, *Bilim ve Din Ekseninde Nebevi Tıp*, s,56.

²⁷⁶ Ünal, *Bilim ve Din Ekseninde Nebevi Tıp*, s,57.

²⁷⁷ Ünal, *Bilim ve Din Ekseninde Nebevi Tıp*, s,57.

²⁷⁸ Ünal, *Bilim ve Din Ekseninde Nebevi Tıp*, s,58.

²⁷⁹ Ünal, *Bilim ve Din Ekseninde Nebevi Tıp*, s,58.

SONUÇ

Çalışmamızda, hacamat uygulamasının hadis ve sünnet bağlamındaki konumunu tespit etmek ve ilmî açıdan değerlendirmek amaçlanmaktadır.

Yapılan araştırmalar neticesinde hacamatın sadece geleneksel tıbbi bir uygulama olmadığı, aynı zamanda Hz. Peygamber'in (sav) hem fiilî sünnetiyle hem de sözlü beyanlarıyla bizzat uyguladığı ve ümmetine tavsiye ettiği bir tedavi yöntemi olduğu açıkça görülmektedir. Hz. Peygamber'in bizzat kendisinin de zaman zaman hacamat yaptırdığı ve ashabına da tavsiye ettiği bir çok rivayette yer almakta, bu durum hacamatın sadece dönemin geleneksel tıbbi ile sınırlı kalmayıp, sünnetin bir parçası olarak değerlendirilmesine imkân tanımaktadır.

Hz. Peygamber'in hacamat ile ilgili sözlü teşvikleri ve bizzat uygulamaları, bu yöntemin hem koruyucu hem de tedaviye yönelik bir yönünün bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca belirli günlerde hacamat yapılmasını tavsiye etmesi, uygulamanın sadece fizyolojik değil, ruhsal etkileri de olabileceğine dair bir farkındalık oluşturduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tıbb-ı Nebevî literatüründe hacamat, önemli bir yer tutmakta olup, Hz. Peygamber'in (sav) hem uyguladığı hem de tavsiye ettiği yöntemlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Hadis kaynaklarında yer alan rivayetler doğrultusunda, hacamatın hem hastalıklardan korunma hem de mevcut rahatsızlıkların giderilmesi amacıyla önerildiği görülmektedir. Öte yandan modern tıp, hacamatı genellikle alternatif ve tamamlayıcı tıp uygulamaları çerçevesinde değerlendirmektedir. Özellikle son yıllarda yürütülen deneysel ve klinik araştırmalar, hacamatın bağışıklık sistemini destekleme, kan dolaşımını artırma, toksin eliminasyonuna katkı sağlama ve çeşitli ağırlı durumlarda semptomatik iyileşme sunma potansiyelini ortaya koymuştur. Ancak, modern tıp hacamatı genellikle bilimsel protokoller çerçevesinde, steril ortamlarda ve uzman sağlık personeli tarafından uygulanması şartıyla kabul etmektedir.

Her iki perspektif birlikte değerlendirildiğinde, hacamatın hem manevi hem de fizyolojik bir şifa aracı olarak öne çıktığı görülmektedir. Tıbbi Nebevi, hacamatı ilahi bir tavsiye olarak görüp inanç temelli bir yaklaşım sergilerken; modern tıp, deneysel veriler ve klinik gözlemler çerçevesinde faydalarını incelemektedir. Bu durum, hacamatın hem sünnet hem de bilimsel bağlamda dikkate alınması gereken çok yönlü bir tedavi yöntemi olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte Hacamatın uygulanma şekli, zamanı ve uygun şartlarının hadislerde detaylı bir şekilde tarif edilmiş olması, Resulullah'ın bir tabip gibi değil, bir rehber olarak ümmetinin sağlığını gözetken tavsiyelerde bulunduğunun göstergesidir. Aynı zamanda,

hacamatın sünnet kapsamında yer alması, Müslüman toplumlarda bu tedavi yönteminin yüzyıllar boyunca canlı kalmasına katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak, yapılan araştırmalar ve kaynak taramaları, hacamatın nebevî sünnet kapsamında değerlendirilebileceğini göstermektedir. Hadislerde ve sünnet uygulamalarında hacamata yer verilmesi, bu yöntemin hem tıbbi hem de dinî bir yönünün bulunduğu işaret etmektedir.

Bugün modern tıp çerçevesinde yapılan araştırmalar da hacamatın bazı faydalarını ortaya koymakta, böylece nebevî sünnet ile bilimsel veri arasında bir köprü kurulmaktadır. Hz. Peygamber'in hayat tarzını ve ümmete olan şefkatini yansıtan bu tıbbi yöntemin, günümüzde modern bilimsel çalışmalarla da desteklenerek yeniden değerlendirilmesi, İslam tıbbının yaşayan bir miras olarak anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *el-Müsned*, ts.
- Aidin, Salih. *Gerçek Tıp*. İstanbul: Yazı Yayıncılık, 2010.
- Akben. “Hacamatın Bilimsel ve Modern Tıp Penceresinden Günümüze Yansımalar” (ts.).
- Akdağ, Ahmet. “Bir Tedavi Yöntemi Olarak ‘Kan Aldırmak’ Ve Klâsik Türk Şiirindeki Kullanımı”. *Gazi Türkiyat*, 169-187.
- Altun, Ahmet. *Efendimizin Sünnetinde Koruyucu Hekimlik*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.
- Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-. *Tehzîbü't-Tehzîb*, ts.
- Azizova, Elanura. “İlk Dönem İslam Toplumu Sağlık Sektöründe Hacamatçılık”.
- Bayat, Ali Haydar. *Tıp tarihi*. Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2016.
- Bedi Nur, Şehsuvaroğlu. *Tıbbî nebevi dergisi*. İstanbul: Hafız Cemal Lokmanhekim, 1963.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin el-. *es-Sünenü'l-kubrâ*. Haydarâbâd 1344-56, ts.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî el-. *Şu'abü'l-İmân*, ts.
- Birkivî, Takıyyu'd-dîn Muhammed b. Pîr Ali el-. *Risâletu inşâzî'l-hâlikîn fî hukmi ehzi'l-ucreti 'alâ tilâveti'l-Kurâni'l-Kerîm*. Filistin: Câmi'atü'l-İkudüs, 2002.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâi. *el-Câmi'u'l-musnedi's-şahîhi'l-muhtaşar min umûri Rasûlillah sallallâhu 'aleyhi ve sellem ve sunenihi ve eyyâmihî*. thk. Muhammed Zuheyr b. Nâşır. b.y.: Dâru Tavk en-Necât, ts.
- Canan, İbrahim. *Hadis Külliyyatı Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları., 1995.
- Corci, Zeydan. *İslâm Uygarlıklar Tarihi*. çev. Necdet Gök. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Dâreķutnî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. 'Ömer ed-. *Sunen*. thk. Şu'ayb el-Arna'ût. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 2004.
- Dârimî, Ebû Muhammed 'Abdullah b. 'Abdurrahmân ed-. *Sunenu'd-Dârimî*. thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî. Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 2000.
- Askalânî, Ebûl Fadl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer. *Fethu'l Bari*. 26 Cilt. Beyrut, 1448.
- Elbânî, Muhammed Nasırüddin. *es-Silsiletu's-Sahîha*, ts.
- Emiroğlu, Nevzat. *Kan ve Dolaşım*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1982.
- Erdemir, Ayşegül Demirhan. *Tıp Tarihi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2014.
- Erdoğan Bahar. *Multiple Skelerozlu Bireylere uygulanan Kupa Terapisinin Bireylerin Yorgunluk Düzeyi Yaşam Kalitesine Etkisi*. s .24-25, ts.
- Eroğlu, Abdülkadir - İbn-i Sina (ed.). *Şifalı bitkiler ve tıbb-ı nebevi*. İstanbul: Hız Yayınevi, 1977.

- Ertekin, Cumhur. *Tıbbın Öyküsü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası yayınları, 2019.
- Erzurûmî, İbrâhim Hakkı. *Mârifetnâme*. çev. Adem Özdemir. İstanbul: Çelik yayınevi, 2013.
- Ezdî es-Sicistânî, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. 'Amr el-. *Sünen-i Ebî Dâvûd*. thk. Şu'ayb Arnavut-Muhammed Kâmil karşı Belelî. b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyeye, ts.
- FN Aksoy, M Işık. "Tıbbi Sülûk Tedavisi (hirudoterapi) ve Hacamat".
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-. *Kitabu'l-Erbain*, ts.
- Gök, Süleyman. *Hacamat (kupa terapisi)*. Çapa, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2020.
- Gültekin, Elif. 19. *Yüzyılda Osmanlılarda Kolera Tedaviler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2016.
- Heysemî, Nûreddîn el-. *Mecma'u'z-Zevâid*, ts.
- İbn Bâz, 'Abdul'azîz b. 'Abdullâh. *el-İfhâm fî Şerhi 'Umdeti'l-'Ahkâm*. b.y.: Tevzi'u Mü'esseseti'l-Cerîsî, ts.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir. *el-Kitâbu'l-muşannef fî'l- eḥâdîs ve'l-âşâr*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, ts.
- İbn Haldûn, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Muhammed b. Muhammed. *Mukaddime*, ts.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Sahîh İbn Hibbân*, ts.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed bin İshâk bin Huzeyme es-Sülemî. *Sahihi İbni Huzeyme*, ts.
- İbn Kayyim el-Cevziyye. *eṭ-Ṭıbbü'n-nebevî, (nşr. Âdil el-Ezherî – Mahmûd Ferec el-Ukde)*, 1410.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. *Zâdü'l-Meâd*. Kahire, 1324.
- İbn. Kesîr, Ebû Ma'bed Abdullâh b. Kesîr b. Amr ed-Dârî. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, ts.
- İbn Kesir, Ebû Ma'bed Abdullâh b. Kesîr b. Amr ed-Dârî. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, ts.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddin. *el-Muğnî*. 5 Cilt. Kahire, 1412.
- İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî. *el-Baḥrû'r-râ'ik*. Kahire - Beyrut, 1290.
- İbn Uḥuvve el-Ḳureşî Muhammed b. Muhammed b. 'Ahmed b. Ebi Zeyd ibni'l-Uḥuvve, Zîyâ'uddîn. *Me'âlimu'l-ḳurbeti fî Ṭalabi'l-ḥisbe*. b.y.: Dâru'l-Funûn, ts.
- İbnu'l-Berâzî, Ebû Sa'îd. *et-Tehzîb fî İhṫişâri'l-Mudevvene*. thk. Muhammed el-Emîn. Dubâi: Dâru'l-Buḥûs li'd-dirâsâti'l-İslâmiyye, 2002.
- İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-. *Mevsu'atu't- Tıbbu'n-Nebevî*, ts.

- Kaçalin, Mustafa S. “Mütercim Âsım Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/200-202. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Kârî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-. *Mirkâtü'l-Mefâtih*. Kahire (1309, I-V), ts.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-. *Bedâ'i'ü's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'dir*. 7 Cilt. Kahire - Beyrut, 1327.
- Qazvînî İbn Mâce, Ebû 'Abdillâh b. Yezîd el-. *Sünen-i İbn Mâce*. thk. Muḥammed Fu'âd b. 'Abdilbâkî. b.y.: Dâru İhyâ'i'l-Kütübî'l-'Arabîyye;Fayşal 'İsa el-Bâbî el-Ḥalebî, ts.
- Kılınç, Sümeyra Merve. *Cumhuriyet dönemi kaynaklarına göre kupa, hacamat ve sülûkle tedavi*, 2015.
- Mâlik, İmâm. *el-Muvaṭṭa'*. thk. Muḥammed Muştafâ el-A'zamî. Dubâi: Mü'essesetü Zâyid B. Sultân Âl-İ Nehyân, 2004.
- Mâlik, İmâm. *el-Muvaṭṭa'u'l-İmâm Mâlik*. thk. el-Muvaṭṭa'. Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Turâşî'l-'Arabî, 1985.
- Mustafa Özcan. *Hekimlerin Kupa Tedavisi Hakkında Bilgi, Tututum ve Düşünceleri*. Ankara: Sağlık Bilimleri Üniversitesi Keçiören Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi Aile Hekimliği Kliniği, Uzamanlık Tezi, 2018.
- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifin b. Nûriddîn Alî el-. *Feyzü'l-ḳadîr*. Kahire 1329, ts.
- Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-. *et-Terğîb ve't-Terhîb*, ts.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi'us-sahîh*. 8 Cilt. Türkiye: daru't-tabaati'l-amire, 1334.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Muḥyi'd-Dîn Yahyâ b. Şeref. *el-Minhâc şerḥu şaḥîhi Müslim b. El-Haccâc*. Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Turâşî'l-'Arabî, 2. Basım, 1972.
- Nevevî, Ebû Zekerîyya Yahya b. Şeref en-. *el-Mecmû' şerḥu'l-muhezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ İbni Şeref İbni Mürî. *Mecmau'z-Zevâid*, ts.
- Nişaburi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-. *el-Müstedrak*. 5 Cilt, 1002.
- Özmek, Murat (ed.). *Hacamat ile hastalıkların tedavisi*. Ankara, 1. basım Kasım 2021., 2021.
- Öztürk, Ahmet. “Hacamatın Modern Tıptaki Yeri ve Önemi”, 97-105.
- Parlatır, Polat. *Kupa Tedavisine Genel Bir Bakış*, ts.
- Sabuncuoğlu Şerafettin. *Mücerreb-name (Deneyisel Tedavi Yöntemleri)*, 1468.

- Sakin, Orhan. *15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitabı Yâdigâr-ı İbn-i Şerîf*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2017.
- San‘ânî, Abdürrezzâk es-. *el-Muşannef*, ts.
- Suyûtî, Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Câmiu’s-sağîr*, ts.
- Süyûtî, Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Câmi‘u’s-Sağîr ve Tıbb-ı*. Kahire, 1286.
- Şafii, Muhammed bin İdris bin Abbas eş-. *el-Üm*. Beyrut: : Dârü’l-Fikir, 1980.
- Şâfi‘î, Ebû ‘Abdullah Muhammed b. İdrîs eş-. *el-Umm li’ş-Şâfi‘î*. Beyrut: Dâru’l-Ma‘rife, 1990.
- Şebâb, Ebu’s. *Kitâbü’l-Hicâme*, ts.
- Şeker, Necmettin. “‘Hz. Peygamber’in Hadislerinde Koruyucu Hekimlik: Hacamat Örneği”, 156-188.
- Şevkânî, Muhammed İbn Ali ibn Muhammed ibn Abdullah el-. *Fetâvâ Şevkâniyye*, ts.
- Taberânî, Ebü’l-Kâsım Müsnidü’d-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu‘cemü’l-kebîr*, ts.
- Tanrıverdi, Eyyüp. *Cahiliye Dönemi Arap Tabibi el-Hâris b. Kelede*. Şarkiyat Mecmuası, 2015.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-. , *el-Musned*, ts.
- Tirmizî, Ebû ‘Îsâ Muhammed b. ‘Îsâ et-. *Sunen*. thk. Beşşar ‘Avvad Ma‘rûf. Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1998.
- Tirmizî, Muhammed b. ‘Îsâ b. Şevre b. Mûsa b. ed-Đahhâk et-. *el-Câmi‘u’l-kebîr-Sünen-i Tirmizî*. thk. Beşşar ‘Avvâd Ma‘rûf. Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1998.
- Turanşah, Tümer. *Tıbbi Hacamat*. İstanbul: Hayy Kitap Yayıncılık, 2005.
- Turhanoglu, Ahmet. *Hadislerde Koruyucu Hekimlik*. İstanbul, 2000.
- Unat Berivan. *Farklı yaş gruplarında hacamat yaptıran kadınlarda Oksidatif Sitres ile ilgili mirna’ların Araştırılması*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Ünal, Doğan. *Bilim Ve Din Ekseninde Nebevi Tıp*. Türkiye Diyanet Vakfı, ts.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Elmalılı Hamdi Yazır Kur’an-ı Kerim ve Meali, İbrahim 34. ayet*. çev. Doç. Dr. Mustafa Özel. İstanbul: Burhan Yayınları, ts.
- Yıldırım, Büşra. *Hiz. Peygamber Döneminde Hacamaat Kültürü*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Zuhayli, Vehbe. *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*. 10 Cilt. Yeni Zamanlar Sahaf, 2000.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/03/20190309-2.htm>,

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/03/20190309-2.htm> (ts.).